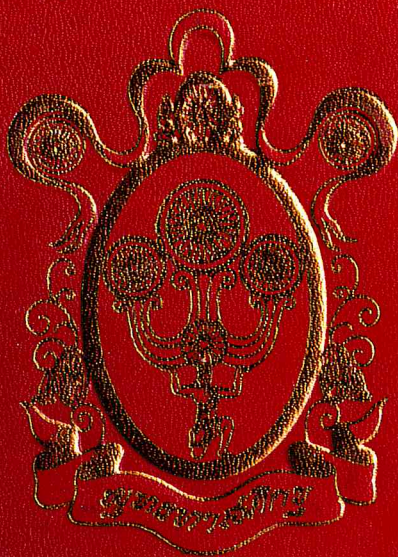

กระแสบี๊วต์

หนังสือคู่มือทฤษฎีและการปฏิบัติของพุทธศาสตร์ศึกษา

๑. กระบวนทัศน์บี๊วต์ เป็นสิ่งที่ต้องรู้จัก
๒. บี๊วต์ที่มีพื้นฐาน และสิ่งที่เป็นพื้นฐานของบี๊วต์
๓. การศึกษาคู่มือกระบวนทัศน์บี๊วต์
๔. เรื่องคู่มือด้านลงการนำบทปฏิบัติพรหมจรรย์

กระแสน้ำชีวิต

พุทธทาสภิกขุ

ได้รับความเมตตาจากธรรมทานมูลนิธิ

ให้จัดพิมพ์หนังสือชุดหมุนล้อธรรมจักรออกเผยแพร่

เพื่อรักษาดันฉบับเดิมของธรรมทานมูลนิธิในสมัยที่หลวงพ่พุทธทาสยังมีชีวิตอยู่

ปัจจุบันนี้ธรรมทานมูลนิธิยังคงทำหน้าที่หมุนล้อธรรมจักรอยู่ต่อไป

ธรรมสภาขอกราบขอบพระคุณธรรมทานมูลนิธิและคณะผู้จัดทำครั้งแรกเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

คำพิพากษา

ทนายความฝ่ายหนึ่งคือ ชลิต นพรัตน์ ชอเมจิกวณีย์ ซึ่งไม่เผยแพร่ ก็โดยลงนามนายทนายความแห่งเดียวกันนี้ไว้ชื่อตน-
ประจวบ สอนแต่ที่โลกเรา และมีความวิตกทางจิตอัน
ถึงสภาพ อหะมลสิน.

ตาม: เริ่ม รับจำคุก ของชวิต, แต่เขาสนใจ
ก็มีเพียงรับจำคุกชวิตสำหรับร่วมทนาย. ชวิตก็พูด
รับจำคุกนี้เท่านั้น เริ่มชวิตก็ตายแล้ว แปลว่าเป็นความสูญ-
เสีย ชวิตก็ตาย ทนายทนายทนายทนายทนายทนายทนายทนายทนายทนาย
นี่จะไม่ไปยกกันไม่ได้เลย. ความมีชวิตก็รับทนาย
ชวณะ นั้น เป็นความยาก ของแต่ละคน และจะยาก
อันตายแก่กันและกัน และทนายกับทนาย ะดับยศสิทธิ์
เป็นที่สุด.

เป็นนายของมุนษย์ ถูกตอชวิต คือ ทนายทนาย
คน มีความสุขเป็นเหมือนที่พอใจ และมีความรักอันใหญ่
ชนิดนี้ เป็นประโยชน์แก่ตนและผู้อื่น อยู่ตอทนายชวิต
นี่ และตลอดเวลา. นี่คือความ ขึ้นอยู่ กับทนาย-
ชวิต ชนิดนี้คือทำให้ชวิตชวิตชวิต มีความเป็น
มุนษย์ อยู่อยู่ทุกที่ และ สุขุมรณ.

ชวิตของชวิต และต้องเป็นดี รัก-ซื่อสัตย์-กล้าหาญ-
กล้าหาญ ต่อโลกมารดา ถึงชวิตนี้แม้ชวิตก็อาจเสียสิทธิ์-
ให้ดี; และต้องเคารพ เชื่อฟัง ทรูบหาความจริงแก่ตนแท้

คำนำในการพิมพ์หนังสือชุดหมุนล้อธรรมจักร

กระแสชีวิต

ธรรมสักการะในมงคลกาล ๑๐๐ ปี ท่านพุทธทาส พระพุทธศักราช ๒๕๔๙

หนังสือชุด 'หมุนล้อธรรมจักร' ชุดนี้ ธรรมทานมูลนิธิ โดย คุณเมตตา พาณิช ประธานมูลนิธิฯ เมตตา มอบให้ธรรมสภา จัดพิมพ์เผยแพร่แก่พุทธศาสนิกชน เพื่อประโยชน์แห่งประชาชน ทั้งหลาย หนังสือชุดหมุนล้อธรรมจักรนี้ ทางสวนโมกขพลาราม จัดพิมพ์เป็นธรรมบรรณาการ แต่สาธุชนที่มาเยี่ยมชมสวนโมกข์ ในกาลสมัยที่ท่านเจ้าประคุณพระธรรมโกศาจารย์ (หลวงปู่พุทธทาสภิกขุ) มีชีวิตอยู่ และในปัจจุบันมีผู้สนใจสอบถามมา ทางธรรมทานมูลนิธิเป็นจำนวนมาก ด้วยปรารถนามีไว้เป็นสมบัติส่วนตัวเพื่อศึกษาปฏิบัติ และเก็บไว้เป็นหนังสือประจำตน หรือ มอบเป็นที่ระลึกในงานพิธีต่างๆ อันเป็นการช่วยเผยแพร่พระพุทธศาสนา ให้แพร่หลายได้อย่างกว้างขวางและทั่วถึงยิ่งขึ้น

หนังสือชุดนี้ ธรรมสภาได้จัดพิมพ์จากต้นฉบับเดิมของธรรมทานมูลนิธิ เพื่ออนุรักษ์ต้นฉบับเดิมไว้ อันเป็นการรักษาพระธรรมคำสอนมิให้คลาดเคลื่อน โดยได้รับการตรวจสอบ และตรวจทานจากธรรมทานมูลนิธิแล้ว ในกาลสมัยที่ท่านเจ้าคุณ

พุทธทาสภิกขุยังมีชีวิตอยู่ และในปัจจุบันขณะนี้หนังสือชุดหมุล้อธรรมจักรชุดนี้ยังหมุล้อเผยแพร่พระธรรมต่อไป โดยธรรมทานมูลนิธิเป็นผู้ดำเนินการจัดทำชุดหมุล้อธรรมจักรชุดนี้

เพื่อเป็นการบูชาพระคุณ แห่งพระเดชพระคุณท่านเจ้าประคุณ พระธรรมโกศาจารย์ (หลวงพ่อพุทธทาสภิกขุ) ผู้ก่อตั้งสวนโมกขพลาราม ธรรมทานมูลนิธิจึงได้มอบหมายให้ธรรมสภาดำเนินการจัดพิมพ์เผยแพร่ เพื่อเป็นธรรมสักการะและแสดงกตเวทิตา ถวายแด่พระเดชพระคุณ ท่านเจ้าประคุณพระธรรมโกศาจารย์ (หลวงพ่อพุทธทาสภิกขุ) เนื่องในมงคลกาล ๑๐๐ ปี ท่านพุทธทาส ในปีพระพุทธศักราช ๒๕๔๔

ท่านสาธุชนที่ได้อ่านและศึกษาหนังสือชุดหมุล้อธรรมจักรชุดนี้ ถือว่าได้อ่านและศึกษาพร้อมทั้งปฏิบัติได้อย่างถูกต้องตามคำสั่งสอนของท่านเจ้าคุณพุทธทาสภิกขุ ซึ่งธรรมสภามีความภูมิใจและถือเป็นเกียรติอย่างยิ่ง ที่ทางธรรมทานมูลนิธิได้มอบความไว้วางใจให้เป็นผู้จัดพิมพ์หนังสือชุดนี้ อนึ่ง ในการจัดพิมพ์ครั้งนี้ ธรรมสภาได้จัดพิมพ์รวมเล่มเป็นหนังสือปกแข็ง และเย็บเชือกอย่างดี เพื่อความคงทนแข็งแรง ด้วยหวังให้มีอายุยืนนานนับ ๑๐๐ ปี เพื่อในกาลต่อไปไม่มีใครพิมพ์หนังสือที่ดีเช่นนี้ออกเผยแพร่ ลูกหลานของเราจะได้มีหนังสือที่ดีไว้ศึกษา เพื่อเป็นประทีปส่องทางชีวิต

หนังสือชุดหมุนล้อธรรมจักรนี้ จัดพิมพ์เป็นชุดและจักได้ทยอยพิมพ์ออกตามลำดับแห่งเนื้อเรื่อง จนครบทั้งชุดแห่งหนังสือชุดหมุนล้อธรรมจักร ของท่านพุทธทาสภิกขุ ท่านสาธุชนจักอ่านและศึกษาเล่มใดเล่มหนึ่งก่อนก็ได้ เพราะแต่ละเล่มได้สาธยายธรรมไว้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ในตัวเองแล้ว แต่ถ้าท่านต้องการสะสม หรือมีไว้เป็นมรดกของท่านและครอบครัว ขอได้โปรดติดตามต่อไป โดยสอบถามได้ที่ ธรรมทานมูลนิธิ โทร (๐๗๗) ๔๓๐๕๕๒ และ ธรรมสภา โทร (๐๒) ๘๘๘๗๙๕๐

ธรรมสภาขอปวารณาถวายแก่ ห้องสมุดของวัด หรือสถานปฏิบัติธรรม ที่แจ้งความจำนงขอรับเป็นธรรมทานไปที่ ธรรมสภา อันถือเป็นการบูชาคุณท่านเจ้าคุณพระธรรมโกศาจารย์ (หลวงพ่อพุทธทาสภิกขุ) ผู้เป็นองค์บรรยายหนังสือชุดนี้

บุญกุศลอันจักพึงมีพึงได้จากการจัดพิมพ์หนังสือชุด หมุนล้อธรรมจักร ในครั้งนี้ ธรรมสภาขอนอบน้อมถวายแด่ท่านเจ้าประคุณ พระธรรมโกศาจารย์ (หลวงพ่อพุทธทาสภิกขุ) พระผู้เป็นองค์บรรยายพระธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ให้แพร่หลายไปในทั่วทุกอณูแห่งจักรวาล

ด้วยความสุจริต หวังดี

ธรรมสภาปรารถนาให้โลกพบกับความสงบสุข

สารบัญ

กระแสแห่งชีวิต เป็นสิ่งที่ต้องรู้จัก	๑
ชีวิตที่มีพื้นฐาน และสิ่งที่เป็นพื้นฐานของชีวิต	๓๕
การควบคุมกระแสแห่งชีวิต	๘๔
เรื่องสุดท้ายของการประพาศิพรหมจรรย์	๑๒๘

ของ มุททาศึกษา

เรื่อง

กระแสน้ำ

หนังสือชุดหมอนล้อธรรมจักร

กระแสแห่งชีวิต เป็นสิ่งที่ต้องรู้จัก

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์แห่งภาคมาฆบูชา เป็นครั้งที่ ๔ ในวันนี้ อาตมาก็ยังคงบรรยายในชุด **ธรรมะคือสิ่งพัฒนาชีวิต**. ต่อไปตามเดิม, แต่มีหัวข้อเฉพาะสำหรับการบรรยายในวันนี้ว่า **กระแสแห่งชีวิต เป็นสิ่งที่ต้องรู้จัก** ขอให้ท่านตั้งใจฟัง ให้สำเร็จประโยชน์.

บรรยาย วันเสาร์ที่ ๑๔ ก.พ. ๒๕๓๐
ธรรมะคือสิ่งพัฒนาชีวิต ครั้งที่ ๔

ปรารภเหตุแห่งการบรรยาย.

การบรรยายนี้เกิดขึ้น เพราะรู้สึกว่ เรามีกันแต่ ธรรมะที่ไม่เกี่ยวกับชีวิต มีแต่ธรรมะที่อยู่ในหนังสือ บ้าง อยู่ในเสียงที่ใช้พูดจากันบ้าง ; แม้ว่าจะมาอยู่ที่ปาก มันก็อยู่แค่ปาก ไม่มีที่จิตใจ ไม่มีที่เนื้อที่ตัว เลยไม่ได้รับประโยชน์จากธรรมะนั้น. ข้อนี้นับว่าเป็นสิ่งที่เสียหายอย่างยิ่งแก่พุทธบริษัท, พุทธบริษัทไม่มีธรรมะอยู่ที่เนื้อที่ตัว มีอยู่แต่ที่ปาก มีอยู่แต่ที่ในคู้หนังสือ, หรือมากไปกว่านั้น ก็มีอยู่แต่ที่การเดียวกันเล่นก็มี, เดียงกันจริงก็มี, ทะเลาะวิวาทเพราะธรรมะที่เดียวกันนั้นก็มี, อย่างนี้เป็น การเสียหายเป็นอันตราย ค่ายชำไป.

ธรรมะที่พระพุทเจ้าทรงแสดงนั้น ไม่ได้มีความประสงค์อย่างนี้ มีความประสงค์เพื่อให้เกิดการปฏิบัติ เพื่อดับทุกข์ให้ได้, ธรรมะคือสิ่งที่ต้องรู้ต้องปฏิบัติ แล้วก็ต้องดับทุกข์ได้ หมายความว่ามันช่วยให้รอด ช่วยให้รอดจากปัญหา ทั้งทางกายและทั้งทางจิต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ประสงค์ในทางจิต เพราะว่าปัญหาในทางกายนั้นมันไม่ลึกลับอะไร แล้วก็รู้ ๆ กันอยู่ สอน ๆ กันอยู่มีอยู่ทั่ว ๆ ไป, ส่วน

ทางจิตนั้นยังเป็นของลึกลับอยู่ เป็นของละเอียดสุขุมลึกซึ้ง สูงขึ้นไป เลยต้องตกเป็นหน้าที่ของบุคคลในระดับพระพุทธรเจ้า จึงจะสามารถค้นพบ รู้แล้วนำมาสั่งสอน ค้ำหวังว่ามนุษย์เราจะพ้นจากความบีบคั้นของปัญหาเหล่านั้น ซึ่งเป็นความทุกข์โดยตรง เป็นความทุกข์โดยอ้อม เป็นความสับสนอลหม่านอยู่ในโลกนี้. นี้เรียกว่าปัญหา โดยส่วนบุคคล ก็ยังไม่ได้พบกับสันติสุข, ที่เป็นสังคมนั้นก็ยังไม่พบกับสันติภาพ, ค้ำหวังว่าบุคคลจะมีสันติสุข สังคมจะมีสันติภาพ เราจึงมาสนใจในเรื่องธรรมะ.

การบรรยายชุดนี้ มุ่งหมายจะให้สามารถนำเอาธรรมะมาใช้กับชีวิต จะเรียกว่าพัฒนาชีวิตให้สูงขึ้นไปได้ หรือจะเรียกว่าเอามาแก้ปัญหาค่าง ๆ นานา ที่มีอยู่ในตัวชีวิตนั้นก็ได้ แปลว่าให้มันมีที่ชีวิตจิตใจ ให้มันมีประโยชน์แก่ชีวิตจิตใจ มันก็จะเป็ผลดี เป็นผลได้ที่ดี คือ ความเป็นมนุษย์ที่น่าพอใจ เป็นความสงบเย็น เป็นความสุข มีชีวิตเย็น. ขอให้ท่านทั้งหลาย มีความมุ่งหมายตั้งไว้ในลักษณะอย่างนี้ เพื่อให้สำเร็จประโยชน์ด้วย.

ความหมายของ “ชีวิต”

ที่นี้ก็จะได้พุกยักกันอีกทีว่า สิ่งที่เราเรียกว่า ชีวิต ชีวิตนี้คืออะไร กันแน่? ข้อนี้มัน ตอบได้มากมายกว้างขวางแล้วแต่จะเล็งกันในสาขาไหน ในวิชาการด้านไหน; แต่จะพุกโดยสรุป ในหลักของธรรมะ ก็พอจะพุกได้ว่า มีอยู่สัก ๓ ทางความหมาย :

ชีวิตในทางวัตถุ ที่เป็นวัตถุธาตุที่ประกอบกันขึ้นเป็นชีวิต มันก็ได้แก่ความสด ความที่ยังสดอยู่ ของวัตถุที่ประกอบกันขึ้นเป็นชีวิต; ว่าอย่างวิทยาศาสตร์ว่า ร่างกายนี้ประกอบอยู่ด้วยเซลล์เล็ก ๆ แต่ละเซลล์ ๆ หรือแต่ละทวมีเยื่ออยู่ในเปลือก เป็นของสด, เป็นชีวิตแต่ละตัว ๆ ไม่รู้ว่ากล้าน ๆ ตัว ทุกตัวยังสด ยังมีชีวิต มันก็เป็นชีวิตส่วนวัตถุ. วัตถุซึ่งประกอบกันขึ้นเป็นกลุ่ม ๆ เป็นส่วน ๆ เป็นอวัยวะหนึ่ง ๆ แล้วรวมกันทุก ๆ อวัยวะ ก็เป็นร่างกายคน, ยังมีความสดอยู่ในเซลล์นั้น ๆ จึงทำหน้าที่ได้ประกอบกันขึ้นเป็นอวัยวะต่าง ๆ แล้วแต่อวัยวะก็ทำหน้าที่ได้. ส่วนร่างกายมีชีวิตอย่างนี้ ซึ่งมันต้องจัดการกันไปแบบหนึ่ง ตามหลักของร่างกาย.

ที่นี้ก็ตามถึงชีวิตในทางจิต หรือส่วนที่เป็นจิต ก็
 ความที่จิตยังสามารถอาศัยอยู่ในร่างกายหรือในวัตถุ ใน
 วัตถุที่ประกอบกันขึ้นเป็นร่างกาย, ความที่ธาตุของจิต จิต
 ธาตุ วิญญาณธาตุ สามารถเข้ามาทำหน้าที่อยู่ในร่างกาย
 ยังทำหน้าที่ของมันได้อยู่, นี้ก็เรียกว่ามีชีวิตในค้ำนจิตใจ
 เพราะมีชีวิตในค้ำนร่างกายเป็นเครื่องรองรับ. คุณแล้วก็
 เหมือนกับว่าที่ทำงานก็ได้ : ร่างกายเป็นเหมือนกับออฟฟิศ
 ที่ทำงานของจิต หรือจะคุณเป็นเปลือก ร่างกายก็เป็นเปลือก
 ของจิต. แต่แล้วอย่าลืมนว่ทั้งสองฝ่ายมันก็ทำหน้าที่ ใน
 ลักษณะที่เรียกว่า มีชีวิต คือ ยังทำหน้าที่ได้ ที่เป็นร่าง
 กายก็ยังสดอยู่ ที่เป็นจิตใจก็ยังมีการไหวได้ในร่างกายนั้น
 เรียกว่ามีชีวิตทางจิต.

ที่นี้อย่างทีสามซึ่งสำคัญมาก ก็คือชีวิตในทาง
 คุณธรรม หรือในทางธรรมก็เรียก คือมีคุณธรรมนั่นเอง.
 ร่างกาย และ จิตใจ ประกอบกันอยู่ ทำหน้าที่จนมีสิ่งที
 เรียกว่า คุณค่า หรือคุณธรรม ซึ่งมันเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง
 ก็ในส่วนนี้; ถ้ามันผิดไปจะเป็นโทษอย่างยิ่ง มันก็ในส่วน
 นี้, มันกลายเป็นว่า ชีวิตที่มีคุณธรรมหรือไม่มีคุณธรรม

หรือไปมีค่าในทางฝ่ายตรงกันข้าม คือฝ่ายโทษ ฝ่ายทุกข์ ฝ่าย
 ผิด ไม่มีชีวิตในลักษณะที่เป็นคุณธรรมฝ่ายถูกต้อง คือฝ่าย
 ที่เป็นประโยชน์ ฝ่ายที่พึงประสงค์ ฝ่ายที่ควรจะพอใจ ควร
 จะต้องการ, เพื่อการมีชีวิตอยู่อย่างมีความสุขนั่นเอง. แล้วคุณ
 ให้คิดจะเห็นว่า ชีวิตในทางคุณธรรม นี้แหละ ที่มันทำให้
 ชีวิตทางวัตถุหรือทางจิตมีค่าขึ้นมาได้; ถ้าชีวิตทางวัตถุ
 ทางจิตไม่ได้ประกอบอยู่ด้วยคุณธรรม มันก็ไม่มีค่าไม่มีความ
 หมายอะไร; ดังนั้นชีวิตที่สามจึงสำคัญมาก ที่จะต้องสนใจจะ
 ต้องรู้จัก จะต้องจัดการให้ดีๆ ให้เกิดมีคุณค่าขึ้นมาแก่ชีวิต.

ทั้งหมดทั้งสามความหมาย ทั้งทางร่างกาย ทั้งทาง
 จิตใจ และทั้งทางคุณธรรมที่มีอยู่ในกลุ่มนี้ เรียกว่า ถ้าหมด
 คุณค่า หมดคุณธรรมแล้ว ชีวิตทั้งหมดก็ไร้ความหมาย
 คือไม่มีประโยชน์อะไร : ร่างกายก็ไม่มีประโยชน์, จิตใจ
 ก็ไม่มีประโยชน์, ชีวิตทั้งหมดทั้งกลุ่มก็ไม่มีประโยชน์, จึง
 ต้องสนใจในแง่ของคุณธรรม ชีวิตในความหมายแห่งคุณธรรม
 นั่นเอง. หมดคุณธรรมแล้วก็เรียกได้ว่าเหมือนกับตายแล้ว,
 เหมือนกับตายแล้ว แม้ชีวิตทางร่างกายทางจิตใจยังอยู่ แต่
 มันไม่มีคุณธรรมใดๆเลย ก็ถือว่าเท่ากับตายแล้ว, มีชีวิตอยู่

เท่ากับตายแล้ว คือไม่มีประโยชน์อะไรเลย. ขอได้ระมัด
ระวังในเรื่องนี้ หรือว่ามันจะ รอดชีวิตอยู่ แต่มันเต็มไปด้วย
ด้วยความทุกข์ มันจะมีประโยชน์อะไร, มันก็ยิ่งจะพูดว่า
ตายเสียยิ่งดีกว่า มีชีวิตอยู่เต็มไปด้วยความทุกข์ทุกประการนี้
ตายเสียยิ่งดีกว่า. ปัญหามันอยู่ที่ว่าจะมีคุณธรรมกันอย่างไร
ให้ชีวิตนี้เป็นที่น่าพอใจ น่าชื่นใจ น่าปรารถนา.

เรารู้จักชีวิตโดยพื้นฐานกันอย่างนี้ แล้วก็จะได้ศึกษา
กันต่อไป เพื่อจะทำให้สำเร็จประโยชน์ ในการที่จะทำให้มัน
มีคุณค่าเต็มตามความหมาย; เป็นมนุษย์ก็ขอให้เต็มแห่ง
ความเป็นมนุษย์, แม้เป็นสัตว์ไตร่จาดาน ก็ขอให้มันเต็มตาม
ความหมายของมัน แม้จะมีชีวิตอย่างตันไม้ตันโล่เหล่านี้ ก็
ขอให้มันมีชีวิตเต็มตามคุณค่าของมัน จึงต้องศึกษา.

ชีวิตนั้นมีกระแสที่ไหลไป.

อยากจะมีหัวข้อในตอนนี้ว่า สิ่งที่เราเรียกว่าชีวิตนั้น
มีกระแสที่ไหลไป ไหลไป จะเปรียบเทียบก็เหมือนกับว่า
เรายืนดูในที่สูง ก็เห็นน้ำในแม่น้ำไหลไป ไหลไปในลำน้ำ
ไหลไป ๆ มีอะไรไปอย่างไร, ยืนดูแล้วก็เห็นกระแสน้ำไหล

ไปนั้น. ถ้าตามคุณไปได้ตลอดเวลาตลอดกระแส ก็จะมีความรู้ มีความเข้าใจ กระทั่งว่าสิ่งนั้น ไปถึงทะเลหรือไม้, กระทั่งว่า มันไปจมเสียกลางทาง หรือกระทั่งว่า มันไปติดอยู่ที่ใดที่หนึ่ง นำคู้ห้อยอยู่ที่ตรงนั้น, หรือว่ามีใครลากเอาที่อนไม้ที่อนนั้นในกระแสนั้นขึ้นบกเสีย ไม่มีโอกาสที่จะไปตามกระแส. ชีวิตนี้ มันก็มีการไหลในทำนองเดียวกัน เป็นกระแสแห่งการปรุงแต่งตามส่วนของมัน ๆ; ที่เป็นส่วนวัตถุ หรือร่างกาย มันก็มีกระแสไหลไปตามแบบของวัตถุ ก่อตัวขึ้นมาอย่างไร มีเหตุปัจจัยอย่างไร, ปรุงแต่งขึ้นมาอย่างไร, งอกงามขึ้นมาอย่างไร, เปลี่ยนแปลงไปอย่างไร, กระแสแห่งความเปลี่ยนแปลงก็เหมือนกับกระแสแห่งการไหล นี้เป็นเรื่องทางวัตถุที่มีกระแส.

ที่นี้มองดู ในทางจิต มันก็มีการปรุงแต่งอีกนั้นแหละ, มีอะไรถึงกันเข้า เกิดความรู้สึกทางจิต แล้วก็ปรุงกันต่อไป ให้ไหลไปตามเรื่อง : อายตนะภายใน กับ ภายนอกถึงกันเข้า ก็เกิดวิญญาณ เกิดผัสสะ เกิดเวทนา เกิดตัณหา เกิดอุปาทาน เกิดภพ เกิดชาติ และ เกิดทุกข์, ก็เรียกว่าเป็นการปรุงแต่ง เป็นการเปลี่ยนแปลง, มีกระแสของการ

เปลี่ยนแปลง ไหลไปจนเกิดความทุกข์ หรือในทางที่ตรงกันข้าม ก็ไม่เกิดความทุกข์ เพราะมันมีการปรุงแต่งเปลี่ยนแปลงในทางที่ตรงกันข้าม.

ดูความปรุงแต่งทำให้เกิดทุกข์.

ที่นี้เรามาดูกันตรงที่ว่า มันมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร จึงจะไม่เกิดทุกข์ หรือว่าที่มันเกิดทุกข์กันก่อนดีกว่า แล้วจึงดูว่าที่มันไม่เกิดทุกข์นั้นอย่างไรมันจะง่ายดี. เมื่อมีการกระทบทางอายตนะ เช่น ตาเห็นรูป, หูได้ยินเสียง, จมูกได้กลิ่น, ลิ้นได้รส เป็นต้น ในโอกาสนั้น, เกิดความรู้สึกขึ้นมาแล้วว่า กระทบ; ถ้ามันไม่มีวิชาเข้ามาเกี่ยวข้อง มันก็ปรุงแต่งไปในทางธรรมดา ธรรมดา ที่ไม่มีวิชาเข้ามาเกี่ยวข้อง คือมัน จะเกิดเวทนา สำหรับให้ยินดียินร้าย เวทนาทำให้โง่ นี้จิตมันก็ไปตามทางของอวิชา, มีเวทนาอย่างนั้นแล้วมันก็ปรุงแต่งเกิดตัณหา เกิดความอยาก ที่น่าพอใจก็อยากได้ที่ไม่น่าพอใจก็อยากทำลาย เป็นตัณหาขึ้นมา คือความอยากตามอำนาจของอวิชา. มีความอยากแล้วก็เกิดความรู้สึกเป็นกุผู้อยาก ขึ้นมา, นี้ก็เป็นอุปาทาน จนกระทั่งว่า

เข้มข้น ๆ, เป็นตัวกู—ของกู ที่เข้มข้น เป็นภพขึ้นมา, เป็นชาติขึ้นมา ชาติแห่งตัวกูที่เต็มที หรืออุปาทานที่แก่จัด จนคลอตออกมา เป็นตัวกูสำหรับจะวุ่นวายภายนอก, ตัวกูที่แสนจะโง่เขลา อย่างนี้ มันก็ทำอะไรไปตามความโง่เขลา นั้น ๆ มันก็ไปเอานั่นเอานี้เข้ามาเป็นของกู จนเกิดเรื่อง เกิดราว เป็นความยุ่งยากลำบาก ทนทุกข์ทรมานเอาอะไร ๆ ของธรรมชาติมาเป็นของตัวกู เช่น เอาความเกิด แก่ เจ็บ ตายของธรรมชาติ มาเป็น เกิด แก่ เจ็บ ตาย ของกู, แล้ว มันก็ได้ความทุกข์เองแหละ ได้ความทุกข์เอง อย่างสาสม กันทีเดียว, สาสมกับความโง่ ที่ไปเอาธรรมชาติมา เป็นของกู ในลักษณะที่เหมือนกับว่าแย่งชิงเอามา ปล้น เอามา หลอกหลวงเอามา. นี่คือการแสแห่งชีวิตตาม ธรรมดา ที่มีอยู่ในคนเรา แต่ละวัน ๆ แต่ละเดือน แต่ละปี ตลอดชีวิต มันก็ ได้รับความทุกข์.

เห็นทุกข์มากเข้าก็หาวิธีดับ.

ที่นี้ถ้าเผชิญมันได้รับความทุกข์มากเข้า ๆ มันก็ฉลาด ได้ด้วยตนเอง สังเกตเห็นว่า เป็นอย่างนั้น ๆ แล้วก็ควบคุม

ไว้ได้ ก็หยุดเสียไม่ให้เป็นอย่างนั้นคือ ให้มีวิชา วิชา
 ความรู้ที่ถูกต้องมา แล้วก็ ไม่โง่ไม่หลงว่าเป็นอย่างนั้น,
 มีความรู้มากเข้าๆก็เป็นผู้รู้ระดับทุกข์ได้ด้วยตนเอง ด้วย
 ตนเอง แต่ลักษณะอย่างนั้นมันมีน้อยนักน้อยหนา มีน้อยนัก
 น้อยหนา.

รู้ด้วยตนเองอย่างนี้ ^๕ระดับทุกข์ของตนเอง อย่างนี้
 ก็เรียกว่าปัจเจกพุทธะ ถ้ารู้แค่นี้พอที่จะสอนผู้อื่น,
 ถ้ารู้มาก ถึงที่สุดจนสามารถสอนผู้อื่น ช่วยเหลือผู้อื่น ก็
 เรียกว่าสัมมาสัมพุทธะ เหมือนกับพระพุทธเจ้าที่เรานับถือ
 กันอยู่ ^๕นี้เรียกว่ามันน้อยนักที่จะเป็นเช่นนั้น. คนธรรมดา
 สามัญปุถุชนทั้งหลาย มันไม่อาจจะเป็นอย่างนี้ได้ด้วยตน
 เอง มันต้องไต่ยินไต่ฟังจากท่านที่ตรัสรู้แล้วอย่างนั้นมาสอน
 ให้ มาสอนให้; แต่ถึงอย่างนั้นมันก็ยังไม่ได้ทุกคน; แม้
 พระพุทธเจ้าเกิดขึ้น สอนแล้ว ก็จำนวนหนึ่งเท่านั้น
 ที่รู้ที่เข้าใจ ที่ประพฤติตาม ปฏิบัติดับทุกข์ได้ มีสัตว์อีก
 เป็นจำนวนมากที่ไม่สามารถจะรู้ได้.

ในฝ่ายที่จะรู้ได้นั้น ต้องไต่ยินไต่ฟังธรรม
 เหล่านี้, ไต่หนังไต่กลัพระอริยเจ้าผู้ปฏิบัติสำเร็จแล้ว ในความ

เป็นอย่างนั้น ได้รับคำสั่งสอนจากท่านเหล่านั้น นั้นขั้นตอนหนึ่ง คือได้ฟัง ครั้นได้ฟังแล้วก็เอามากิตมานึก มาใคร่ครวญ มาทำในใจ มาสังเกตอย่างยิ่ง อย่างลึกซึ้ง อย่างถูกต้อง อย่างครบถ้วน ก็เข้าใจๆ ก็เห็นแจ้งว่ามันจะดับทุกข์ได้โดยวิธีการอย่างนั้น, แล้วก็ปฏิบัติตาม ก็ปฏิบัติตาม ก็สามารถที่จะได้รับผลอย่างเดียวกัน กับที่พระอรหันต์ทั้งหลายท่านได้รับ นั่นมันก็รอดตัว. นี่เรียกว่ามันเป็นมาอย่างนี้ ในลักษณะอย่างนี้ในกระแสแห่งการปรุงแต่งอย่างนี้; แม้อย่างนั้นมัน ก็ยังมีน้อย ส่วนมากยังไม่เข้าใจ เพราะเหตุไร? เพราะว่าเหตุปัจจัยที่จะดึงไปทางตรงกันข้ามมันมีมากเหลือเกิน.

อุปสรรคในทางไหลสู่ความดับทุกข์.

ในโลกนี้มันก็มีสิ่งที่มาดึงดูดให้พอใจ ให้หลงใหล ให้รักใคร่ มันมีมากเหลือเกิน, แล้วยังสมัยนี้ด้วยแล้วมันยังมีมาก ยิ่งมีมากกว่าสมัยโบราณ เพราะว่าบังเอิญมันเป็นยุคเป็นสมัย ที่มนุษย์มีความก้าวหน้าแต่ในเรื่องทางวัตถุอย่างนี้ มันเป็นยุคที่มนุษย์ก้าวหน้าทางวัตถุอย่างยิ่ง ก็ทำ

ให้โลกนี้นิยมกันแต่เรื่องอย่างนี้อย่างยิ่ง, มันก็ยัง เป็น
อุปสรรคแก่การที่จะไหลไปในทางดับทุกข์; แต่มัน
ง่ายในการที่จะไหลย้อนมาในทางที่จะเพิ่มความทุกข์ เพิ่ม
ปัญหาเพิ่มความทุกข์ เรียกว่ามันถูกกันหรือว่าปิดท้านบ ไม่
ให้ไหลไปทางหนึ่งให้ไหลไปอีกทางหนึ่ง ซึ่งมาสู่ความยุ่งยาก.
นี้เรียกว่า ความเจริญด้วย ฉะนั้นจึงดูความเจริญให้ดีๆ มัน
เป็นการไหลไปสู่ความทุกข์ก็ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความ
เจริญที่ควบคุมไม่ได้, ความก้าวหน้าความเจริญที่เรา
ควบคุมไม่ได้ ที่มนุษย์ควบคุมไม่ได้ ที่เราคนเดียวก็ควบคุม
ไม่ได้มันก็ไหลมาอย่างนี้, มัน ก็ไหลมาสู่ความยุ่งยากลำบาก
เป็นทุกข์ทรมานยิ่งขึ้น; นี้เรียกว่า ชีวิตนี้มันไหล ไหล
ง่ายเหมือนกับน้ำแล้วแต่ว่ามันจะถูกแวดล้อมอย่างไร, ปรุง
แต่งอย่างไร, ปิดกั้นอย่างไร บังคับกันอย่างไร. ในที่นี้ก็
ต้องการจะให้สังเกตเห็นว่า ชีวิตมันเป็นของไหลอย่างนี้ แล้ว
มันก็ไหลไป ตามเหตุตามปัจจัยเหล่านั้น, เมื่อไม่รู้ก็ไหล
ไปตาม ไปอย่างหลับหูหลับตาไปจบลงด้วยความทุกข์
ชนิดที่น่าสงสาร เช่นการฆ่าตัวตาย เป็นต้น.

นี้เรามาศึกษากันในขั้นนี้ ว่ามันมีการไหลอย่างไร, ค่ายเหตุอะไร, จัดการเสียให้ถูกต้อง ให้ประกอบด้วยคุณธรรม ที่ไม่เป็นไปเพื่อความทุกข์, เพื่อจะดับทุกข์ให้มันมากขึ้น ๆ นี้เรียกว่า มันไหลไปในทางที่ถูกต้อง คือจะเรียกว่าสูงขึ้นก็ได้, ต่ำลงก็ได้ จนกว่าจะถึงที่สุด หยุดการไหล ไม่มีการไหล มันก็เรียกว่าจบ. มิฉะนั้นมันจะต้องไหลอยู่เรื่อยไป มันจะต้องไหลอยู่เรื่อยไป แล้วก็ไหลอย่างชนิดที่น่าสงสาร กลับไปกลับมา, กลับไปกลับมา มันมีวิชาเข้ามาปนอยู่ในกระแสแห่งการไหล แล้วมันก็ได้มีปัญหา. ถ้ามีวิชาเข้ามาปนอยู่ในกระแสแห่งการไหล มันจะค่อย ๆ หมดยปัญหา; แต่ที่นี้จะเอาวิชามาจากไหน มันจะมีโชคก็บังเอิญได้พบวิชา ได้รับวิชาโดยสะดวกโดยง่ายหรือหาไม่. เคียงนี้มันนำหัวที่ว่า ธรรมะหรือพระพุทธศาสนา^{นี้}ก็เผยแผ่กันอย่างยิ่งแล้ว แต่ทำไมไม่ประสบผลตามที่ควรจะได้ คือมันไม่ได้วิชาขึ้นมามากเท่าที่เขายพยายามเผยแผ่พระพุทธศาสนา อย่างที่เราพยายามกระทำกันอยู่, นี้เพราะไม่รู้จักทำให้ธรรม—วิชานั้นเกิดขึ้นหรือมาเกี่ยวข้อง.

ความเห็นแก่ตัวเป็นต้นเหตุแห่งปัญหา.

ขอให้สนใจในเรื่องที่จะทำให้วิชาเกิดขึ้นจริง ๆ และให้วิชานั้นเข้ามาเกี่ยวข้องกับชีวิตจิตใจของเราจริง ๆ, ให้มันเป็นชีวิตที่ประกอบอยู่ด้วยวิชาหรือธรรม. ฉะนั้นก็ขอให้สนใจกันที่ตรงนี้แหละ ว่าทำอย่างไรให้ชีวิตนี้มันเพิ่มวิชาความรู้ที่ถูกต้อง แล้วก็เพิ่มธรรมะ, เพิ่มธรรมะแล้ว ความทุกข์ก็จะลดลงไปจนหมดสิ้น, มีการปฏิบัติธรรมะที่ถูกต้องอยู่เป็นประจำทุกวันทุกคืนทั้งเดือนทั้งปี. สังเกตได้ง่าย ๆ ว่าตัวการ ที่มันเลวร้ายที่สุดคืออวิชา, อวิชา—ความรู้ไม่ถูกต้อง โง่หลงไปว่าเป็นตัวคน, ตัวตนหรือของคน ตัวกูหรือของกู ตัวฉันหรือของฉันแล้วแต่ ถ้ามันได้ไหลมาในลักษณะที่เกิดตัวกู—ของกู ตัวฉันของฉัน แล้วก็ยุ่งยากที่สุด ยุ่งยากที่สุดเลย.

ในกระแสแห่งอิทัปปัจจยตา ที่เคยพูดมากันมากมายหลายครั้งแล้วนั้น ถ้ายังจำได้กันอยู่ ก็จะสังเกตได้จากหลักเกณฑ์อันนั้น ว่าอายตนะภายนอกกับอายตนะภายใน

ใน ถึงกันเข้า เกิดวิญญาณ ๓ ประการทำงานถึงกันอยู่ เรียกว่าผัสสะ, มีความโง่ผัสสะนั้นก็เป็นอวิชชาผัสสะ ก็เกิดเวทนาโง่ ก็เกิดตัณหา คือความอยากที่โง่ เกิดอุปาทาน ยึดมั่นถือมั่นเป็นตัวตนเป็นของตนกันขึ้นมาที่ตรงนี้. นี่ตัว แคน แคนอันในที่แข็งกล้า ที่จะเป็นตัวไหลอย่างรุนแรง ไหลอย่างอันตราย มีตัวตนมีของตน, ความรู้สึกอันนี้เกิดขึ้น แล้วมันก็ไหลเขียว แล้วมันก็ให้เกิดสิ่งหนึ่ง ซึ่งอันตราย มากที่สุด คือความเห็นแก่ตน, ความรู้สึกที่ว่าตัวตน เกิด ความรู้สึกที่ว่าของตน แล้วก็เกิดความรู้สึกที่เห็นแก่ตน. พอมีความเห็นแก่ตนแล้วกระแสนั้นก็จะไหลเขียวจืด เขียวจืด เหมือนกับว่าไปดูแม่น้ำลำธารตรงไหนที่มันไหลเขียวจืด จน อันตราย เรียกว่าเขตอันตราย มันเขียวจืดอย่างนั้น ถ้า กระแสแห่งจิตมันไหลมาถึงขนาดที่ว่า เห็นแก่ตน เห็นแก่ตน แล้วก็อันตราย.

ช่วยกำหนดจดจำไว้ดี ๆ ว่าความเห็นแก่ตน, ความเห็นแก่ตนนั้น มันมาจากความโง่ที่มีตัวตนมีของตน แล้วเราก็มีด้วยกันทุกคน แต่ไม่รู้จัก, แล้วมันก็เกิดผลขึ้นมา ตามสมควรที่มันมีอยู่อย่างไร. อันนี้พอจะสังเกตได้ ว่ามัน

เป็นทุกข์ยากลำบากเจ็บปวดทรมานอะไรขึ้นมา แล้วก็ดูให้ตี
 ใต้นั้นภายใต้้นั้นมัน มีเหตุปัจจัย คือมันมีความเห็นแก่ตน.

มีความเห็นแก่ตนแล้วก็มีของหนักกดทับจิตใจ
 คือ ความเห็นแก่ตน นั้นแหละ มันหวังอย่างนี้ มันจะเอา
 อย่างโน้น, มันเป็นการะของชีวิต เรียกว่าภาระหนักของ
 ชีวิตขึ้นมา ในการที่จะบริหารตนหรือของตนก็ดี ในการที่
 จะขยายออกไปก็ดี ในการที่จะรักษาไว้ก็ดี ในการที่จะใช้จะ
 จ่ายออกไปก็ดี มันก็เป็นทุกข์อยู่ได้ตามลำพังคนเดียว ไม่ต้อง
 มีใครเข้ามาเกี่ยวข้อง. ข้อนี้สำคัญมาก ขอให้รู้จักความ
 เห็นแก่ตน ที่โดยไม่ต้องเกี่ยวข้องกับใคร เห็นแก่ตนอยู่
 คนเดียว ก็เป็นทุกข์เหลือประมาณ, นอนไม่หลับเป็น
 โรคประสาทหรืออะไรต่างๆ เพราะความเห็นแก่ตนนี้มัน
 บีบคั้นเอา เป็นบ้าไปก็มี ฆ่าตัวตายไปก็มี. นี้เรียกว่า
 เบียดเบียนตน เบียดเบียนตนซึ่งฟังยาก ซึ่งไม่ค่อยจะมีใคร
 เชื่อ ว่าใครมันจะไปเบียดเบียนตนทำไม และอย่างไร ก็คือ
 คนโง่นั้นแหละ จะเบียดเบียนตน เบียดเบียนตน แล้ว
 มันก็ยัง ไม่รู้จักว่าตนเบียดเบียนตน, คนที่มันไม่เคยจะมี
 มันก็สร้างให้มีขึ้นมาด้วยความโง่. ครั้นตนนี้เกิดขึ้นมา

แล้ว มันก็กัดตน นั้นแหละ, กัดตัวมันเองนั้นแหละ แล้วก็เป็นทุกข์อยู่ที่จิตใจที่มีตัวตน เพราะจิตใจมันไปมีตัวตนเข้า ถ้าจิตใจไม่มีตัวตนชนิดนี้ มันก็ไม่ถูกขบถูกกัดอะไร.

สังเกตดูให้ดีว่า ความเห็นแก่ตนนี่เลวร้ายที่สุด แม้อยู่คนเดียวก็กัดตน นั้นแหละ; หนักอยู่ที่ตนนั้นแหละ, เผลอลนตนนั้นแหละ เสียบแทงตนนั้นแหละ หุ้มห่อครอบงำอะไรทุกอย่างทุกประการ. ที่ว่ามันเป็นทุกข์อยู่ตามลำพังตน เพราะความเห็นแก่ตน นี่ก็หนักแล้วที่สุดแล้ว, แล้วก็จมอยู่ในกองทุกข์ แล้วมันก็มักจะหลง หลงชอบตัวตนของตนอะไรยิ่ง ๆ ขึ้นไป ยากที่จะหลุดออกมาได้.

ที่นี้ อีกทางหนึ่ง เมื่อมันไปเกี่ยวข้องกับผู้อื่น ๆ หรือเรื่องราวมันทำให้ต้องเกี่ยวข้องกับผู้อื่น มันก็ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน; กิเลสเกิด การเบียดเบียนกันทุกชนิดไม่ว่าชนิดไหน มาจากความเห็นแก่ตนทั้งนั้น. ส่วนบุคคลก็อย่างนั้น, ส่วนสังคมก็อย่างนั้น, หรือโลกทั้งโลกก็อย่างนั้นแหละ. ที่มันจะเบียดเบียนกันทั้งโลกก็เพราะความเห็นแก่ตน เต็มวันมันก็มีการเบียดเบียนกันทั้งโลกให้เห็น ๆ

กันอยู่; ยังไม่เบียดเบียนกันด้วยสงครามร้อน ก็ยิ่งกัน
ฆ่าฟันกันโดยตรง มันก็เบียดเบียนกันด้วยสงครามเย็น
คือพยายามที่จะให้ใคร่เปรียบ ให้ชนะในทางเศรษฐกิจในทาง
การเมืองในทางอะไรต่างๆ เพื่อจะเอาชนะผู้อื่น. ผู้อื่นจะ
ลำบากยากเข็ญ อย่างไรไม่ต้องรับผิดชอบ ไม่รู้, ฉะนั้นจะเอา
ทำเดี่ยว จะครองโลกทำเดี่ยว เหมาะๆ ก็เกิดสงครามร้อน
สงครามเย็นกันเสียทีหนึ่ง. ยุติสงครามร้อนก็มีสงครามเย็น
อยู่ตลอดเวลา อยู่ตลอดกาล. ทั้งโลกเดือดร้อนอย่างยิ่ง
อยู่ เพราะความเห็นแก่ตนของคนที่อยู่ในโลก, ทั้งโลก
จึงเดือดร้อน จนกว่าจะกำจัดความเห็นแก่ตนนี้เสียได้.

ที่นี้ หมู่คณะย่อมๆ ลงมา เป็นประเทศเล็กประ-
เทศน้อยเป็นส่วนน้อย มันก็ยังเบียดเบียนกันอยู่ แม้ใน
ประเทศเดียวมีรัฐบาลเดียวมีอะไรเดี๋ยวนี้ มันก็ยังเบียดเบียน
กันอยู่ด้วยความเห็นแก่ตน, โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐบาลกับ
ฝ่ายค้าน เขาไม่ได้ใช้ธรรมะเป็นหลักปฏิบัติเพื่อจะตกลง
กัน แต่ต่างฝ่ายต่างมีความต้องการที่จะเอาชนะ ทว่าเราฝ่าย
เราจะชนะ จะกว่าอีกฝ่ายหนึ่งให้ลงไป ให้ล้มละลายไปจนได้,
มุ่งหมายอย่างนี้ ไม่ได้มุ่งหมายที่จะสร้างความเจริญความ

สงบสันติสุขสันติภาพอะไร มุ่งหมายแต่จะคว่ำกัน
ระหว่างฝ่ายค้านกับรัฐบาล. ประเทศไหนก็เป็นอย่างนี้ ;
มันจึงมีเรื่องยุ่งไม่รู้จักสิ้นสุด.

ฝ่ายทางราษฎร ก็แบ่งเป็นพรรค พรรคการเมือง
พรรคหนึ่งพรรคนั้น ฝ่ายราษฎรก็มุ่งหมายจะต่อสู้ทำลายล้าง
พรรคอื่น เพื่อจะเป็นรัฐบาลเสียเองนี้ ; ผู้แทนทั้งหลาย
ที่อุทิศสำคัญๆ กันเข้าไป ที่แรกก็พูดว่าจะไปควบคุมรัฐบาล
เขาจะไปช่วยควบคุมรัฐบาลให้ถูกต้อง ; พอเขาเข้าไปแล้ว
เขาก็ต้องการจะเป็นรัฐบาลเสียเอง ไม่ใช่ไปควบคุมรัฐบาล
แล้วก็ต้องแย่งกันเป็นรัฐบาล พรรคหนึ่งพรรคนั้นพรรคนั้น,
ต้องการจะแย่งเพื่อจะเป็นรัฐบาล แล้วก็พัดกันเอง. นี้
สภาพบ้านเมืองมันก็อยู่อย่างนี้. มูลเหตุชนิดเดียว คือ ความ
เห็นแก่ตัว รักตัวเอง รักพรรคของตัวเองยิ่งกว่าประเทศชาติ,
แล้วมันจะอยู่ได้อย่างไร ทั้งหมดนี้มันมีมูลเหตุมาจากสิ่ง
เดียว ตัวเล็กๆ คือ ความเห็นแก่ตัว แต่มันมีพิษร้ายกาจ มี
อันตรายร้ายกาจ ท่วมโลกท่วมจักรวาลเลย. นี้ ความเห็นแก่
ตัว ถ้าเอาลงเสียได้ ทั้งโลกก็มีสันติภาพมีความสุข.

นี่ขอให้มองเห็นว่า ทั่วโลกเลย หรือว่าถ้ามีโลกอื่น ก็อย่างนั้นอีกแหละ, ทุกลูกก็จะเป็นอย่างนั้น. ปัญหาที่มีอยู่ที่ ความเห็นแก่ตัว มาจากความรู้สึกว่ามีตัวมีของตัว ซึ่งมาจากอวิชชา – ความไม่รู้อย่างถูกต้อง ซึ่งมันแทรกเข้ามาใน กระแสแห่งชีวิตของคนธรรมดา ซึ่งไม่รู้อะไร, เรียกว่าเป็น *ปุถุชนคนธรรมดา* แปลว่า *คนหนา หนา, อะไรหนา คือความ โง่มันหนา, มีความโง่หนา ก็เรียกว่าคนหนาหรือปุถุชน*. พุค ให้ใกล้ชิดเข้ามาอีกหน่อยในบาลีที่ว่า *ไฟผ้าในดวงตาหนา, มีผ้าในตาหนา* เลยมองไม่เห็นตามที่ เป็นจริง เห็นผิด ๆ ไปตาม ความมืด. นี่กระแสแห่งชีวิตของปุถุชน มันก็ต้องไหลไป อย่างนี้. มันไม่มีทางที่จะเป็นอย่างอื่น.

เราเป็นปุถุชนกับเขาด้วยหรือไม่, หรือเป็นมากน้อย เท่าไร, หรือเห็นแจ่มแจ้งอย่างไร, จะหลีกตัวไปทางไหน; มันก็เป็นเรื่องที่สมควรอย่างยิ่ง ที่จะต้องศึกษาให้เห็นอย่าง แจ่มแจ้งให้เข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง ๆ แจ่มแจ้งไปถึงว่า จะจัดการกับมันอย่างไร คือจะดำเนินกระแสแห่งชีวิตนี้อย่างไร, จะควบคุมกระแสแห่งชีวิตนี้อย่างไร. นี่คือข้อความที่แสดงให้ เห็นว่า *ชีวิตนี้มันมีกระแส คือการไหล จะให้มันไหล*

เปะปะๆ ไปตามอวิชา หรือว่าจะให้มีวิชา, ให้มันไหล
 อย่างคึกคัก สูงขึ้น จนหยุดไหลจนไม่มีการไหล; ถ้ายังมี
 กิเลสตัณหาอะไรอยู่อย่างนี้ มันช่วยไม่ได้. มันต้องมี
 การไหล, แล้วมันก็ไหลไปด้วยอำนาจวิชา ปรุงเป็น
 ตัวตนขึ้นมา นั่นแหละ เป็นแกนกลางของตัวไหล ของการ
 ไหล ของผู้ไหล แล้วก็อาละวาดกระบาทออกไปถึงผู้อื่น;
 อย่างที่กล่าวมาแล้ว ว่าตามลำพังตัวก็เป็นทุกข์ เป็นของ
 หนัก ชีวิตเป็นของหนัก พอออกไปเกี่ยวข้องกับผู้อื่น
 ก็ยิ่งหนักกับผู้อื่น หนักไปทั้งโลกเลย. ถ้าโลกนี้ประกอบ
 อยู่ด้วยคนโง่ชนิดนี้เต็มทีจริงๆ แล้วมันก็วินาศไปแล้ว นี่มัน
 คงจะมีคนที่ไม่โง่เหลืออยู่บ้าง หรือมันยังไม่ทั้งหมด จึงมี
 อยู่เพียงว่าทนทรمانกันอย่างยิ่ง, ได้รับความกระทบกระ-
 เทือนกันหมดทุกคน เพราะมันมีกระแสแห่งการไหลของ
 โลกนี้ไปตามอวิชา—ความมืด ความไม่รู้ไม่เห็นตามที่ เป็น
 จริง.

การเกิดของกิเลส—อนสัย—อาสวะ.

ขอพูดซ้ำเรื่องที่เคยพูดมาแล้ว เพราะมันเป็นเรื่อง
 สำคัญ เอมามาพูดกันไว้บ่อยๆ ว่าเพราะมีอวิชาเมื่อสัมผัส,

เมื่อมีการสัมผัส ตา หู จมูก ลื่น ภาย ใจ มันมีวิชา แล้วมันก็เป็นสัมผัสด้วยความโง่ เกิดเวทนาโง่ เกิดตัณหาโง่ ตัณหาโง่ ความต้องการที่โง่ ความปรารถนาที่โง่ เรียกว่ากิเลสๆ กิเลสเป็นราคะ หรือ โลภะ เมื่อมันต้องการจะเอา, เป็นโทสะ หรือ โกรธะ เมื่อมันไม่ชอบไม่รักไม่ต้องการจะเอา, หรือว่าเป็นโมหะ ไม่รู้ว่าจะทำอะไร โง่ บ้วนเบียนวนเวียนอยู่ที่นั่น เมื่อมันไม่รู้ว่าจะทำอะไร. นี้เขากล่าวชัดๆไว้ว่า เมื่อมีความสุขพอใจ มันก็เกิดความสุขจะเอาเข้ามา, เมื่อไม่พอใจ ก็เกิดความรู้สึกรู้สึกที่จะผลัดออกไปหรือทำลายเสีย, เมื่อยังไม่รู้แน่ว่าจะเป็นอย่างไรมันก็วนเวียนๆอยู่ที่นั่น. นี้เคยพูดแล้ว แต่ขอพูดอีก เพราะกลัวว่าจะลืม.

กิเลสมี ๓ ประเภท : เมื่อต้องการอยากได้ ก็เกิดกิเลสประเภทจะเอา คือ โลภะ ราคะ, เมื่อไม่ชอบไม่ต้องการ ก็เกิด โทสะ โกรธะ, เมื่อมันยังไม่รู้ว่าจะเป็นอย่างไรมันก็วนเวียนบ้วนเบียนอยู่โดยรอบ จนกว่าจะออกไปว่าเป็นอย่างไร กระทั่งมันไม่รู้ว่าที่ชอบหรือไม่ชอบ ก็ตามเดอะ มันก็เป็นอันตราย มันไม่รู้ มันก็ยังรักษาความชอบหรือความไม่ชอบนั้นไว้อยู่ที่นั่นแหละ, วนเวียนอยู่ที่นั่นแหละ.

นี่ โลกะ โทสะ โมหะ พอมัน ได้เกิดที่หนึ่งแล้ว มันก็ผังรอยลึกลงไปในสันดานของจิตใจ, ผังรอยลึกที่จะเป็น อย่างนั้นอีก เช่นเมื่อเกิดโลก เกิดรัก เกิดพอใจเข้าที่หนึ่ง มันก็ผังรอยที่จะเป็นอย่างนั้นไว้รอยหนึ่ง. เมื่อมันไม่ชอบ มันโกรธ จะตี จะฆ่า อะไร โทสะ โกรธ ครั้งหนึ่งแล้ว มันก็ ผังรอยที่จะเป็นอย่างนั้นไว้ในสันดานรอยหนึ่ง, หรือเมื่อมัน ไม่รู้ว่าจะทำอย่างไร โง่ ๆ เป็นโมหะ ก็ผังรอยที่จะโง่นั้นอย่าง นั้นไว้รอยหนึ่ง, ทุกครั้งที่มันเกิดกิเลส ไม่ว่าจะเกิดกิเลสตัวไหน.

รอยที่มันผังไว้นั้นแหละ คือสิ่งที่เราเรียกกัน ว่าอนุสัย, อนุสัย—ความเคยชินแห่งกิเลส อันนี้เก็บไว้ เรื่อย เก็บไว้เรื่อย เราก็กเกิดโลกะ รากะได้ง่ายขึ้น เร็วขึ้น, เราก็กเกิดโทสะหรือโกรธได้ง่ายขึ้นเร็วขึ้น, ก็เกิดโมหะได้ง่าย ขึ้นหรือเร็วขึ้น. เป็นเรื่องของอนุสัย ความเคยชินแห่งกิเลส. และเมื่อมันง่าย ๆ ๆ ที่จะออกมา มันมากเข้า เพราะมันมาก มันง่ายที่จะออกมา เหมือนน้ำใส่เต็มตุ่ม มีรูวันเดียวก็ ออกมาได้โดยง่าย ออกมามาก ไหลออกมานั้น, เรียกว่ามัน พร้อมที่จะไหลออกมา แล้วมันก็ไหลออกมาจริง ๆ เมื่อมี เหตุปัจจัยอย่างใดอย่างหนึ่ง และเมื่อมีอารมณ์มากกระทบ ครั้งหลัง ๆ ก็ไหลออกมา เรียกว่า อาสวะ.

ช่วยจำ ๓ คำนี้ไว้ดี ๆ ว่ากิเลสเกิดขึ้น แล้วก็สร้างอนุสัยไว้ในสันดาน, พออนุสัยมากพอพร้อมที่จะไหลออกมา เรียกว่า อาสวะ; กิเลส อนุสัย อาสวะ : มีกิเลสทำให้เกิดอนุสัย ความเคยชินแห่งกิเลส, มีความเคยชินแห่งกิเลสแล้วมันก็จะ มีการไหลกลับ ออกมาแห่งกิเลส. กิเลสมี ๓ อากาโรยงนี้, เป็นกิเลสที่แรก, แล้วก็สร้างความเคยชินแห่งกิเลสสะสมเอาไว้. แล้วก็ไหลออกมาแห่งกิเลส กิเลสที่ทำที่แรก. กิเลสที่ทำสะสมความเคยชินไว้ ให้กิเลสพร้อมที่จะไหลออกมา, แล้วได้ไหลออกมาจริงๆ จะเรียกด้วยคำว่า กิเลส ๆ มันก็ง่ายดี คือ กิเลส แล้วก็เคยชินแห่งกิเลส แล้วก็ไหลออกมาแห่งกิเลส, สามอย่างนี้เรารู้จักมันให้ดี ๆ. ถ้าเรียกอีกอย่างหนึ่งก็เรียกว่า กิเลส แล้วก็ อนุสัย แล้วก็ อาสวะ. กิเลสคือกิเลส, อนุสัยคือความเคยชินแห่งกิเลส อาสวะคือการไหลออกมาแห่งกิเลส; นี้รู้จักไว้เถอะว่า นี่ต้นเหตุแห่งกระแส หรือว่าการบังคับให้กระแสมันไหลอยู่เรื่อย ตลอดถึงเป็นตัวกระแสด้วย เป็นหมดทุกอย่างเลย ที่เป็นการไหลแห่งกิเลสของชีวิตทุกชนิด เป็นการไหลแห่งกิเลส.

แต่ถ้าเรามีสติปัญญา มีความรู้เพิ่มขึ้นๆ เราก็
 ป้องกันไม่ให้นมันเกิดกิเลสที่แรก, ไม่เกิดกิเลสก็ไม่เพิ่ม
 อนุสัย, เมื่อไม่เพิ่มอนุสัย กิเลสที่จะไหลออกมามันก็ไม่
 ไม่ค่อยจะมี หรือมันไม่มี. หรือถ้ามีสติป้องกันไม่ให้เกิด
 กิเลส ก็ไม่เกิดอนุสัย หรือถ้ามีอนุสัยก็มีสติป้องกันไม่ให้
 ไหลออกมา ไม่ให้ไหลออกมาง่ายๆ คือไม่มีกิเลสออกมาง่ายๆ
 นั้นเอง. มันเป็นเรื่องธรรมชาติสามัญแท้ๆ ของคนธรรมดา
 ในโลก ที่จะต้องรู้จักกิเลส, แล้วก็รู้จักป้องกันกระแสแห่ง
 กิเลส, ไม่สร้างความเคยชินแห่งกิเลส แล้วก็สามารถที่จะ
 ป้องกันกิเลสไม่ให้ไหลออกมา, แล้วก็ทำให้ไม่เกิดกิเลส
 บังคับกิเลสไว้ได้เรื่อยๆ มันก็ลดอนุสัยลงไปเอง ลดอนุสัย
 ลงไปเอง. ถ้าเรามีกิเลสเรื่อยๆ มันก็เพิ่มอนุสัยสะสมกิเลส :
 ถ้าเราลดกิเลสเสียได้ มันก็ลดอนุสัย, อนุสัยข้างในมันจะ
 ลดลงๆ คือความเคยชินแห่งกิเลสจะลดลงๆ มันก็ไม่ค่อยจะ
 ไหลออกมา เป็นการควบคุมมาถึงอัสวะด้วย.

นี่รากเหง้าหรือว่าตัวการตัวร้าย ของมันก็อยู่ที่อันนี้ :
 กิเลส, ความเคยชินแห่งกิเลส, การไหลกลับออกมา
 แห่งกิเลส, นี่เป็นตัวการ เป็นตัวเรื้อรังของกิเลสซึ่งทำให้มัน

มีการไหลแห่งกิเลส ซึ่งก็เป็นการไหลของชีวิตนั่นเอง. ถ้าถามว่า *ทำไมชีวิตจึงไหลได้?* เพราะมีกิเลสเป็นเครื่องบังคับ, เป็นเหตุบังคับให้มันไหล มันทำให้มีการปรุงแต่งอย่างร้ายแรงอย่างรุนแรง แล้วก็มีการเคลื่อน มีการไหล มีการเปลี่ยนแปลง ปัญหามันก็เกิดขึ้น.

ต้องไว้สติปัญญา ตัดกระแสของกิเลส.

สิ่งที่จะป้องกันกระแส ควบคุมกระแส ตัดกระแส นั่นก็คือ สติปัญญา; สติจะป้องกันไม่ให้เกิดกระแส ไม่ให้มีการไหลแห่งกระแส, หรือ จะจัดการให้มันหยุดก็ด้วยปัญญา จะตัดกระแสเสียด้วยปัญญา ซึ่งสตินำเอามาใช้; มีอยู่ แต่ปัญญา ไม่มีสตินำเอามาใช้ มันก็ไม่สะกิดกันกระแส ไม่บีตกันกระแส. เราจึงต้องมีทั้งสติมีทั้งปัญญา; สติต้องไปเอาปัญญามาทันทั่วทั้ง ในการบีตกันกระแส หรือในการตัดกระแส หรือการทำให้กระแสหมุนกลับ เปลี่ยนกระแสไป, คือ บีตเข้ามาตั้งครั้ง แล้วไหลมาๆ จนจะเป็นความทุกข์อยู่แล้ว, มีสติระลึกได้ เอาปัญญามาเปลี่ยนกระแสไหลไปฝ่ายที่ดับๆ ลงไป ก็ไม่ต้องเป็นทุกข์.

นี้เรียกว่ากระแสที่ไหลมา มันไหลไปจนถึงที่สุดก็ได้ เป็น
 ทุข์กันโดยสมบูรณ์ ; กระแสเกิดขึ้นมาได้ไหลมาครั้งเดียว
 สติบัญญัติเกิดขึ้นก็เปลี่ยนกระแสให้หมุนไปทางถูกต้อง แล้ว
 มันก็ดับ ๆ ๆ ถ้าดีที่สุด ก็บ่งกันไม่ให้เกิดกระแสชนิดนี้
 ไม่ให้เกิดกระแสแห่งอวิชา คือกระแสผิด พอเริ่มกระแส
 ก็ให้มันเป็นวิชาเสียเลย ให้มันมาด้วย สติ บัญญา ด้วย
 วิชาเรื่อย ๆ มา มันจะมีแต่กระแสแห่งการดับ ๆ ๆ มันก็
 ไม่เกิดทุข์ ; ถ้าไม่มีกระแสแห่งวิชาหรือสติบัญญัติ มันก็
 ไหลไป เกิด ๆ ๆ ๆ ๆ ต่อกันไปเรื่อยจนเกิดทุข์.

นี่เราสมัครทำให้เป็นกระแสดับ, จัดการให้เป็น
 กระแสดับ, ต้องการให้เป็นกระแสดับ คือกระแสแห่งสติ
 บัญญา แล้วชีวิตนี้มันก็จะไหลไปในลักษณะที่ดับ ๆ ๆ ดับทุข์.
 พุทธอีกอย่างหนึ่ง ก็คือว่า ตื่น ๆ ๆ จนกระทั่งมันไม่ไหล
 มันหยุดไหล.

ในที่สุดตัวตน ความรู้สึกว่าตัวตน อันเป็นมายา
 ที่ไม่มีตัวจริง เป็นตัวที่จะต้องจัดการกับมัน ; มิฉะนั้น
 มันจะเกิดขึ้น ๆ แล้วมันจะไหล ๆ ๆ ไปแต่ในลักษณะที่จะให้
 เป็นทุข์ ๆ ๆ.

ในการไหลแห่งตัวตนนั้น ตัวตนมันก็เป็นของ
หนัก อยู่ในตัวมันเองแล้ว เป็นความทุกข์ : *ภารา หเว
ปฺลวจฺจนฺธา* — *ขันธํ* ทั้ง ๕ เป็นของหนักน้อ, ไม่มีอะไรมัน
ก็หนักอยู่ในตัวเอง เพราะแบกของหนัก อย่างที่เคยพูดว่า
แบกก้อนหินมันก็หนัก, แบกเพชรพลอยมันก็หนัก, ถ้าแบก
แล้วมันก็หนัก, ถ้ามีตัวตนแล้วมันก็หนักและเป็นทุกข์. ที่นี้
ถ้าตัวตนนั้น มันไปกระทบใครเข้าอีก มันก็เป็นทุกข์
กันต่อๆ ไปอีก, แล้วมันก็อาละวาดเป็นตัวตนระดับโลก
เห็นแก่คนระดับโลก มันก็เป็นทุกข์ไปทั้งโลก.

พยายามมีสติ สัมปชัญญะ ควบคุมตัวตนที่เกิด
มาจากอวิชชา ในขณะแห่งอุปาทาน. ท่องจำอิทัป-
ปัจจยตาให้ดี : *อวิชชา—สังขาร—วิญญาณ—นามรูป สหาย-
ตนะ—ผัสสะ—เวทนา—ตัณหา—อุปาทาน*; นั่นแหละ ตัวตน
อยู่ที่ตรงนั้น ถ้าไปถึงตรงนั้นแล้วมันต้องเป็นทุกข์
แหละ ช่วยไม่ได้. ถ้าเป็นเพียงเวทนา ก็รู้สึกตัวเสีย,
หรือ เป็นตัณหา พออยากหยุดเสีย อย่าให้มีตัวกู ผู้อยาก
ก็ไม่มีอุปาทาน, นี่แหละกระแสนั้นจะหยุดอยู่ที่ตรงนั้น แล้ว

มันจะดับ มันไม่ไหล ไม่เป็นกระแสแห่งตัวตน กลายเป็นวิชา, ไม่มีตัวตนมันก็ไม่ไหล ถ้ามีตัวตนมันก็ยังไหล.

ถ้าเกิดความเห็นแก่ตน มันก็มีเรื่องใหญ่อย่างที่ว่าแล้ว ควบคุมความรู้สึกว่าตัวกู - ของกูให้ได้, มันแสดงบทบาทซับซ้อนหลายชั้นนัก ยิ่งยากลำบากหลายชั้นตอนนัก. ขอให้รู้จักกันไว้ให้ดี ๆ มีสติควบคุมกระแสไม่ให้ปรุงแต่งเป็นตัวตน, ก็ต้องหยุดฤทธิ์เดชของตัวตน ให้เปลี่ยนเป็นกระแสที่ถูกต้อง ของสติปัญญา; อย่างนั้นมันก็ไปจบลงด้วยความดับทุกข์ หรือไม่ต้องเป็นทุกข์.

เอาละ! เขาเห็นว่า ชีวิตนี้มีกระแส คือการไหลไปคูให้เห็นมันไหลเข้าไปเหมือนกับน้ำในแม่น้ำ, คูให้เห็นกระแส แล้วก็จะมีความรู้สึกกลัวขึ้นมาแหละ กลัวความทุกข์ขึ้นมา ก็พยายามที่จะจัดการให้มันถูกกับเรื่องกับราว. เมื่อรู้สึกว่าจะไหลอยู่ในกระแส ไหลอยู่ในกระแส ไหลอยู่ในกระแส ก็แก้ล้ำมัน, เรียกว่าแก้ล้ำมัน โดยจัดให้กระแสทั้งหมดหรือทุกชั้นตอน กลายเป็นการศึกษาเสีย คือกระแสมีอยู่อย่างไรให้แสดงความจริงออกมา ว่ามันเป็นอย่างไร เป็น

อย่างไร, กระแสไหนกระแสอะไร เกิดมาจากอะไร ไหลมาด้วยเหตุอะไร จัดให้เป็นการศึกษาเสียในกระแสแห่งชีวิตนั้นแหละ แล้วมันก็จะได้ปัญญาเพิ่มขึ้น ๆ ในกระแสแห่งชีวิตนั้นเอง.

ฟังดูแล้วมันก็ไม่อาจจะเป็นไปได้ก็ได้ : แต่ถ้ามันมีความพยายาม มีความรู้ มีความเป็นพุทธบริษัทที่เพียงพอแล้วมันทำได้. ให้กระแสชีวิตที่ไหลไปนั้นเป็นการศึกษาเสียเห็นนั่นเห็นนี่เห็นทุกซอกอย่างถูกต้อง ๆ; เป็นการศึกษา เรื่องกิลเลส เรื่องซันท์ เรื่องธาตุ เรื่องอายตนะ เรื่องธรรมชาติ เรื่องอะไรก็ตาม ที่มันปรุงแต่งอยู่ในกระแสแห่งชีวิตที่ไหลไปเป็นการศึกษาเสียตลอดเวลา, จัดให้การไหลเป็นการศึกษาเสียเลย แล้วก็เพิ่มปัญญาความรู้, ความรู้เพิ่มขึ้นมา แล้วมันก็เชี่ยวชาญในการมีสติ ในการใช้สติปิดกั้นกระแส ทำลายกระแส แล้วสตินี้ก็คล่องแคล่วว่องไวในการที่จะนำเอาปัญญาที่มีอยู่มาใช้เผชิญหน้ากับกระแส.

อย่าลืมว่า บอกกันหลายครั้งหลายหนแล้วว่า ถ้าไม่มีสติแล้ว ปัญญามันเป็นหมัน เหมือนกับปัญญามันนอนอยู่ในตู้พระไตรปิฎกไม่ได้ออกมา; ถ้ามีสติ สติมันก็ไปเอา

บัญญัติมา เอามาอย่างรวดเร็ว สายฟ้าแลบเลย, เอามาทันเวลาเลย, เอามาเผชิญหน้ากับปัญหา ในที่นี้เอามาจัดการกับกระแสเพื่อจะเปลี่ยนกระแสเสีย หรือเพื่อจะหยุดกระแสอันนี้เสีย. สร้างกระแสอันใหม่ที่ตรงกันข้าม ให้ชีวิตกลายเป็นการฝึกฝนให้มีสติเพิ่มขึ้น ๆ ๆ. มีสติรวดเร็วขึ้น ไม่ให้โง่งมว่ามเหมือนแต่ก่อน มันก็จะสามารถควบคุมกิเลสได้. ในที่สุดก็กล่าวได้ว่า ชีวิตหรือกระแสชีวิตนั้นมันก็ไหลไปในทางที่ถูกต้อง ไหลไปในทางสว่างไสวแจ่มแจ้งขึ้นมา เรียกว่ามันไหลไปในทางสูง ไม่ไหลไปในทางต่ำ, เมื่อสูง ๆ ขึ้นไป มันก็จะถึงที่สุดจุดหนึ่งเลย ก็ไหลไม่ได้ หยุดไหล หมดกำลังไหล เป็นพระนิพพานกันอยู่ที่นั่น, ไม่ไหลไปด้วยอำนาจของกิเลสอีกต่อไป.

เรื่องของชีวิตมีความจริงในเบื้องหลังเช่นนี้และอย่างนี้ จึงพยายามบอกว่า กระแสแห่งชีวิตเป็นสิ่งที่ต้องรู้จัก รู้จักให้ดี ๆ. แล้วจัดการให้กระแสแห่งชีวิตนี้เป็นการศึกษาความจริง เป็นการพอกพูนปัญญา, เป็นการฝึกฝนสติที่จะเอาบัญญัติมาใช้ให้ทันทั่วทั้งที่เมื่อเกิดกระแสแห่งชีวิตไหล ในกรณีใดในกรณีหนึ่ง ควบคุมมันให้ได้, ควบคุม

ชีวิตได้ก็คือควบคุมกระแสแห่งชีวิตได้, ควบคุมกระแสแห่งชีวิตได้ก็คือควบคุมกระแสแห่งความทุกข์ได้, ควบคุมกระแสแห่งความทุกข์ได้ ก็คือควบคุมความทุกข์ได้ นั่นเอง, ความทุกข์มันก็ไม่เกิด.

เอาละเป็นอันว่า เราได้พูดกันถึงเรื่องกระแสแห่งชีวิต พอให้เห็นเค้าเงื่อนสำหรับจะได้ไปมอง, มองด้วยตนเอง, มองต่อไปจนเห็นชัดเจน ว่าชีวิตมีกระแสคือความไหลอย่างไร เป็นสิ่งที่ต้องศึกษา เป็นสิ่งที่ต้องศึกษาจนรู้จัก รู้จักจนควบคุมมันได้ แล้วไม่ต้องสงสัย. ชีวิตนี้ก็จะประสบสิ่งที่ดีที่สุดที่ชีวิตจะควรได้ ควรจะได้, โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือความสันสุขแห่งกระแส เป็นนิพพาน.

การบรรยายก็สมควรแก่เวลาแล้ว ในเรื่องกระแสแห่งชีวิต เป็นสิ่งที่ต้องรู้จัก หวังว่าท่านผู้ฟังทั้งหลายจะได้รู้จักยิ่งขึ้น ๆ, ก่อนแต่ตาย ให้รู้จักเสียให้เพียงพอ. ให้ควบคุมแต่ในทางที่ไหลไปอย่างถูกต้อง ตีขึ้น สูงขึ้น จนสิ้นสุดแห่งการไหลด้วยกัน จงทุก ๆ ท่านทุก ๆ คนเทอญ.

การบรรยายสมควรแก่เวลา ขอยุติการบรรยาย เปิด
โอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย สวดบทพระธรรมคณสาธยาย
เป็นการส่งเสริมกำลังใจของท่านทั้งหลายให้เข้มแข็ง ให้ก้าวหน้า
ยิ่งขึ้นไป ในการที่จะดับทุกข์ของตนๆในกาลบัดนี้.

หนังสือชุดหมุดล้อมธรรมจักร

ชีวิตที่มีพื้นฐาน และสิ่งที่เป็นพื้นฐานของชีวิต

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

ขอแสดงความยินดี ในการที่ท่านทั้งหลาย อุทิศสัจ
มาจากที่ไกล มาแสวงหาความรู้ทางธรรมะ เพื่อไปประกอบ
หน้าที่การงานให้มีความเจริญงอกงามก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไป กว้าง
ขวางออกไปเร็วขึ้น นี่ประโยชน์ของการมาเพื่อแสวงหาธรรมะ
และการมานั้นมันก็มีเหตุผลว่าเป็นสิ่งที่ควรกระทำ ฉะนั้นจึงขอ
อนุโมทนา และแสดงความยินดีด้วย.

บรรยายแก่นักศึกษา ครูบาอาจารย์ ที่มาจากกรุงเทพฯ

มีพระภิกษุฟังอยู่ด้วย ณ สวนโมกขพลาราม ในพรรษา ปี ๒๕๓๓

อีกอย่างหนึ่งก็ขอทำความเข้าใจว่า เรามาพูดจากัน
 ในเวลาอย่างนี้ คนบางพวกเขาก็จะเห็นว่าบ้า เวลาตี ๕ หัวรุ่ง
 เขาไว้สำหรับนอน หรือมานั่งพูดกันกลางคืนอย่างนี้ ไม่ได้พูด
 บนที่กรากาล้าน ข้อนั้นมันมีเหตุผลจะเรียกว่าความถูกต้องก็ได้
 ที่เราจะใช้เวลาอย่างนี้ เวลาเข้าอย่างนี้เป็นเวลาที่มีความหมาย
 พิเศษอยู่หลายอย่าง โดยเฉพาะทางจิตใจ เป็นเวลาที่จิตใจ
 สดชื่นแจ่มใส หลังจากที่ได้พักผ่อนมาเป็นเวลานาน ตื่น
 ขึ้นมามันยังว่างอยู่ ยังเข้มแข็ง สดใสอยู่พร้อมที่จะรับอะไรใหม่
 หรือว่าจะบรรจอะไรลงไปก็ได้โดยง่าย ถ้ามันสายจนเป็นกลาง
 วันไปแล้ว มันก็มีการบรรจอะไรลงไปมากมายแล้ว มีลักษณะ
 เต็ม กลายกับน้ำเต็มถ้วย น้ำชาล้นถ้วยใส่อะไรไม่ลง เคี้ยว
 ก้างว่างอยู่ จะใส่อะไรลงไปได้อีกว่า เราจึงได้เลือกเอาเวลา
 อย่างนี้ มาพูดกันในเรื่องชนิดนี้ คือเรื่องธรรมชาติ ซึ่งค่อนข้าง
 ละเอียดลึกซึ้ง เป็นเวลาอีกที่พร้อม คือเบิกบานสำหรับที่จะ
 รับของใหม่.

ดอกไม้โดยมากจะบานในเวลาอย่างนี้ แม้จะมีบาง
 ชนิดบานตอนสายมีแดดแล้วก็มี บานตอนบ่ายก็มี เช่นดอก
 จำปูน บานตอนเย็นก็มี เช่นดอกนวมแมว ดอกการะเวก

แต่โดยทั่วไปดอกไม้จะเริ่มบานเวลาหัวรุ่ง จิตก็มีลักษณะคล้ายกัน พักผ่อนพอแล้ว เบิกบานแล้ว พร้อมแล้วที่จะรับฟัง หรือจะบรรจุนของใหม่ๆ ลงไป พระพุทธเจ้าก็ตรัสรู้เวลาหัวรุ่งอย่างนี้ แต่ว่าคนโดยมากเกี่ยว^๕จิตไว้เป็นเวลาทีนอนสบายที่สุด ผืนความรู้สึกที่สุด ที่จับตัวมาผูกกันเวลาอย่างนี้^๕.

ขอให้ใคร่ครวญดูให้ดี เตรียมจิตเสียใหม่ให้เหมาะให้พร้อมที่จะผูกกัน จะฟังจะคิด จะใคร่ครวญในเวลาอย่างนี้ และก็ให้ถือว่าเป็นเวลาพิเศษ ต้องใช้มันให้ตรงกับเรื่องของมัน เวลาที่จิตใจละเอียดก็ใช้กับเรื่องที่ละเอียด เวลาที่จิตใจหยาบหรือค่อนข้างหยาบก็ใช้กับเรื่องหยาบๆ นี้จะได้ผลมาก^๕นี้เรียกว่าเราเลือกเวลาให้เหมาะกับเรื่อง.

ถ้าเป็นคนช่างสังเกต ก็จะรู้สึกว่ามีมันมีความหมายหรือมันให้ความรู้สึกคล้ายกับโลกอีกโลกหนึ่ง คือโลกหนึ่งมันพุ่งชานอีกทีก็กริกโครม อีกโลกหนึ่งมันสงบเย็น เป็นโอกาสขอให้เราไม่เสียโอกาสในการที่จะใช้โลกชนิดนี้ให้ตรงตามเรื่อง ถ้าเราเอาเวลาชนิดนี้ไปนอนเสีย มันจะเป็นหมัน.

ภิกษุ สามเณร ตามแบบฉบับของโบราณ เวลาเช่นนี้ เป็นเวลาที่ตื่นแล้ว พิจารณาปัจจุเวกขณะปัจจุใจแล้ว ทำสมาธิ ทำกรรมฐานแล้ว ไม่ได้ถือโอกาสสำหรับจะนอนอยู่ นี้เรียกว่า รู้จักใช้โลกชนิกนให้เป็นประโยชน์ เออสิ! ถ้าว่าใครจะใช้เป็น เวลานอนสบายทุกวัน ๆ ในเวลาอย่างนี้ มันจะไม่เคยพบโลก อย่างนี้ โลกที่เยือกเย็น ที่สงบ ที่พร้อมจะศึกษาธรรมะซึ่ง เป็นของละเอียด.

ที่พูดนี้ก็พูดเผื่อไว้ด้วยว่า เมื่อท่านกลับไปบ้านแล้วก็ ไปปรับปรุงกันเสียใหม่ ให้รู้จักใช้โลกชนิกนให้มากให้ยิ่งขึ้น ไปแม้จะเหลือเวลาน้อย เพราะอายุมากแล้ว จะตายแล้ว ก็ขอ ให้เราใช้กันบ้างเดอะจะเป็นการดี โลกเวลาหัวรุ่ง โลกเวลา สว่าง โลกเวลาเช้า เวลาสาย เวลาบ่าย เวลาเย็น เวลาค่ำ จักให้งานที่จะทำ หน้าที่ที่จะทำ ให้เหมาะ เหมาะ..เหมาะ ไปทุกเรื่องทุกราว มันจะได้รับประโยชน์ยิ่งกว่าธรรมดา.

พระพุทธเจ้าท่านใช้เวลาอย่างนี้ *ภพพาภพเพ*
วิโลกน คือเอาเวลาอย่างนี้ไปเสด็จญาณส่องโลกให้ทั่ว ๆ ว่าวันนั้น จะไปช่วยใครที่ไหน แล้วท่านก็ได้เห็นว่าที่นั่นมีนั่น ที่นี้มีนี้ ตรงนั้นมีนั่นพอที่จะยุติได้ว่า วันนั้นสว่างขึ้น .. รุ่งขึ้น จะไปช่วย

ใครที่ไหน ท่านใคร่ครวญดูอย่างรอบคอบ นี่เวลาเช่นนี้พวก
หนึ่งกำลังนอนอยู่ แต่พระพุทธเจ้ากำลังเสด็จญาณส่องโลก พอ
สว่างขึ้นท่านก็ไปจัดการตามที่ทรงมุ่งหมายไว้ พบกับคนนั้น
พุดจากกับคนนั้น ทรมานคนเลวร้ายหรือคนร้ายกาจมิจฉาภิภูริ
อะไรไปตามเรื่อง ที่ท่านได้ตกลงไว้ในพระทัยท่าน ท่านก็ไป..
ไปในรูปของบิณฑบาต.

ที่แท้ก็ไปเพื่อโปรดสัตว์ พุดจากันมากมายจนสาย
จนเที่ยงก็สุดแท้ ตอนเที่ยงร้อนพักผ่อนนิกนหน่อย พอตอนบ่าย
ก็กลับไปที่พัก ต้องต้อนรับคนที่ไปที่วัด พอตอนเย็นก็แสดง
ธรรมกับผู้ไปศึกษาถึงวัด พอพลบค่ำก็สอน..แสดงธรรม
กับภิกษุสามเณรประจำวัด ปโทเส ภิกษุโอราห์ เชื่อกันว่า
อย่างนั้น ปโทเส คือเวลาพลบค่ำ สอนภิกษุสามเณรเรื่อย ๆ
ไปจนเที่ยงคืน *อทฺตฺรตฺเต เทวปญฺหนิ* เที่ยงคืนขอบบิณฑบา
กับพวกเทวดา เทวดาที่เป็นคนเช่นพระราชามหากษัตริย์ นี้ก็
เรียกว่าเทวดา เทวดาที่มาจากสวรรค์ ลงมาจากสวรรค์ก็เรียก
ว่าเทวดา แล้วในบาลีมันก็เป็นอย่างนั้นจริงๆ แหะละ แม้
พระราชาคนมนุษย์ไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ก็เลือกเอาเวลาเที่ยงคืน
ก็คงจะยุ่งมาก มีกองทัพเพลิง..คบเพลิง กุ่มกันไปเที่ยงคืน

ไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ไปอ่านเรื่องสามัญญผลสูตรจะพบเรื่อง
 อย่างนี้ เทียงคินตอบโต้อยู่กับพวกเทวดา จนเลยเทียงคินคิก
 ขึ้นไปโน่น ก็พักผ่อนบ้าง พอหัวรุ่งเอาอีกแล้ว หัวรุ่งก็เส็ง
 ญาณส่องโลกอีก รุ่งเช้าก็ไปอีกเป็นวงจรอย่างนี้.

แต่เราจะมองในแง่ที่ พระพุทธเจ้าท่านใช้เวลาตรงกับ
 เรื่องที่จะต้องชี้ให้เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง จึงสำเร็จประโยชน์
 ท่านทำอย่างนี้ด้วยความเสียสละทั้ง วัน ทั้งคืน. .ทั้งวันทั้งคืน
 เสรีจากเมืองนี้แล้วก็ไปเมืองโน้น ๆ เป็น พระศาสดาแท้เปล่า
 ไม่เคยพบข้อความในบทบาทตรงไหนที่ว่าพระพุทธเจ้ามีรอง
 เท้าหรือมีร่ม จึงเรียกท่านว่า "ศาสดาแท้เปล่า" เทียวนี้เรามี
 อะไรมากมายจนมีบริวารเก่า ภิกษุมี 'กัลล้องดำยรูป' เป็นบริวาร
 เก่า ลงไปถึงพวกซีแก่ๆ ก็มีกัลล้องดำยรูป นี่มันเปลี่ยนแปลง
 วิปริตกันมากถึงขนาดนี้ พระพุทธเจ้าไม่มีร่มไม่มีรองเท้า
 กิคุเถอะ และก็ไม่นั่งรถ เพราะไม่มีรถที่เหมาะสมสำหรับนั่ง
 มันมีแต่เกวียน มีแต่รถม้า เทียมด้วยสัตว์มีชีวิตท่านก็ไม่นั่ง
 เป็นระเบียบเป็นวินัยเป็นธรรมเนียม ท่านก็ต้องเดิน จะมีแตก
 แผลร่อนอย่างไรท่านก็เดิน จนตลอดชีวิตของท่าน จนนาที
 สุดท้าย จนนาทีสุดท้ายท่านยังทำงานในหน้าที่อยู่ แล้วก็

ปรีนิพพาน 'ทำงานจนเหนื่อยที่สุดท้าย' ไปอ่านดูในพุทธประวัติ
เองก็แล้วกัน.

การทำงาน หรือใช้เวลาทำงานให้เหมาะตรงกับเรื่องนี้
ดีที่สุด ขอให้สนใจกันไว้บ้าง การที่จะต้องมาฟังกันในเวลา
อย่างนี้ อย่าเห็นว่าเป็นเรื่องธรรมดา อย่าเห็นเป็นเรื่องล้าสมัย
หรือซัดสมัยหรืออะไร ที่เขากำลังจะแสวงหาความสุขจากการ
นอนกันอยู่มาพูดจากัน เอาละ! เป็นอันว่าเป็นที่เข้าใจกันได้
ว่าทำไมเราจึงมาพูดกันเวลาอย่างนี้ แล้วก็พูดในที่อย่างนี้ ไม่
ไปพูดบนตึกกราด้าน เหมือนที่เขาแสดงปาฐกถาอะไรกัน
เขาพูดเรื่องการทำนา เรื่องแก้ปัญหาคารทำนา บนตึกสวยงาม
หลาย ๆ ชั้น ผมว่ามันบ้า... ไปพูดกันที่กลางคืนที่ในทุ่งนาเอง
จะดีกว่า นี่ควรจะนึกกันบ้างว่า เราจะใช้สถานที่อย่างไร.

ที่นี้ก็มาถึงหัวข้อของเรื่องที่จะพูดกันวันนี้ มีหัวข้อ
สำหรับจะพูด ว่า "ชีวิตที่มีพื้นฐาน และสิ่งที่จะเป็นพื้นฐานของ
ชีวิต" ก็ได้แก่เรื่องธรรมะ.. พระธรรม นั่นเอง ชีวิตที่มีพื้นฐาน
ก็เป็นชีวิตที่มีธรรมะ สิ่งที่จะเป็นพื้นฐานของชีวิตก็คือธรรมะ
อีกนั่นแหละ กลายเป็นว่าเราจะพูดกันด้วยเรื่องของธรรมะ
เรื่องของธรรมะ ซึ่งกำลังเป็นเรื่องวิกฤติของคนสมัยใหม่

แม้เป็นนักศึกษาก็เห็นเป็นเรื่องศรีกระสุนูเรื่องวิชาเทคนิคเทคโนโลยีเงินกันมากๆ ไม่ได้ อาตมาเชื่อว่า นักศึกษา ครูบาอาจารย์ทั้งหลายที่อุทิศส่ำหามาจากกรุงเทพฯ คงจะไม่คิดอย่างนั้น คงจะคิดว่าเป็นสิ่งที่จำเป็น เป็นสิ่งที่ต้องการ จึงอุทิศส่ำหามาและขอรับรองให้บรรยาย จึงทำให้สำเร็จประโยชน์ คือเข้าใจธรรมะที่จะบรรยาย และเอาไปใช้เป็นประโยชน์ได้จริง ไปประยุกต์ใช้กับเหตุการณ์ในชีวิตทุกชนิด ทุกชั้นทุกตอนได้จริง ก็จะคุ้มค้ำมา อุทิศส่ำหามาจากกรุงเทพฯ เสียเงิน เสียเวลา เสียเรี่ยวแรง เสียอะไรไปหลายอย่างอยู่ ท่านต้องรับผิดชอบในการที่จะให้ได้รับประโยชน์คุ้มค้ำกัน ถ้าไม่คุ้มค้ำกันก็ต้องรู้สึกกันเอาเองว่าเป็นอย่างไร.

อาตมาเคยบอกกล่าวกันมานานนักหนาแล้วและให้ถือเป็นกฎเกณฑ์ว่า “ใครใช้เงินไม่คุ้มค้ำกับเวลา ยมบาลจะเขกกระบาลคนนั้น” เพราะมันใช้เงินไม่คุ้มค้ำกับเวลา จงระวังให้ดีๆ ใช้เงินให้คุ้มค้ำกับสิ่งที่จะได้รับ คุ้มค้ำเวลา คุ้มค้ำเงิน คุ้มค้ำเรี่ยวแรง ถ้าคิดกันบ้างก็คงจะดีกว่า คือจะตั้งใจฟังมากกว่า คิดนึกใคร่ครวญมากกว่า แล้วก็พยายามปฏิบัติกันมากกว่า.

หัวข้อที่จะบรรยายเนื้อหาของมันก็ไม่ค่อยน่าฟัง หรือชวนฟัง.. ‘ชีวิตที่มีพื้นฐาน’ ไม่น่าสนใจนะ เพราะว่ามันไม่ยอมมีอะไรเป็นพื้นฐาน มันอยากทำอะไรหว่าๆ ด้วยความกึกกึกชั่วขณะตามสบาย ตามใจตัวเอง ไม่มีการตระเตรียมพื้นฐานอะไรที่ดี ชีวิตนั้นก็ไม่มีพื้นฐาน มันก็โคลงเคลงโอนเอนเหมือนปลูกรือเอนในโคลน เราจะต้องทำให้มีพื้นฐานเหมือนฐานคอนกรีตที่แน่นหนาแข็งแรงไม่ล้ม ทำชีวิตนี้ให้มีพื้นฐาน โดยรู้จักสิ่งที่จะเป็นพื้นฐานได้ โดยแท้จริง และสิ่งนั้นก็คือ ‘ธรรมะ’ เราจะได้ผูกกันถึงคำแรกก่อนว่า “ชีวิตที่มีพื้นฐาน”.

ชีวิตที่มีพื้นฐาน ก็หมายความว่ามันปกติ มันมั่นคง ห้วนไหวยาก หรือล้มละลายยาก มีความสะอาด ไม่มีสิ่งที่เป็นพิษเป็นภัย มีความสว่างแจ่มใสไม่โง่เง่า มีคัมภีร์ และก็มีคุณสมบัติที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นด้วย ตัวเองสงบเย็น แล้วก็ประโยชน์แก่ผู้อื่นด้วย และก็มีเสรีภาพโดยแท้จริง มีความเป็นไทแก่กิเลส ไม่ใช่มีกิเลสเป็นเครื่องบังคับ จนเป็นทาสของกิเลสเป็นทาสของตัณหา อย่างนั้นไม่ใช่ชีวิตที่เป็นไทไม่เป็นอิสระ แล้วจะหาความปกติมาจากไหน มันก็ไม่มีพื้นฐานที่มั่นคง ฉะนั้นขอให้มุ่งหมายว่า เราจะมีชีวิตที่มีพื้นฐานอัน

มันคง เป็นหลักทั่วไป จึงต้องสนใจสิ่งที่มันจะเป็นพื้นฐาน
แก่ชีวิต สิ่งนั้นก็คือธรรมะ.

ครั้น มีธรรมะแล้วก็มีพื้นฐานอันมั่นคง มีรากฐาน
อันมั่นคง สามารถที่จะทนรับหรือทรงไว้ซึ่งสิ่งต่างๆ ที่เป็น
ประโยชน์ได้อีกมากมาย ถ้าชีวิตไม่มั่นคงก็หมายความว่า เป็น
ทาสของกิเลส มันก็จะทำอะไรให้กิเลสทั้งนั้น ไม่มีประโยชน์
แก่ความเป็นมนุษย์แม้ของตนเอง.

ชีวิตที่มีธรรมะชั้นสูงสุดก็คือ มีธรรมะที่เป็นหัวใจ
ของพระพุทธศาสนา ถ้าท่านยังไม่รู้จักธรรมะที่เป็นหัวใจของ
พระพุทธศาสนาก็จะเอามาใช้เป็นรากฐานที่มันคงไม่ได้.

**ธรรมะสูงสุดที่เป็นหัวใจ พระพุทธศาสนาก็อยาก
จะระบุไปว่า “ความไม่เห็นแก่ตัว”** มีความไม่เห็นแก่ตัว
ก็ไม่มีกิเลส ไม่มีอะไรที่เป็นการผิดพลาด ความเลวร้ายหรือ
ปัญหาทุกชนิด..ไม่ยกเว้นอะไร มาจากความเห็นแก่ตัวทั้งนั้น
ไปใคร่ครวญดู เป็นชีวิตที่ปกติ หรือมีเสรีภาพ คือไม่มีการ
แบกของหนัก ถ้ายังแบกของหนักอยู่ก็หมายความว่า ยังไม่มี
อะไรที่น่าพอใจและยังไม่ไปถึงไหน ของหนักก็คือความโง่

เท่านั้นแหละ ไม่มีอะไรที่จะเป็นของหนักเท่ากับความโง่
 คือไปยึดถือมัน นี่ โนนให้เป็น 'ตัวกู' ให้เป็น 'ของกู' แล้วก็
 แยกของหนักเหล่านั้นอยู่เป็นปกติ เป็นนิสัยไปเลย นี่เรียกว่า
 เป็นชีวิตที่มีภาระหนักในทางจิตในทางวิญญาณ ไม่ต้องมีภาระ
 หนักเหล่านั้น จึงจะเรียกว่า ชีวิตที่มีพื้นฐานที่ถูกต้องแล้ว มันจัดการ
 การถูกต้องแล้ว จนเป็นชีวิตที่ไม่แบกของหนัก.

เมื่อไม่แบกของหนักก็มีเสรีภาพ มีอิสรภาพที่จะทำ
 อะไรชนิดที่เป็นประโยชน์ยิ่งๆ ขึ้นไป ทั้งเพื่อตัวเองและทั้ง
 เพื่อผู้อื่น ถ้ามันไม่เป็นภาระ ไม่เป็นชีวิตที่ติดคุก คิดตรวน
 ของความโง่ ติดตะรางแห่งตัวกู—ของกู ชีวิตของคนโง่มัน
 ติดคุกอยู่ตลอดเวลา คือคุกแห่งความยึดมันอะไรๆ เป็นตัวกู
 —เป็นของกู มันก็เป็นทาสของสิ่งเหล่านั้นอยู่ตลอดเวลา ไม่มี
 เสรีภาพ อย่างนี้เรียกว่าไม่มีอะไรที่ถูกต้องโดยพื้นฐาน.

ความไม่เห็นแก่ตัว นี่แหละจะเป็นพื้นฐานที่ดีที่สุด
 คือมันจะเห็นแก่ความถูกต้อง แล้วก็เห็นแก่ผู้อื่น ถ้ามันเห็น
 แก่ตัวเสียแล้ว มันก็ไม่เห็นแก่ผู้อื่น ไม่เห็นแก่ความถูกต้อง
 มันเอาแต่ประโยชน์ของกู นี่มันไกลกันลิบแหละ ความเห็น
 แก่ตัวกับความไม่เห็นแก่ตัวนี้ มันไกลกันลิบ แต่แล้วมันก็น่า

เราที่ว่า โลกนี้ยังมีความเห็นแก่ตัวมากขึ้นทุกทีๆ ตามความเจริญของโลก.

สมัยคนป่ามันไม่เห็นแก่ตัวมากเท่าคนที่สมัยเจริญแล้วอย่างนี้ เพราะคนป่ามันโง่ ยังคิดไม่เป็น.. ยังคิดเอาเปรียบหลอกหลวงคดโกงกันไม่ได้ ยังไม่มีนักการเมือง ไม่มีนักเศรษฐกิจที่จะล้วงกระเป๋าคนอื่น ความเห็นแก่ตัวของคนป่ามันก็มีน้อย พอมากลายเป็นมนุษย์สมัยนี้ขึ้นมา ก็คือความเห็นแก่ตัวนั่นเอง เจริญด้วยสิ่งที่จะมาบำรุงบำเรอสนองความต้องการ ใครควรจะหัวเราะเยาะใคร คนป่าควรจะหัวเราะเยาะมนุษย์สมัยนี้ หรือมนุษย์สมัยนี้จะควรหัวเราะเยาะคนป่า อาตมาเห็นว่าคนป่ามีปัญหาน้อยมีความทุกข์น้อย เบียดเบียนกันน้อย ไม่กักกันเหมือนกับคนสมัยนี้ ซึ่งมีวิชาความรู้เจริญสำหรับกักกันสำหรับแย่งชิงกันต่อสู้กันโกหกหลอกหลวงกัน ซึ่งคนป่ามันไม่รู้จักทำ ทำไม่เป็น.

นี่เรียกว่า ความเห็นแก่ตัวมันทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง จนเรียกว่าโลกนี้มันแคบมันจะไม่มีที่อยู่ เพราะมีความเห็นแก่ตัวมีคนทีเห็นแก่ตัวเพิ่มขึ้นๆ ถ้าสมมุติว่าคนสมัยนี้จะไม่เห็นแก่ตัว มีธรรมะถูกต้อง ก็จะอยู่กันอย่างสบายกว่านี้.

โลกใบนี้..โลกเล็กๆใบนี้ จะบรรจุกินได้มากกว่านี้
อีกมากมายนัก ถ้าคนไม่เห็นแก่ตัว เทียบคนมันเห็นแก่ตัว
มันก็ไม่ไหว มันจะเอามาก จะเอาเปรียบมาก จนโลกนี้ไม่พอ
ฉะนั้น เมื่อมันมีความเห็นแก่ตัวก็มีปัญหาเกิดขึ้น คือมันมี
กิเลสแล้วทำไปตามอำนาจของกิเลสมันก็เกิดปัญหา ยิ่งเจริญ
ตัววัตถุมันก็ดียิ่งเจริญด้วยเหื่อของกิเลส ยิ่งเจริญด้วย
เหื่อของวัตถุก็ยิ่งเจริญด้วยเหื่อของกิเลสไปคิดดูเองก็แล้วกัน
ยิ่งเจริญทางวัตถุแล้วก็จะทำให้ยังเห็นแก่ตัว เพราะความเจริญ
ทางวัตถุมันมันออกมาจากความเห็นแก่ตัว เมื่อมนุษย์มีกิเลส
มากขึ้นก็จัดสรรหาเหื่อของกิเลสมากขึ้น จนมาถึงยุคนี้ที่ใช้
อุตสาหกรรม เทคโนโลยีอะไรก็แล้วแต่จะเรียก เพื่อหา
เหื่อให้แก่กิเลส ฉะนั้นเหื่อของกิเลสมันจึงก้าวหน้าเหลือ
ประมาณ ยิ่งก้าวหน้าทางเหื่อของกิเลส ก็ยังเห็นแก่ตัว
ดังนั้นมนุษย์ยังเห็นแก่ตัว ยิ่งเห็นแก่ตัว พ่ายแพ้แก่กิเลส
ฝ่ายความดีความงามความถูกต้องมันถอยกำลังออกไป..ถอย
กำลังลงไป เพราะมนุษย์สมัครเป็นทาสของกิเลสมากขึ้นดังนั้น
จึงมีการเบียดเบียนกันทั่วไปทุกหวัระแห่งทั่วโลก ซึ่งสมัยคน
ป่าโน้นทำไม่ได้ มีไม่ได้ เพราะไม่ต้องการกันมากอย่างนั้น.

เทียนมีความฉลาด มีอาวุธ มีความก้าวหน้าทาง
 เครื่องมือ เครื่องใช้ ก็เลยมรบราฆ่าฟันกันได้ไม่มีหยุดมีหย่อน
 เพราะถ้าเขาไม่ทำกันด้วยสงครามรื้อน ก็ทำกันด้วยสงคราม
 เย็นที่เร้นลับที่ซ่อนอยู่ในส่วนลึก เป็นสงครามเศรษฐกิจ เป็น
 สงครามการเมือง แล้วก็ออกมาเป็นสงครามยิง สงครามไฟ
 เมื่อไหร่ก็ได้ สังเกตดูมันมีตลอดเวลาเนะ สงครามฆ่ากันโดย
 ตรงนี้ มันเป็นเรื่องเล็กๆ อยู่ไกลบ้านเรา เราก็ไม่ค่อยรู้ แต่ที่
 จริงมันมีอยู่ตลอดเวลา ระหว่างบุคคลยังมีอยู่ตลอดเวลา คือ
 อันธพาลมากขึ้น อาชญากรมากขึ้น ก็ฆ่าฟันกันอยู่ตลอดเวลา
 นี้เพราะความเห็นแก่ตัว ทุกอย่างก็เปลี่ยนไปหมดเปลี่ยนเป็น
 ตรงกันข้าม ก็จากความสงบ ไปสู่ความไม่สงบ.

เทียนก็บูชา 'วิทยาศาสตร์' เป็นสิ่งสูงสุด ประเสริฐ
 ที่สุด ทุกคนต้องการความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ เพื่อไม่
 เสียเปรียบใคร เอ้า! ลองดูสิทุกคนเจริญด้วยวิทยาศาสตร์ ถ้า
 ทุกคนมีความเห็นแก่ตัวแล้ว มันจะใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์
 นั้นอย่างไร มันก็ใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เพื่อประหารผู้อื่น
 เอาเปรียบผู้อื่น แย่งชิงผู้อื่น กอบโกยผู้อื่น วิทยาศาสตร์ไม่
 อาจสร้างสันติภาพเพราะมันเตรียมพร้อมสำหรับไปกัดกัน

บนโลกพระจันทร์ โลกพระอังคาร โลก .. โน่น ความเจริญทาง
วิทยาศาสตร์จนให้กักกันในโลกนี้ไม่พอ มันก็ไปกักกันในโลก
พระจันทร์ โลกพระอังคารข้างหน้าต่อไปในอนาคต ถ้าความรู้
ทางวิทยาศาสตร์มันเต็มไปด้วยความเห็นแก่ตัว ธรรมะไม่ไป
ควบคุมนักวิทยาศาสตร์เหล่านั้น ก็เตรียมเดอะ เตรียมไป
เป็นสัตว์สำหรับไปกักกันบนโลกพระจันทร์ โลกพระอังคาร
วิทยาศาสตร์มันจะให้อวสานมุ่งหมายปลายทางอย่างนี้.

เศรษฐกิจมันไม่มีจุดจบ ไม่มีจุดพอ การเงิน การ
เศรษฐกิจ ทรัพย์สินสมบัติพัสถานก็เอาซึ่งลองคูลองเอาให้มากซึ่ง
เมื่อไม่มีศีลธรรม ไม่มีธรรมะแล้วมันเห็นแก่ตัว ใจเศรษฐกิจ
นั้นแหละมันจะกักมนุษย์จะทำลายมนุษย์ผู้ไม่รู้จักอ้อมจักพอ
แม้ว่าจะจักเศรษฐกิจให้ดีให้รวยกันหมดๆ มนุษย์มันก็ยังทำ
ลายล้างกันอยู่นั้นแหละ ยิ่งรวยยิ่งเห็นแก่ตัว ก็ยิ่งทำลายล้าง
ผู้อื่นสักซึ่ง แม้ว่าฝนจะตกลงมาเป็นทองคำ พังให้ดีๆ นะ..
แม้ว่าฝนจะตกลงมาเป็นทองคำทั่วไปหมด โลกนี้ก็ไม่มี
สันติภาพ เพราะมันยังเห็นแก่ตัว.. ยิ่งเห็นแก่ตัว มันฆ่ากัน
ในการแย่งกันเก็บทองคำใครเก็บทองคำไว้มากคนนั้นก็จะถูก
ถูกปล้นไม่มีสิ้นสุด แม้ฝนจะตกลงมาเป็นทองคำ มันก็แก้

ปัญหาไม่ได้ น้ำหนักเศรษฐกิจไหนนะ ที่จะจัดให้โลกนี้มีผลมากทางทรัพย์สินสมบัติ เหมือนกับฝนตกลงมาเป็นทองคำ มันยังไกลกันนัก แม้จะจัดได้ ให้ฝนตกลงมาเป็นทองคำ โลกนี้มันก็ไม่มีสันติภาพถ้ายังไม่มีธรรมะ ถ้ามันมีแต่ความเห็นแก่ตัว.

มีข้อความในพระบาลีแห่งหนึ่ง อ่านแล้วสะดุด ลืมไม่ได้ คือมีคำตรัสของพระพุทธเจ้าว่า “แม้ว่าภูเขาสูงใหญ่ ๆ จะเป็นทองคำไปทั้งลูก ภูเขาทองคำ ๒ ลูกมันก็ยังไม่พอแก่ความต้องการของมนุษย์คนเดียว มนุษย์คนเดียวที่มีความโลภ มีกิเลส” เทียบนี้เรามีมนุษย์ ๕ พันล้านคนแล้ว คิดดูเถอะ! ก็พันล้านคนที่เป็นคนเห็นแก่ตัว มีกิเลสแล้วจะเอาภูเขาไหนมาเป็นทองคำให้เงินเพียงพอแก่มันได้ จะมีน้ำน้ำไหนมาจัดให้โลกนี้เหมือนกับมีฝนตกมาเป็นทองคำ มีแต่จัดเข้ากระเป๋าตัวเองเท่านั้นแหละ นักเศรษฐกิจไม่ได้จัดเพื่อประโยชน์ผู้อื่น ยิ่งรวยก็ยิ่งกอบโกย ยิ่งรวยก็ยิ่งผูกขาด.

เศรษฐกิจมันไม่แก้ปัญหาได้ อย่าไปบ้า อย่าไปเมากับมันเลย ท่อเมื่อจัดกันอย่างถูกต้อง โลกจึงมีสันติภาพ จึงต้องมีธรรมะเข้ามาควบคุมเศรษฐกิจ โลกนี้จึงจะมีสันติภาพ

ฉะนั้น ถ้าผู้ใดบูชาเศรษฐกิจ บูชาความรู้ทางเศรษฐกิจ ก็ช่วยเอาไปคิดไปนึกด้วยกันเสียบ้าง.

ถ้าว่า การศึกษา มั่นเจริญ ทำให้โลกนี้มีนักการเมือง เต็มไปทั่วโลก ลองคิดดูมีนักการเมืองเต็มไปทั่วโลก โลกนี้จะไปไหน โลกนี้ ก็จะเป็นโลกของการหลอกลวง มีความคิดที่จะครอบงำผู้อื่นเสมอไป ตามแบบของนักการเมือง ไม่ใช่ผู้ที่จัดบ้านเมืองให้มีความสุข แต่มันจะทำนาบนหลังผู้อื่น มันจะจกโลกนี้ให้เป็นประโยชน์แก่ตัวเอง นั้นนักการเมืองทั้งโลกนะมันเป็นอย่างนี้.

เดี๋ยวนี้มันก็มี วัตถุเครื่องใช้ไม้สอย เครื่องมือพิเศษ แล่นจะพิเศษ เรื่องเครื่องจักรทั้งหลาย คอมพิวเตอร์ วิทยุ เรื่องอิเล็กทรอนิกส์ เทคโนโลยี อะไรก็ตาม เหลือจะประเสริฐ ..เหลือจะประเสริฐ แต่มนุษย์ก็เอาไปใช้เพื่อกิเลสของตัว ..เพื่อกิเลสของตัว เป็นเครื่องมืออุปกรณ์ที่จะเอาเปรียบผู้อื่นให้มากที่สุด ใครมันใช้คอมพิวเตอร์เพื่อสันติภาพ..ไม่เห็นแต่ใช้เพื่อกันหาวิธีที่จะได้เปรียบผู้อื่น เอาเปรียบผู้อื่นอย่างไม่มีขอบเขตที่จำกัด เครื่องมืออันพิเศษก็ถูกใช้ไปเพื่อทำให้โลกวุ่นวายเท่านั้นเอง เพราะกิเลสมันครอบงำ มันใส่คอใส่หัว

ให้มันใช้เครื่องมืออันวิเศษไปแต่ในทางกอบโกย ที่จริงมันใช้เพื่อสันติภาพก็ได้แต่ก็ไม่ได้ใช้ เพราะกิเลสมันครอบงำ มันเป็นนายอยู่.

อย่างวิทยุนี้ก็นับว่ามีประโยชน์มาก แต่เปิดเพลงกันเกือบทั้งนั้น แม้สถานีส่ง ส่วนผู้ฟังก็ฟังกันแต่เพลง เรื่องการศึกษาไม่ได้ฟัง เอาวิทยุเล็กๆ แขนงคอไว้ เกี่ยวข้าวไปปลาง เด็กๆ เปิดวิทยุฟังไปปลางทำการบ้านไปปลาง นี่ผมเห็นกับตาละ ผมถามว่า “ทำไมทำอย่างนั้น” เขาบอกว่า “ไม่อย่างนั้นทำไม่ได้” นี่มันเสพตคติวิทยุ มันฟังเพลง ไม่ได้ฟังเรื่องที่เป็นสาระประโยชน์ เรื่องสาระประโยชน์มันก็เลยเป็นหมันไปเสียเป็นส่วนมาก..เป็นส่วนมาก นี่เขาใช้เครื่องมือวิเศษ^{นี้}ไป ในทางหลอเลียงกิเลสเสียทำเดียว.

เรื่อง อุตสาหกรรมเขาใช้เพื่ออะไร คุณลองศึกษาว่าอุตสาหกรรมไหนที่มุ่งหมายเพื่อสร้างสันติภาพ มีแต่เพื่อกระเป๋าคั่วเอง แม้ว่าจะเป็นส่วนรวม ของประเทศชาติ เขาก็ใช้อุตสาหกรรม เพื่อสร้างสมกำลัง สร้างสมอำนาจ.. อำนาจทางเศรษฐกิจ อำนาจทางอาวุธ อำนาจเพื่อการสงคราม

นี่เขาใช้อุตสาหกรรมเพื่ออำนาจ แล้วโลกนี้มันจะมีสันติสุข
สันติภาพ ใต้อย่างไร.

การคมนาคม ถนนหนทาง เคี้ยวหัวพิเศษ แต่มันก็
ไม่ได้เพิ่มสันติสุขหรือสันติภาพ ที่มันเหมาะสมกัน ให้มัน
สมกัน มันกลายเป็นเพิ่มเรื่องยุ่งยาก คมนาคมสะดวกมันก็ไป
ตากอากาศเอาคู่รักไปเที่ยวเพลิดเพลิดเพราะถนนมันดี เอาไป
ใช้เพื่อกามมารมณฺ์ ใช้เพื่อความเพลิดเพลิดส่วนบุคคลเป็น
ที่เล่น อาชญากรก็ยังชอบ ยิงถนนรถวิ่งไต่เร็วอย่างนี้ก็ขโมย
ไต่สะดวก สร้างเรื่องที่จะปล้นจ้ไต่สะดวกเพราะถนนมันดี
ถนนมันเร็ว ที่หน้าวัดตรงนั้นคนเอาไม้ขอนขวางรถที่วิ่งมา
โดยเร็ว ชนกระจาย ลงไปนอนตะแคงอยู่ข้างคู แล้วมันก็
มาช่วยชนปลาในรถไปหมดเพราะความมีถนนดี ถ้าไม่มีถนนดี
เรื่องอย่างนี้ก็ไม่มี คนมีกิเลสมากก็ใช้ถนนด้วยกิเลสค้นหา
ฉะนั้น อุบัติเหตุบนท้องถนนมันจึงมากขึ้น ๆ เมื่อไม่มีถนน
ที่สะดวกสำหรับเหาะกันอย่างนี้ อุบัติเหตุบนท้องถนนมัน
เกือบจะไม่มี.. ลองคิดถึง ความเจริญที่ไม่ถูกควบคุมด้วยธรรมชาติ
ความเจริญที่ตกไปอยู่ที่ผ้าเท้าของกิเลส มีกิเลสสวมหัวอยู่
ความเจริญนั้นเป็นไปเพื่อวิฤตการณ์ทั้งนั้น.

เดี๋ยวนี้เราจะมี การทูต กิจกรรมระหว่างประเทศ
 ให้ก้าวหน้าเท่าไร มันยังไม่มีสันติภาพ คุณลองสังเกตคูสิ
 เดี่ยวนี้ความเจริญทางการทูตการต่างประเทศมันเจริญเหลือ
 ประมาณ แต่โลกมันก็ยังเต็มไปด้วย *วิกฤตการณ์ทางการทูต*
 นั้นแหละ เพราะการทูตนั้นมันเป็นเรื่องหน้าไหว้หลังหลอกนะ
 มันต้องการจะครองโลกเป็นเรื่องเห็นประโยชน์ส่วนตัว

อยากจะพูดเลยไปถึง ศิลปะ ที่ว่าก้าวหน้านัก ศิลปะ
 ร้องเพลง ศิลปะเต้นรำ ศิลปะประดับตกแต่ง ศิลปะการกิน
 เหล่านี้ก้าวหน้าเหลือประมาณ แต่มันก็ไม่ทำให้โลกนี้เกิด
 สันติภาพ ยิ่งศิลปะลึกซึ้งเท่าไร เราก็ต้องยอมใ้ให้มาก
 เท่านั้นศิลปะจึงจะเป็นศิลปะ ผมก็รู้ว่าพูดอย่างนี้มันถูกคำ
 แต่ก็ยินดีให้ถูกคำ เพลง..จะให้ไพเราะมาก ไพเราะมาก
 ก็ต้องยอมใ้ให้มาก ยอมใ้ให้มากจนรู้สึกว่าย่างนั้นมัน
 ไพเราะ ภาพเขียนศิลปะ ว่าอย่างนั้นงาม..แพง แต่คนคุณต้อง
 ยอมใ้ให้มาก..ใ้ให้มาก ใ้ให้มากจนไ้อย่างนั้นมันแพง
 มันดี มันสวยงามวิเศษขึ้นมาจนได้ ศิลปะบ้ายสี่ขายราคาแผ่น
 หนึ่งหลายสิบล้านบาท ต้องยอมใ้ให้มาก..ใ้ให้มากใ้ให้
 ที่สุด ศิลปะจึงจะเป็นศิลปะขึ้นมา เช่น ศิลปะขับร้อง ศิลปะ

คนตรี คิดปะอะไรซึ่งมันต้องยอมโง่ มันจึงจะมีความเป็น
คิดปะขึ้นมา มันไม่มีค่า ไม่มีความหมายแก่คนที่ไม่ยอมโง่.

เราเป็นลูกศิษย์พระพุทธเจ้า เราไม่ยอมโง่ให้คิดปะ
เหล่านั้นมาสู่กระดูก ไปซื้อหามาแพงๆ ไปกั้นคว้าม่าแพงๆ
แล้วยอมโง่ให้มันเป็นของประเสริฐ ยุคหนึ่ง..เมื่อเร็วๆ นี้
คิดปะ *แอฟสแตร็ค*..อะไร บ้าบอที่สุดเลย เคี้ยวนี้เห็นหายๆ
ไปแล้วเพราะไม่ค่อยมีใครยอมโง่ แม้แต่ *วิจิตรศิลป์*..วิจิตร-
ศิลป์ที่ว่าบ้าก้นนัก มันก็ต้องยอมโง่ ยอมโง่ให้มากๆ ความ
วิจิตรมันจึงจะปรากฏออกมา ถ้าไม่ยอมโง่ตามที่เขาวางรูปไว้
ให้โง่ มันก็ไม่วิจิตร..ไม่วิจิตรอะไร.

ฉะนั้น คิดปะหรือวิจิตรศิลป์นี้มันไม่สร้างสนธิภาพ
ในโลก เพราะมันเป็นเหยื่อของกิเลส คือความโง่ แล้วมันจะ
เห็นแก่ตัวอย่างโง่ที่สุดไปอีกมุมหนึ่งๆ ที่เกี่ยว เอ้า! ใครทำ
ก็ทำไป เจริญเถอะผมก็ยืนยันอย่างนี้ว่า คิดปะทั้งหลายนี้ต้อง
ยอมโง่ให้มาก ตามที่เขามีคิดปะ ดึกเท่าไรเราก็ต้องยอมโง่ให้
มากเท่านั้น.

เรื่องเหล่านี้มันไม่น่าพูด แต่ว่าก็ไม่รู้จะทำอย่างไร เพราะมันกำลังเกิดขึ้น มากขึ้น ๆ ๆ ถ้ามันไม่ลดหรือไม่เปลี่ยน มันก็คือวินาศ ถ้าโลกมันยังมีลักษณะอย่างนี้ ต่อ ๆ ไปมันก็คือวินาศ มีทางเดียวเท่านั้น คือเปลี่ยนแปลงกลับมาหาธรรมะ เป็นโลกที่มีธรรมะ แล้วสิ่งเลวร้ายที่ว่ามันจะหมดไปจะหายไป จะหมดไป.

ฉะนั้นจึงขอให้สนใจสิ่งที่เรียกว่าธรรมะ ธรรมะ เอาธรรมะมาช่วยแก้ปัญหา หรือว่ามาบดบังกันความวินาศ ในอนาคต ถ้าปล่อยให้ความเจริญทางวัตถุ ซึ่งสร้างกันด้วยอุตสาหกรรม เจริญทางวัตถุ เป็นไปในระดับอย่างนี้ในอัตราอย่างนี้แล้ว ไม่เท่าไรโลกนี้จะวินาศ วินาศด้วยกิเลสของคนนั่นเอง มันส่งเสริมความเห็นแก่ตัว ส่งเสริมความเห็นแก่ตัว ไม่รู้ก็ร้ายเท่าที่พันเท่า มันมีอยู่ว่าจนกว่ามันจะกลับหลังมาสู่ธรรมะ มาเห็นแก่ธรรมะ แทนที่จะเห็นแก่ตัว เท่านั้นแหละทางรอดมีอยู่ทางเดียว จนกว่าโลกจะไม่มีความเห็นแก่ตัวหรือลดความเห็นแก่ตัว จะกลับไปสู่โลกของพระอรหันต์ ไม่ไปถึงก็อย่าอวดดีเลย ว่ามันจะดีขึ้นกว่าเดี๋ยวนี้ ที่มันไกล ๆ โลกพระอรหันต์ ออกไปทุกที่ ๆ.

นี่ขอให้นึกถึงข้อนี้ ที่ว่าโลกจะรอดได้อย่างไร ?
 ..มันจะรอดได้เพราะมันหันไปหาความถูกต้อง ไปสู่ความ
 ถูกต้อง แล้วสิ่งต่างๆ ก็จะมีผลเป็นสันติภาพ ไม่อย่างนั้น
 แล้ว สิ่งที่เรียกว่าความเจริญของมนุษย์นะมันจะทำลายโลก
 กิเลสหนาแน่นแล้วมันก็จะทำลายโลกกันด้วยตนเอง.

เขาพูดกันไว้แต่โบราณโบราณนานไกลว่า ยุค
 มิคสัญญี รอดอยู่ข้างหน้า คือคนเลวมาก..เลวมาก..เลวมาก
 จนไม่มีธรรมะเลย จนมันฆ่าฟันกันเหมือนกับฆ่าเนื้อ ฆ่าปลา
 ทยุงนี่ แล้วมันก็จะฆ่ากัน.. ฆ่ากันจนจะให้หมดโลก คนที่
 ไม่ได้อยู่ในวงการฆ่า จะเหลืออยู่ไม่กี่คน มาตั้งต้นกันใหม่
 เรียกว่าย้อนกลับกันใหม่ โลกจะมียุคมิคสัญญี คือเจริญ
 ด้วยกิเลส เจริญด้วยกิเลส จนฆ่ากันทั้งโลก รอดอยู่ได้
 บางคนก็แอบไปอยู่เสียที่ไหน เมื่อเขาฆ่ากัน มันไม่เข้าไป
 มันไปซ่อนเสียในป่า พอฆ่ากันเสร็จแล้วออกมาดู รู้..ไม่ไหว
 ขอเปลี่ยนไปสู่แนวใหม่ ไปหาธรรมะ หารธรรมะกันอีก
 นี่แหละ จนกว่าโลกจะเปลี่ยนกลับไปหาธรรมะ อย่างนี้ก็คิด
 คุณเถอะว่า มันจะมีได้อย่างไร ยังมีความเห็นแก่ตัว มันยัง
 ทำลายตัว..ทำลายตัว เห็นแก่ตัวนี้แหละ ทำลายตัวเอง คือ

มันหลอกเราให้หลงรักสิ่งที่น่ารัก และให้หลงเกลียดโกรธใน
 สิ่งที่น่าเกลียดน่าโกรธ มันก็บ้ายู่ตรงนี้ เทียวรัก เทียวโกรธ
 เทียวยินดี เทียวยินร้าย เทียวเป็นบวก เทียวเป็นลบ ไม่มีความ
 สงบสุข สำหรับผู้ที่เป็นทาสของอายตนะ คือ เป็นทาสของ
 ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ รั้งใช้ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไปหาเหยื่อ
 ที่เอร็ดอร่อย สนุกสนานมาเพิ่มอยู่เป็นประจำ ชีวิตนี้เป็นทาส
 ของอายตนะ ซึ่งที่แท้มันก็ปรุงขึ้นมาจากธาตุตามธรรมชาติ.

รู้จักธาตุ แล้วก็รู้จักอายตนะ เมื่ออายตนะมีมากพอ
 เป็นกลุ่มก้อนกันเข้า ก็เรียกว่าเป็น 'คน' แจกเป็น ๕ ส่วนที่
 เรียกว่า **ขันธ์ ๕** รูปขันธ์ คือร่างกาย ส่วนนามขันธ์ ฝ้าย
 จิตใจ มีเป็น ๔ ได้แก่ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ
 กล่าวโดยสรุปหรือโดยย่อมี ๒ ส่วนเท่านั้นคือกายกับใจ ไม่
 ต้องมีอดีต ไม่ต้องมีผิอดีตตามายึดครองอะไร รู้จักขันธ์ทั้ง ๕
 ว่ามันเกิดขึ้นอย่างไร มันส่งเสริมกันอย่างไร มันมีชีวิตอยู่
 อย่างไร ถ้าจะมีความถูกต้องจะต้องเป็นอย่างไร.

ที่นั่นมันจัดการไม่ถูกต้อง มันก็มีการปรุงแต่งชนิดที่
 ไปตามเรื่องของมัน เรียกว่า **ปฏิิจสมุปบาท** คือสิ่งที่เกิด

ขึ้นกับตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ.. เกี่ยวกับชีวิตนี้ปรุงแต่งกัน
 ไปตามกฎเกณฑ์ของปฏิจสุมุปาบาทจนมีความทุกข์ พระ-
 พุทธเจ้าตรัสว่า “ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา ผู้ใดเห็นเรา
 ผู้นั้นเห็นธรรม ผู้ใดเห็นปฏิจสุมุปาบาท ผู้นั้นเห็นธรรม”
 ผู้เห็นธรรม คือผู้เห็นปฏิจสุมุปาบาท ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นเห็น
 พระพุทธเจ้าพระองค์จริง เมื่อตอนกลางวันก็พูดกันมากแล้ว
 เรื่องนี้ ถ้าเห็นปฏิจสุมุปาบาทนั้น ก็เห็นพระพุทธเจ้า
 พระองค์จริง ก็จะสามารถจะจัดการได้ถูกต้อง ไม่ให้ความทุกข์
 เกิดขึ้นมา.

ฉะนั้น ขอให้ท่านทั้งหลายทุกคน ทั้งฆราวาสทั้ง
 บรรพชิต จงสนใจศึกษาเรื่องนี้ การศึกษาที่สวนโมกข์นานาชาติ
 ชาตินี้มีหลักเท่านั้นแหละ .ศึกษาให้รู้เรื่อง ปฏิจสุมุปาบาท
 และปฏิบัติควบคุมมันให้ได้ คือปฏิบัติ อานาปานสติ สอง
 เรื่องเท่านั้นพอ รู้เรื่องปฏิจสุมุปาบาทให้ถูกต้องครบถ้วนชัด
 เจน แล้วปฏิบัติอานาปานสติ คือฝึกฝนจิตให้มันควบคุม
 กลไกของอายตนะ ของขั้นนี้ ของธาตุเหล่านี้ให้ได้ ชีวิตนี้
 ก็จะเยือกเย็น เป็นชีวิตที่มีพื้นฐานเป็นธรรมะ ธรรมะจะมา

เป็นพื้นฐานของชีวิต โดยไม่ต้องสงสัย มันละเอียดลึกซึ้ง เรียกว่าเป็นวิทยาศาสตร์ในทางวิญญาณ ทางจิตใจ.

คนเคี้ยวนี้เรียนวิทยาศาสตร์กันแต่ทางวัตถุ เจริญทางวัตถุ มันหลอกลวงให้หลงใหลในวัตถุ แล้วก็ไปหากิเลสไปหากวามวินาศ ถ้าเราจะศึกษาวิทยาศาสตร์ในทางจิตใจ กันเสียบ้าง เราก็จะควบคุมกิเลสได้ แล้วก็จะได้มหาสันติภาพ หรือสันติสุขได้โดยง่าย.. ได้โดยง่าย.

เราจะต้องมีความรู้เรื่องนี้ คือความจริงของธรรมชาติ ตามธรรมชาติ จึงจะรู้จักชีวิตที่แท้จริง ว่าชีวิตนี้เป็นอย่างไร แล้วก็ทำชีวิตให้มีพื้นฐานคือธรรมะ ธรรมะเป็นพื้นฐานของชีวิต ถ้ารู้จักธรรมชาติโดยถูกต้องโดยแท้จริงแล้ว ชีวิตนี้จะไม่มีการเป็นทุกข์ ที่เรียกว่ามัน กัดเจ้าของ ชีวิตของคนไม่มีธรรมะมันกัดเจ้าของ ชีวิตนี้กัดเจ้าของ ฟังดูซิ หมามันยังไม่กัดเจ้าของ ชีวิตของคนชนิดนี้มันเลวจนกัดเจ้าของ กัดชีวิตเองนั่นแหละให้เป็นทุกข์ เกี่ยวกับความรัก บ้ารักกัด เกี่ยวกับความโกรธกัด เกี่ยวกับความเกลียดกัด เกี่ยวกับความกลัวกัด เกี่ยวกับความตื่นเต้นกัด เกี่ยวกับความวิตกกังวลกับอนาคตกัด เกี่ยวกับความอาลัยอารมณ์ข้างหลังกัด อิจฉาริษยากัด ความหวง

กักความหึงหัก จนถึงฆ่ากันตาย สิ่งที่จะกักเจ้าของมีตัวอย่าง
เท่านี้มันก็มากพอแล้ว.

เจ้าของชีวิตที่โง่เขลาเช่นนี้ ชีวิตจะกักเจ้าของ มันจึง
หาสันติภาพไม่ได้ จะต้องทำให้มันถูกต้อง ถูกต้องจนไม่กัก
เจ้าของ นั่นแหละพื้นฐานธรรมะ พื้นฐานของชีวิตก็คือความ
รู้ที่มันถูกต้อง ที่นำไปสู่ความไม่เห็นแก่ตัว..ไม่เห็นแก่ตัว
แต่ว่าเห็นแก่ความถูกต้อง..เห็นแก่ความถูกต้อง ซึ่งช่วยให้
เห็นแก่ผู้อื่น เพราะมีความเห็นถูกต้อง เห็นแก่ความถูกต้อง
มันจึงรักผู้อื่น ถ้ามันเห็นแก่ตัว มันไม่รักผู้อื่น แล้วก็
เห็นแก่ความถูกต้อง มันจะเอาตามกิเลสของมันเสมอไป.

ฉะนั้นเรามาฝึกฝนกำจัดกิเลสกัน เมื่ออยู่ที่บ้านเป็น
ฆราวาสก็มีการกำจัดกิเลส มาบวชเป็นนักบวชที่วัดก็มีการ
กำจัดกิเลส จึงจะเข้ารูปเข้ารอยของพระศาสนาที่จะทำให้ชีวิตนี้
มีพื้นฐานอันถูกต้อง ไม่เห็นแก่ตัว แล้วก็ต้องมีเห็นแก่ความ
ถูกต้อง แล้วก็คงที่.. คงที่อยู่ในความถูกต้อง.

ศึกษาวิปัสสนาให้เห็นว่า ความจริงของธรรมชาติ
ทั้งหลายเป็นอย่างไร แล้วก็ไม่ว่าง ไม่ไปหลง ในสิ่งใดให้เกิด
เป็นกิเลสขึ้นมา.

กิเลสมันมี ๓ ประเภท.

ประเภทที่ ๑ เป็น กิเลสบวก ทำให้ต้องการ ต้องเอา
เข้ามายึดครองเอาไว้ นี่คือกิเลสประเภทบวก ได้แก่ โภคะ
หรือ ราคะ มันจะเอาเข้ามา.

กิเลส อีกประเภทหนึ่งเป็นลบ มีความเป็นลบ มัน
ก็ต้องการจะฆ่า ต้องการจะทำลาย นี่คือกิเลสประเภทโทสะ
หรือ โภคะ เป็นกิเลสประเภทที่ ๒.

ที่ยังไม่แน่ว่าจะเป็นบวก หรือเป็นลบ มันก็โง่งงสงสัย
อยู่นั้น ขวนขวายด้วยความสงสัยอยู่นั้น มัวเมาในสิ่งที่ไม่
รู้จัก นั่นเป็นกิเลสประเภท โมหะ จัดเป็นกิเลสประเภทที่ ๓.

เรามีกิเลส ๓ หมวดด้วยกัน หมวดโภคะมันจะเอา
หมวดโทสะมันจะทำลาย หมวดโมหะมันจะวิ่งตามอยู่อย่างไม่
รู้ว่าจะไปทิศทางไหน นี่คือกิเลส..นี่คือกิเลส.

ศึกษาให้เห็นสิ่งทั้งหลายทั้งปวงอย่างถูกต้องตามที่
เป็นจริง มันก็ไม่เกิดความเป็นบวกไม่เกิดความเป็นลบให้ โง่
ในจิตเกิดความเป็นบวกเป็นลบเมื่อใด เมื่อนั้นแหละคือเวลา
โง่ ไปหลงรักไอ้ที่น่ารัก หลงเกลียดไอ้ที่น่าเกลียด น่าโกรธ

แล้วก็ไปมีแต่ปัญหาสงสัยในที่ยังไม่รู้ว่าจะไร ความหลงบวก
หลงลบเป็นเหตุให้เกิดความเห็นแก่ตัว ทัวบวกก็ได้ ทัวลบก็ได้
เห็นแก่ตัวแล้วก็เกิดกิเลสทั้งนั้น ฉะนั้นเราจะต้องมีความฉลาด
อยู่เหนือความเป็นบวก เหนือความเป็นลบ ของบัจจัยที่มา
ปรุงแต่ง.

ประโยชน์ขอให้ช่วยจำให้ดีกว่า พื้นฐานที่ถูกต้องของ
ชีวิตนั้นคือ ความมีจิตชนิดที่ไม่เป็นบวกไม่เป็นลบ ไปตาม
สิ่งที่เข้ามาปรุงแต่ง ให้เป็นบวกและเป็นลบ ทางตา ทางหู
ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ทั้งหมดนี้มันจะมีสิ่งเข้ามา
ปรุงแต่งจิตใจให้เป็นบวกและเป็นลบ แล้วเกิดกิเลสบวก
เกิดกิเลสลบ แล้วก็มี ความทุกข์ทรมาน ; เราจะมี ความคงที่ ๆ
อยู่ในความถูกต้องเรียกว่า **อตัมมยตา** .. ความคงที่อยู่ใน
ความถูกต้อง ไม่ไปโง่ให้เป็นบวก ไม่ไปโง่ให้เป็นลบ
นั่นแหละคือมาตรฐานหรือพื้นฐานอันแท้จริงของสิ่งที่เรียกว่า
ชีวิต มันมีความถูกต้องถูกต้อง .. ถูกต้องอยู่ตลอดเวลา ไม่
ถูกหลอกให้เป็นบวก ไม่ถูกหลอกให้เป็นลบ.

สิ่งเข้ามาปรุงแต่งมีอยู่รอบด้าน เรียกว่า **สังขาร**
สังขาร แปลว่าการปรุงแต่ง, สิ่งที่ปรุงแต่ง, สิ่งที่ถูกปรุงแต่ง,

๓ ความหมาย สิ่งที่ปรุงแต่งสิ่งอื่นก็เรียกว่าสังขาร สิ่งที่ถูก
 ปรุงแต่งก็เรียกว่า สังขาร อากาที่ปรุงแต่งก็เรียกว่า สังขาร
 นี้ 'สังขาร' คำนี้ มีความหมายครอบคลุมกวาด คนโง่รู้จักสังขาร
 กันแต่เพียงว่าสังขารคือร่างกาย สังขารคือร่างกาย.. นี้รู้จัก
 เท่านั้น^{๕๕}ขณิกเดียว ไม่มีประโยชน์ คำว่าสังขาร สังขารแปล
 ว่าการปรุงแต่ง มันเต็มไปด้วยสังขารในคนหนึ่ง ๆ แต่ละคน
 เดียวกันมันเต็มไปด้วยการปรุงแต่งในภายใน ปรุงแต่งอย่างนั้น
 ปรุงแต่งอย่างนี้ ให้ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เลือดหนองอวัยวะ
 ทุกส่วนตั้งอยู่ได้ ตั้งอยู่ได้ มันมีสังขารปรุงอยู่ตลอดเวลา.

แต่ทางร่างกาย^{๕๖}ยังไม่มีปัญหา ทางจิตใจสิมัน
 ปรุงแต่งให้เกิดความเห็นแก่ตัว เห็นแก่ตัว แล้วเกิดกิเลส
 เป็นประเภทๆ ไป ทั้งที่กล่าวมาแล้ว ชีวิตนี้จึงสูญเสียพื้นฐาน
 อันถูกต้อง ไปโง่โง่หลงบวก ไปหลงลบ แล้วก็เกิดกิเลสบวก
 เกิดกิเลสลบ แล้วก็ทำลายตัวเอง ทำลายผู้อื่น ไม่มีสันติสุข
 ไม่มีสันติภาพ เพราะฉะนั้น เราจะต้องเรียนรู้เรื่องนี้ เราจะ
 ต้องควบคุมสังขารการปรุงแต่งนั้น ให้เป็นไปในทางถูกต้อง.

เรื่องปฏิจोगสมุปบาท นั้นแหละคือเรื่องสังขารการ
 ปรุงแต่งเป็นสายยาวเพื่อยั้ง ๑๒ ชั้นตอน เรียกว่าเรื่อง

ปฏิจสุมุบาทที่สอนฝรั่งทุกเดือนนั้น นั่นแหละคือการปรุ-
 แต่งของสังขาร เรียกว่าปฏิจสุมุบาท เราต้องควบคุมไม่
 ให้ปรุแต่งไปในทางที่ผิด ไม่ให้ปรุแต่งไปในทางที่จะให้เกิด
 ทุกข์ แต่ว่าให้เป็นไปในทางที่ถูกต้อง มีสันติสุขมีสันติภาพ
 หรือถ้าไม่ให้ปรุแต่งเสียได้เลยก็เป็นนิพพานไปเลย แต่ถ้ายัง
 มีการปรุแต่งอยู่ก็ปรุแต่งให้ถูกให้ดีกันไปก่อน เลิกจาก
 ชั่วมาสู่ดี เหนือดีขึ้นไปก็มีนิพพาน..ปราศจากการปรุแต่ง
 ถ้ายังต้องปรุแต่งอยู่ ก็ปรุแต่งให้มันถูกต้อง ปรุแต่งให้
 เป็นไป เพื่อมีสันติสุข สันติภาพ.

มี'สติ' ให้เพียงพอ แล้วก็ช่วยได้ ถ้าสติไม่เพียงพอ
 มันก็ควบคุมไว้ไม่ได้ มันปรุแต่งไปในทางกิเลสตัณหาหมด
 ฉะนั้น ต้องฝึกสติ ฝึกสติ ฝึกสติไว้ให้มาก แล้วสตินี้จะช่วย
 ควบคุม ให้คงที่อยู่ในความถูกต้อง สติจะไปเอาบัญญัติที่เรา
 เรียนรู้มาจัดการกับสิ่งที่เข้ามาปรุแต่งทางตา ทางหู ทางจมูก
 ทางไหนก็ตาม ที่มันเข้ามาเพื่อจะปรุแต่งแล้วก็ จงต้อนรับ
 มันด้วยสิ่งที่เรียกว่าสติ..สติ แต่มันก็ไม่ใช่ง่ายนะที่จะเป็น
 ผู้มีสติ มันต้องฝึกกันอย่างข็งเหมือนกันแหละ มีสติเพียง
 พอแล้วก็ใช้ได้รอกตัว บัญญา บัญญาแม้จะมากมายอย่างไร

ถ้าไม่มีสติแล้วเป็น 'หมัน' หมด มันเหมือนกับอาวุธที่ไม่ได้
 เอามาใช้มันจะมีประโยชน์อะไร หยูกยาที่ไม่ได้เอามากิน มัน
 จะมีประโยชน์อะไร มันต้องมีสติที่จะเอาอาวุธมาใช้ให้ถูกต้อง
 เอาหยูกยามากินให้มันถูกต้อง มันจึงจะแก้โรค มันจึงจะ
 กำจัดข้าศึกได้ ฉะนั้น สิ่งที่จะต้องฝึกฝนกันเป็นอย่างมาก ก็คือ
 สติ.. สติ บัณฑิตนั้นเพิ่มพูนไว้ เพิ่มพูนไว้.

พอเกิดเรื่อง 'สติ' ก็ไปเอา 'ปัญญา' มาเผชิญหน้า
 กับเหตุการณ์ นี้เรียกว่า 'สัมปชัญญะ' ... รู้ลึกทั่ว
 พร้อม เข้มแข็งเฉพาะกรณีๆ เฉพาะเรื่อง ถ้าว่ากำลังจิตมัน
 อ่อนไป สู้อารมณ์ไม่ไหวก็ต้องใช้ 'สมาธิ' สมาธิซึ่งมีกำลัง
 มีน้ำหนัก ปัญญา.. ปัญญาเป็นเพียงความคม ถ้าไม่มีน้ำหนัก
 มันไม่ทักออก คุณไปลองกิกคุณ แม้มันจะคมยิ่งกว่ามีตโกน..
 คมยิ่งกว่ามีตโกน แต่ถ้าไม่มีน้ำหนักที่จะกดลงไปมันไม่ทัก..
 มันไม่ทัก มันคมเป็นหมัน ฉะนั้น ต้องมีน้ำหนักคือสมาธิ
 ปัญญาจึงจะใช้ความคมทักได้.

ต้องมีสติเอามาใช้ให้ตรงเวลาทันเวลา ถ้าไม่ตรงเวลา
 ไม่ทันเวลา ก็ไม่มีประโยชน์อะไร ต้องศึกษาฝึกฝนสติ 'สติ'

จะเป็นเครื่องมือพิเศษ ที่จะช่วยให้ชีวิตนั้นมีธรรมชาติพื้นฐาน
อันถูกต้องอยู่เสมอ ชีวิตจะเป็นชีวิตชนิดที่มีธรรมชาติเป็น
พื้นฐาน สามารถควบคุมสังขารการปรุงแต่งด้วยอำนาจของ
สติ เป็นชีวิตที่มีความสะอาดบริสุทธิ์ มีความสว่างไม่อิงเงา
มีความสงบเยือกเย็น.. เยือกเย็น แล้วก็ยังเป็นประโยชน์
แก่ผู้อื่นอีกด้วย ขอให้ชีวิตนั้นมันจบลงที่ความสงบเยือกเย็น
แล้วก็ยังเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นด้วย ทั้ง ๒ อย่างแหละ เยือก
เย็นส่วนตัวเอง แล้วก็ยังเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น นี่ก็ชีวิต
ชนิดที่มีธรรมชาติเป็นพื้นฐาน ไม่มีชีวิตเลื่อนลอย เป็นบวก
เป็นลบ เทียวดีใจ เทียวเสียใจ เทียวหัวเราะ เทียวร้องไห้.

อย่าไปหลงกับมันนัก ใจเรื่องหัวเราะ ใจเรื่องดีใจ
มันเรื่องบ้าพอๆกัน ดีใจมันก็ยุ่ง เสียใจมันก็ยุ่ง อย่าทั้ง ๒
อย่างก็จะปกติ นั่นแหละจะสบายจะเป็นสุข และจะทำงานได้ดี
ทำหน้าที่ได้ดี ชีวิตต้องปกติ.. ชีวิตต้องปกติ จดจำไว้ว่าปกติ.
ปกติ มันจึงจะอยู่เป็นสุข หรือจะทำหน้าที่การงานอะไรมันก็
ทำได้ดี ทำได้ดี ถ้าชีวิตนั้นมันวุ่นวายด้วยบวกด้วยลบเสียแล้ว
มันทำอะไรไม่ได้ แม้แต่จะไถนาให้ดีก็ทำไม่ได้ อย่าว่าแต่งาน
ที่ประณีตละเอียดเลย ต้องมีชีวิตปกติ.. ชีวิตปกติจะทำ

งานได้ทีทุกอย่าง ไม่มีความโง่มาเป็นเครื่องหลอกลวงตัวเอง ให้เห็นแก่ตัว ให้เห็นแก่ตัว เรื่องความเห็นแก่ตัวนี้มีเรื่องยาวมาก จะต้องพูดกันเป็นเรื่องพิเศษ แต่เดี๋ยวนี้พูดเอาแต่รวบรัดว่า ไม่หลงบวก ไม่หลงลบ ไม่ไปหลงอารมณ์บวก ไม่ไปหลงอารมณ์ลบ มันก็ไม่เกิดตัวบวก ไม่เกิดตัวลบ มันก็ไม่เห็นแก่ตัว ไม่มีอะไรที่จะเห็นแก่ตัว ชีวิตนี้เมื่อมีความโง่ มันก็กั๊กตัวเอง กั๊กตัวเองเร็วกว่าหมา เรวกว่าหมา เพราะหมามันยังไม่กั๊กตัวเอง ชีวิตนี้ถ้ามันมีธรรมะแล้ว ก็ไม่กั๊กตัวเอง..ไม่กั๊กตัวเอง ทำให้ตัวเองมีความเจริญองงาม ก้าวหน้าพัฒนาไป..พัฒนาไป จนกว่าจะถึงที่สุด จุดหมายปลายทาง.

นี่..ขอให้เข้าใจคำว่า ชีวิตที่มีธรรมะเป็นพื้นฐาน ธรรมะนั้นแหละเป็นพื้นฐานของชีวิต ชีวิตที่มีพื้นฐาน คือชีวิตที่ต้องมีธรรมะ ธรรมะนั้นแหละเป็นพื้นฐานของสิ่งที่มีชีวิต ขอให้ธรรมะให้ถูกต้องให้เพียงพอ ให้ครบถ้วนให้ทันเวลา ช่วยจำบทนิยามสักบทหนึ่ง ไปแก้ความเข้าใจที่เขลาๆ ผิดๆ มาตั้งแต่เด็กเล็กๆ ในโรงเรียนว่า ธรรมะคืออะไร ?

ธรรมะ..ธรรมะนะ คือระบบปฏิบัติ ระบบปฏิบัติ เพราะมันต้องปฏิบัติเป็นระบบ ไม่ใช่ข้อเดียว ที่ถูกต้อง ที่

ถูกต้อง ผิดไม่ได้.. ผิดไม่ได้ แล้วก็เพื่อความรอด เพื่อความรอด ถ้าถูกต้องแล้วมันต้องเป็นไปเพื่อความรอด แล้วความรอดนี้ ต้องทั้งทางกาย ทั้งทางจิตใจ ทั้งทางกายทั้งทางจิตใจ แล้วก็ทุกชั้นตอนแห่งชีวิต ทุกชนิดแห่งชีวิต ทั้งเพื่อตัวเอง และผู้อื่น.

เมื่อจะพูดให้ครบถ้วน มันก็ยืดยาวหน่อยนะ แต่พวกคุณเคยเรียนในโรงเรียน ครูบอกว่าธรรมะ คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า นี่มันเหมือนกับหลอกนะ ไม่เจตนาหลอกก็เหมือนกับหลอก ขอให้รู้ว่าในประเทศอินเดียนะ คำสอนของศาสดาองค์ใด ก็เรียกว่าธรรมะเหมือนกันหมดเลย ศาสดาองค์อื่น ๆ ที่ไม่ใช่พระพุทธเจ้า เขาก็เรียกคำสั่งสอนของเขาว่า 'ธรรมะ' ประชาชนก็เรียกคำสั่งสอนของเขาว่าธรรมะ เพราะประชาชนจะเลือกธรรมะของศาสดาองค์นี้ ศาสดาองค์นั้น.

ธรรมะ ไม่ใช่คำสั่งสอนของศาสดาองค์ไหนโดยเฉพาะ เป็นคำกลาง ที่ใช้พูดกันอยู่ 'ท่านชอบใจธรรมะของใคร?' เขาจะถามกันว่า ท่านชอบใจธรรมะของใคร?.. ชอบใจธรรมะของ พระสมณโคตม ไหม? ชอบใจธรรมะของ *นิกัณณนาฏบุกร*

ไหม? ชอบใจธรรมะของ มัคขลโคสาคะไหม?.. มีหลาย ศาสตรา แล้วธรรมะนั้นไม่ได้แปลว่าคำสั่งสอน แต่มันสอน เรื่องธรรมะ.. สอนเรื่องธรรมะ.

ตัวธรรมะแท้ ๆ นะช่วยกันจำเสียใหม่.. ตะกี้ก็บอก ไปแล้วว่า ธรรมะคือระบบการปฏิบัติ ปฏิบัติเพียงสิ่งเดียวไม่ได้ ต้องปฏิบัติเป็นระบบเป็น ซีสเต็ม (system) เป็นระบบครบถ้วนถูกต้อง แล้วก็ การปฏิบัติที่ถูกต้อง.. คำว่าถูกต้องนั้นก็คือ สำเร็จประโยชน์แก่ทุกฝ่าย อย่าไปถูกต้องตามวิชา ฟิสิกส์ (Physics) ลอจิก (Logic) อะไรของพวกอื่น บ้า ๆ บอ ๆ ทั้งนั้นแหละ ยิ่ง ฟิสิกส์ นั้นหากความถูกต้องไม่พบคอกมันมีเหตุผลเรื่อยไป เอาถูกต้องตามหลักของพระศาสนา โดยเฉพาะพระพุทธศาสนา ถูกต้อง.. ถูกต้องคือ ไม่ทำให้เกิดทุกข์ ไม่ทำให้เกิดปัญหาแก่ผู้ใด แต่ทำให้เกิดประโยชน์สุขแก่ทุกฝ่าย นั่นแหละคือความถูกต้อง.. ถูกต้อง เชื่อตนเอง รู้ได้ด้วยตนเอง ว่าความถูกต้องเป็นอย่างนั้น.

ที่เรียกว่าถูกต้องนั้นถูกต้องแก่ความรอด รอด รอด ถ้าไม่รอด ก็คือตาย ที่ไม่ตายก็คือรอด ทางกายรอดก็คือไม่ตาย

ทางจิตรอด ก็คือไม่เป็นทุกข์ ถ้าทางกายผิดพลาด มันก็ไม่รอด ก็คือตาย ถ้าทางจิตไม่รอด ไม่ถูกต้อง มันก็เป็นทุกข์ทรมาน ยิ่งกว่าตกนรกไปเสียอีก มันจึงต้องมีความถูกต้องทั้งทางกาย และทางจิต.

ทีนี้ ต้องทุกชั้นตอนแห่งชีวิต ต้องมีธรรมะถูกต้อง ทุกชั้นตอนแห่งชีวิต มีธรรมะถูกต้องทุกชั้นตอนแห่งชีวิต นับตั้งแต่เป็นลูกเด็ก ๆ ทารกเพิ่งเกิด เติบโตขึ้นมาเป็นวัยรุ่น เป็นหนุ่มสาว เป็นพ่อบ้าน แม่เรือน เป็นคนแก่ คนเฒ่า ทุกชั้นตอนแห่งชีวิต ต้องรอด.. รอด.. รอด รอดนั้นก็ต้องรอด ทั้ง ๒ ฝ่าย คือรอดทั้งเรา และรอดทั้งเพื่อนมนุษย์ของเรา.

รวบรวมอีกที่ว่า ธรรมะ คือระบบปฏิบัติที่ถูกต้อง แก่ความรอด ทั้งทางกายและทางจิต ทุกชั้นตอนแห่งชีวิต ทั้งเพื่อตัวเองและผู้อื่น นี่ธรรมะคืออย่างนี้ ครูในโรงเรียน บางที่จะนั่งอยู่ที่นี้ แถวนั้นก็ได้ สอนเด็ก ๆ ว่า ธรรมะ คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ไปบอกเขาเถอะ สอนอย่างนั้นนะ มันไม่ถูกต้อง ขอให้รู้ว่าธรรมะคือสิ่งที่จะช่วยให้รอด คือหน้าที่.. หน้าที่คือสิ่งที่จะช่วยให้รอด เรียกเป็นไทยว่า 'หน้าที่'

เรียกเป็นบาลีว่า ‘ธรรมะ’ เป็นสิ่งสูงสุดที่พระพุทธเจ้าท่านก็
เคารพ.

เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้เสร็จลงไปใหม่ๆ ท่านใต้นั้น
ท่านเกิดจรรยาว่า โอ้! ต่อไปนี้จะเคารพอะไร? เป็นสัมมาสัม
พุทธเจ้าแล้วจะเคารพอะไร ท่านถามตัวเองอย่างนี้ ในที่สุด
ท่านตกลงใจว่า โอ! เคารพธรรมะ ธรรมะ คือเคารพหน้าที่
เคารพหน้าที่ของพระพุทธเจ้า ท่านก็เลยเคารพหน้าที่ทำหน้าที่
ของพระพุทธเจ้าอย่างดีที่สุด อย่างที่ว่ามาแล้วตลอดวันตลอด
คืนจนวินาทีสุดท้าย จะปรินิพพานอยู่หยกๆ แล้วยังไปรค
ธรรมะแก่คนที่มาถาม ไปอ่านพุทธประวัติดู จะปรินิพพาน
อยู่เดี๋ยวนี้ ยังมีคนภายนอกพุทธศาสนาเข้ามาขอดถามธรรมะ
พระสงฆ์ทั้งหลายก็ว่า ‘โอ้! อะไร มารบกวนเวลาอย่างนี้
ไป.. ไป..ไป..’

พระพุทธเจ้าท่านได้ยิน ก็ว่า “อย่าได้..อย่าได้ ไป
บอกเขามา ไปบอกให้เขาเข้ามา” ให้ถาม..ให้ถาม ท่านก็ทรง
ตอบ..ตอบ..ตอบ.. จนปริพาชกคนนั้นรู้ธรรมะ พอที่จะ
เป็นพระอรหันต์ ต่อมาอีกไม่กี่นาทีท่านก็ปรินิพพาน ท่าน

ทำงานทำหน้าที่ หรือเคารพธรรมะจนวินาทีสุดท้าย ขอให้เรา
 เคารพธรรมะ...เคารพหน้าที่, เคารพหน้าที่..เคารพธรรมะ
 ธรรมะคือหน้าที่ หน้าที่คือพระเป็นเจ้าที่สูงที่สุดที่เราต้องเชื่อ
 ฟังคือทำหน้าที่ให้ถูกต้อง แล้วก็จะมีความรอด นี่ธรรมะคือ
 หน้าที่สูงสุดจนพระพุทธเจ้าก็เคารพ แต่พวกเรามันโง่เคารพ
พระพุทธเจ้า แต่ไม่เคารพ สิ่งที่พระพุทธเจ้าทำน
ทรงเคารพ เป็นเสียโดยมากอย่างนี้ ให้เวลาสนใจกับธรรมะ
 นึกเที่ยว ไปสนใจเรื่องกิเลสเสียทั้งนั้นแหละ ๔๔ เปอร์เซ็นต์
 เป็นเวลาไปสนใจกิเลส ๑ เปอร์เซ็นต์ก็ไม่ถึงมาสนใจธรรมะ
 แล้วมันจะทันกันที่ไหน ขอให้เคารพธรรมะให้สูงสุดยิ่งกว่า
 สิ่งใด เหมือนกับพระพุทธเจ้า แล้วธรรมะจะช่วยเรา จะ
 ช่วยผู้อื่น จะช่วยโลกทั้งโลก.

สนใจธรรมะเถิด จะสามารถช่วยกันทั้งโลก จะบวช
 ก็ตาม จะไม่บวชก็ตาม มีปัญหาอย่างเดียวกันแหละ คือต้อง
 ทัณฑ์ทัณฑ์—ทัณฑ์ทัณฑ์ ความทุกข์ของฆราวาสก็คืออย่างนั้น ความ
 ทุกข์ของนักบวชก็คืออย่างนั้น ความทุกข์ของฝรั่งก็คืออย่างนั้น
 ความทุกข์ของแขกของจีน ของแขกดำก็คืออย่างนั้น ความทุกข์

ของคนไทยก็อย่างนั้น ความทุกข์ของชาวอินเดียก็เป็นอย่างนั้น มันเหมือนกัน.

ศึกษาธรรมะที่เป็นความถูกต้องสากล แล้วก็แก้ปัญหามากมายได้ ดำรงชีวิตอยู่ในความถูกต้อง กงที่อยู่ในความถูกต้อง นั่นแหละคือชีวิตพื้นฐาน มีธรรมะพื้นฐานให้แก่วิถี ชีวิตที่เป็นธรรมะ มีธรรมะพื้นฐานไม่มีปัญหาใด ๆ.

ขอให้ท่านทั้งหลายทุกคน ทั้งฆราวาสและบรรพชิต นั้นมีชีวิตที่มีธรรมะเป็นพื้นฐาน ทั่วธรรมะนั้นเป็นชีวิตหรือเป็นคู่ของชีวิต เอาธรรมะออกไปก็คือตาย ตายทางกาย ตายทางจิตทางวิญญาณก็คือตาย ของมีธรรมะเป็นพื้นฐานของชีวิต มีชีวิตชนิดที่มีธรรมะเป็นพื้นฐาน แล้วก็จะไม่เสียที่ที่เกิดมาเป็นมนุษย์ และพบพระพุทธศาสนา เป็นแน่นอน คือได้รับสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้รับ เพราะการปรับปรุงชีวิตในลักษณะอย่างนี้.

หวังว่าท่านทั้งหลาย จะได้นำไปคิด นึก พิจารณา ดูให้ดี ไม่ต้องเชื่ออาตมา ไม่ต้องเชื่ออาตมา เชื่อเหตุผลที่มันมีอยู่ในตัวมันเองในคำพูดในคำสอนนั้นแหละ มันมีเหตุผล

อยู่ในตัวมันเอง มองให้เห็น จับให้ได้แล้วก็เชื่ออันนั้น ไม่ต้องเชื่อผู้อื่น ไม่ต้องเชื่อแม้แต่ครูบาอาจารย์ พระพุทธเจ้า ท่านสอนอย่างนี้ ไม่ต้องเชื่อว่า.. ผู้นี้เป็นครูของเรา ก็ไม่ต้องเชื่อ แต่ขอให้เอาคำที่ท่านพูดมากุให้เห็นเหตุผลที่มันมีอยู่ในคำพูด แล้วก็เชื่อ.. เชื่อสิ่งนั้น ไม่เชื่อพระไตรปิฎก ไม่เชื่อทุกอย่าง ๑๐ ประการ ดังที่กล่าวไว้ในกาลามสูตร แต่แล้วมันก็เชื่อธรรมะ คือเหตุผลที่มันแสดงอยู่ในคำพูด คำพูดของใครก็มีเค้าเงื่อนแห่งเหตุผล แสดงอยู่ในที่นั้น ใคร่ครวญดูให้ดีๆ ถ้ามันจะจับทุกซอกก็กลองดู ถ้ามันจับทุกซอกก็จริง ก็เชื่อหมดเลย.. เชื่อหมดเลย.

นี่.. มีธรรมะเป็นพื้นฐานแห่งชีวิต ก็เป็นชีวิตชนิดที่มีพื้นฐาน ขอให้ทุก ๆ ท่านประสบความสำเร็จ ในการมีชีวิตชนิดนี้ด้วยกันทุกท่านทุกคน ตลอดทุกทิพาราตรีกาล เทอญ.

การควบคุมกระแสแห่งชีวิต

เพื่อนสหธรรมิกสหพรหมจารีทั้งหลาย,*

การบรรยายในวันนี้ ต่อเนื่องมาจากการบรรยายในครั้งที่แล้วมา เมื่อวันที่ ๑๔ ในคราวนั้นได้พูดถึง “ชีวิตที่มีพื้นฐาน หรือธรรมะที่เป็นพื้นฐานของชีวิต” ในวันนี้ก็จะได้พูดถึง การควบคุมกระแสแห่งชีวิต นี้ใช้ภาษาที่มีใช้กันอยู่ในทางธรรมะ เพื่อให้มันมีพื้นฐานที่ถูกต้อง แล้วก็เพื่อให้มีธรรมะที่เป็นพื้นฐานอย่างเพียงพอ ให้เป็นไปอย่างถูกต้อง เพราะมีธรรมะพื้นฐานอย่างเพียงพอ มีผลเป็นชีวิตที่ไม่กักเจ้าของ แล้วก็มีความเยือกเย็นและเป็นประโยชน์ คำสั้น ๆ เหล่านี้ อมความทั้งหมด คือทั้งหมดในพรหมจรรย์.

---

* ธรรมบรรยายอบรมนวกิกษุ ในพรรษา ปี พ.ศ. ๒๕๓๓

เยือกเย็น หมายความว่าคับทุกซ์สันเชิง และเป็นประโยชน์ ไม่เป็นหมัน เป็นประโยชน์แก่ตนเองและแก่ผู้อื่น มันขยายความออกไปได้มากมาย การบรรลุลหรรมะ มรรค ผล นิพพาน มีชีวิตอยู่ในโลกนี้อย่างที่เป็นประโยชน์แก่ทุกฝ่าย เรียกโดยสำนวนง่าย ๆ ที่พวกฝรั่งเขาชอบกันนัก ก็คือว่าเป็นชีวิตที่ไม่กักเจ้าของ.

ชีวิตที่เป็นอยู่ด้วยความไม่รู้ คืออวิชา—ความไม่รู้ นี่มันกักเจ้าของอยู่ตลอดเวลา เพราะความไม่รู้ ก็มีความทุกซ์เกี่ยวทุกซ์อย่างนั้น เกี่ยวทุกซ์อย่างนี้ เกี่ยวทุกซ์อย่างโน้น กลายเป็นสัตว์ที่เสื่องไม่เชื่อง กักเจ้าของอยู่ตลอดเวลา เพราะฉะนั้น เราจะจัดการกับมันให้ถูกต้อง ไม่กักเจ้าของ เยือกเย็น เป็นประโยชน์ นั่นแหละคือความมุ่งหมาย.

ทีนี้ เราก็จะต้องรู้จักตัว 'ชีวิต' ว่ามันคืออะไร จึงจะควบคุมมันได้ นี่คือสิ่งที่เรายังไม่รู้ หรือว่าที่เราอุตสาหะมาบวช ศึกษาเล่าเรียนเพื่อปฏิบัติ ก็เพื่อจะให้มันรู้ ว่ามันคืออะไร? แล้วจะจัดการกับมันอย่างไร จึงจะได้รับประโยชน์ กู้มกับค่าที่มาบวช ลองคิดดู เรารู้จักมันแล้วหรือยัง และสามารถควบคุมมันได้แล้วหรือยัง แล้วเราก็มองเห็นว่ายัง

หรือยังไม่พอ จึงมาบวชมาศึกษา เตรียมพร้อมเพื่อจะให้มัน
เผชิญกับชีวิตอย่างถูกต้อง.

สิ่งที่เรียกว่าชีวิต มันมีกระแส ไสตะ.. ไสตะ หรือ
โสคา แปลว่ากระแส หมายความว่าเนื่องกันและไหลไป เนื่อง
กัน เปลี่ยนแปลงไป เนื่องกันด้วยการเปลี่ยนแปลงไปอย่างนี้
เรียกว่า กระแส—ไสตะ, จะต้องรู้จัก กระแสแห่งชีวิตโดยตรง
ว่ามันเป็นอย่างไร มันเป็นอย่างไวก่อน ถ้าว่าจะเอากันตาม
ธรรมดาสามัญ ชาวบ้านทั่วไปก็ไม่ต้องรู้เรื่องอะไรนัก นอก
จากทำมาหากิน หาประโยชน์ หาความร่ำรวย หาอำนาจวาสนา
แล้วมันก็จะพอ.

แต่เดี๋ยวนี้เราต้องการที่มันประณีตละเอียดสุขุมมาก
กว่านั้นคือ กระแสของชีวิตที่เยือกเย็น เราต้องรู้มากกว่า
ที่ชาวบ้านคนเดินถนนเขารู้กัน จึงมี การศึกษาสิ่งที่ควรจะรู้
สิ่งสิ่งสี่ที่นั่นหัวข้อที่เราศึกษาเล่าเรียนกันนั่นแหละ แต่ว่า
เป็นชั้นลึกเรียกว่า ‘ปรมัตถ์’ จะแจกออกไปให้เห็นชนิดที่
ถูกต้องและเพียงพอสัก ๕ หัวข้อ ขอให้ฟังให้ถี่ จำไว้ให้ได้คือ
คำว่า ธาตุ ธา—ตุ ธาตุตามธรรมชาติ แล้วธาตุก็ปรุงให้เกิด

มีอายตนะ อายตนะภายในค้ำยันภายนอกค้ำยัน อายตนะก็ปรุงให้มีสิ่งที่เรียกว่า ชันธ์ ชันธ์ทั้ง ๕ ในสิ่งที่เรียกว่าชันธ์นั้น มีกระแสแห่ง ปฏิจจสมุปบาท เป็นเรื่องข้อที่ ๔ ในปฏิจจสมุปบาทนั้นมีสิ่งเลวร้ายอยู่โดยเฉพาะคือ ความทุกข์.. ความทุกข์.

ดังนั้น เราจึงต้องเรียนกัน ๕ หัวข้อเป็นอย่างน้อย เรื่อง *ธาตุ* เรื่อง *อายตนะ* เรื่อง *ชันธ์* แล้วก็เรื่อง *ปฏิจจสมุปบาท* แล้วก็เรื่อง *ทุกข์* บางคนอาจจะคิดว่า โอ๊ะ! จู้จู้พิพิอะไรก็ 모르 ไม่อยากจะสนใจ มันก็ 모르 ถ้าเมื่อไม่อยากจะสนใจมันก็ 모르 แต่เห็นว่าเป็นเรื่องกริคระ เป็นเรื่องของชาววัด ก็ยังไม่ต้องการจะรู้ ก็เลยไม่รู้จู้จู้สิ่งที่เรียกว่าชีวิต หรือ กระแสทางดำเนินของสิ่งที่เรียกว่าชีวิต.

ขอให้สนใจใน ๕ หัวข้อนี้ ให้พอ ตั้งแต่เบื้องต้นที่สุดจนปลายสุด เรียกว่าตั้งแต่ ก ถึง ฮ แหละ ก็รู้ได้ใน ๕ หัวข้อนี้ ซึ่งเราจะต้องมีความรู้เป็นพื้นฐานอย่างชัดเจนแจ่มแจ้ง เหมือนที่เราจู้จู้อะไร ๆ ที่เราจู้จู้อยู่เป็นประจำวันใน การเป็นอยู่ รู้จักอาหาร รู้จักเครื่องนุ่งห่ม รู้จักเครื่องใช้ไม้สอย

รู้จักรถยนต์ รู้จักอะไร รู้จักกันเต็มที่ แต่เรื่องตัวชีวิตไม่รู้
ก็ยังไม่รู้ แต่เราก็ใช้คำพูดนี้เป็นเหมือนกัน ตามที่เขาพูดๆ
กัน มันก็เป็นไปในลักษณะที่ชาวบ้านเขาพูดกัน มันเป็นเรื่อง
อ่านเล่นเสียมากกว่า เรื่องอ่านเล่นมันก็พูดเรื่องชีวิตจิตใจ
เหมือนกันแหละ แต่มันคนละทิศทาง มุ่งหมายกันคนละอย่าง
ที่นี้เราจะดูกันให้เห็นชัดว่า มันคืออะไรใน ๕ หัวข้อนี้.

อันแรก เรียกว่า **ธาตุ** ธาตุคือธาตุตามธรรมชาติ คำ
ธาตุ..ธา-ตุนี้ แปลว่า สิ่งที่มีทรงตัวเองอยู่ได้ เป็นพื้นฐาน
ของสิ่งทั้งปวง หรือบางทีก็เล็งไปในแง่ที่ว่า มันเป็นสิ่งสุดท้าย
ที่เราจะแบ่งแยกออกไปได้ แบ่งแยกออกไปได้จนไม่ต้องแบ่ง
แยกกันอีก นี้เรียกว่าธาตุ ในทางธรรมะถือว่ามี ๖ ธาตุ.

ในทางวิทยาศาสตร์ปัจจุบันมีมากมายจำไม่ไหว. . ร้อย
กว่าธาตุแล้ว ก็พูดได้ว่าในร้อยกว่าธาตุนั้น ถ้าเอามา
สังเคราะห์กันก็จะได้สัก ๖ ธาตุคล้ายเหมือนกัน ที่พูดถึง ๖ ธาตุ
นี้ก็เท่าที่จำเป็นแก่การที่มันจะประกอบกันอยู่เป็นชีวิต ธาตุ
ดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ๔ อย่างนี้เป็นฝ่ายหยาบ เป็น
ฝ่ายวัตถุ ธาตุอากาศคือที่ว่าง ความว่างที่ว่างที่ให้ธาตุอื่นๆ

ได้อาศัยอยู่ และธาตุสุดท้ายเป็นธาตุที่สำคัญคือ วิญญาณธาตุ เป็นธาตุที่มันรู้ รู้อะไรได้ ธาตุที่รู้อะไรได้.

ธาตุฝ่ายวัตถุ ฝ่ายกาย คือธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ น้ำมันไม่เกี่ยวกับความรู้ มันเกี่ยวกับเป็นที่ตั้งของธาตุวิญญาณ คือธาตุรู้ วิญญาณธาตุตั้งอยู่บนธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ แล้วธาตุทั้งหมดนั้นตั้งอยู่บนที่ว่าง เขาจึงจัด ที่ว่างนั้นเป็นธาตุชนิดหนึ่งเหมือนกัน เป็นตัวเองอันสุดท้ายที่จะเป็นพื้นฐานอยู่ตลอดกาล ถ้าไม่มีที่ว่างมันก็ไม่มีการตั้ง ที่อาศัย เหมือนกับโลกนี้ทั้งโลกก็ตั้งอยู่บนที่ว่าง ออกไปถึงจักรวาล ระบบสุริยะจักรวาล แต่ละระบบมันก็ตั้งอยู่บนที่ว่าง ถ้าไม่มีที่ว่างมันจะตั้งอยู่บนอะไร เพราะมีที่ว่างให้ตั้งมันจึงตั้งอยู่ได้ ฉะนั้น ความว่างก็เป็นประโยชน์ และจำเป็น จำเป็นที่จะต้องมีการว่างให้สิ่งต่างๆ ตั้งอยู่ได้.

คำว่าธาตุในที่นี้ ไม่ได้หมายถึงตัววัตถุโดยตรง แต่หมายถึงคุณสมบัติที่มันมีอยู่ในวัตถุนั้น ๆ.

สิ่งที่มีคุณสมบัติ กินเนื้อที่ คือแข็งและกินเนื้อที่ เรียกว่า ธาตุดิน มันจึงมีสิ่งที่มีมันออกมาออกไปเป็นของแข็ง เป็นธาตุดิน.

ธาตุน้ำ มีคุณสมบัติทำให้มันกุ่มกันอยู่เหมือนกับน้ำ มันมีการกุ่มตัวเองเข้าหากันอยู่เรื่อย ใครแยกมัน ๆ ก็วิ่งกลับมาเกาะกุ่มตัวเองกันอยู่เรื่อย คุณสมบัติอย่างนี้เรียกว่า ธาตุน้ำ.

ธาตุไฟ คือความร้อนหรืออุณหภูมิ เมื่อใส่เข้าไปในที่อะไรแล้วมันเกิดการเผาไหม้ มันก็คือการเปลี่ยนแปลง ๆ ทำให้เปลี่ยนแปลง.

ธาตุลม มีคุณสมบัติเคลื่อนไหว เคลื่อนไหว ลอยไต่ อย่างที่เราเรียกว่าแก๊สหรืออากาศ มันเคลื่อนไหว มันลอยไป มีคุณสมบัติแห่งการเคลื่อนไหว.

มันมีครบ ๔ คือกินเนื้อที่, กุ่มกันให้เป็นอันเดียวกัน, แล้วมันก็เปลี่ยนแปลง, แล้วก็เคลื่อนไหวตลอดเวลา, นี้เรียกว่าธาตุฝ่ายวัตถุ ฝ่ายร่างกาย ต้องจัดการกับมันให้ถูกต้อง.

ธาตุว่าง ก็ตามธรรมชาติเพื่อให้สิ่งเหล่านี้อาศัยอยู่ เมื่อสิ่งเหล่านี้มันถูกต้องในเบื้องต้น คือ ๔ อย่างแล้ว ธาตุพิเศษคือ ธาตุจิต ธาตุวิญญาณ นั้น ก็แสดงบทบาทได้.

ต้องดูให้เห็นว่ามันมีอย่างน้อย ๓ กลุ่ม.. ๓ พวก.. ๓ หน้าที่ คือ ที่จะ เป็นตัววัตถุ ขึ้นมา แล้วก็ มี จิต ที่ทำให้วัตถุ นั้นรู้สึกได้, แล้วก็ มี ทว่าง ให้สิ่งทั้งหมดมันอยู่.

มีนิทานตลกๆ ตามศาลาวัดก็ได้ แต่ก็ช่วยให้จำง่าย เข้าใจง่าย เรื่องกายกับใจ กายนี้ก็เปรียบเหมือนกับคนแข็งแรง แต่ตาบอด คนแข็งแรงครบถ้วนทุกอย่าง แต่ตาบอดมองไม่เห็น ใจเป็นคนตาดีแต่เป็นง่อยเปลี้ยเดินไม่ได้ เคลื่อนไหวไม่ได้ มันแยกกันทำหน้าที่อย่างนี้ ถ้าคนตาบอดอยู่แต่ลำพัง ตาบอดมันทำอะไรไม่ได้ คนตาดีแต่เป็นง่อยเปลี้ยก็เดินไม่ได้ วันหนึ่งมาพบกันเข้า เลยตกลงทำสหกรณ์ร่วมมือกัน ให้คนง่อยเปลี้ยตัวเล็กขี่คอคนตาบอด ตัวโตแข็งแรงดี ก็เลยไปช่วยกันได้ สำเร็จประโยชน์ได้ คนตาบอดก็พาไป คนตัวเตี้ยตัวเล็กก็บังคับบัญชาสั่งควบคุมไป นี้เรียกว่าอุปมาของกายและใจมันเป็นอย่างนี้ พวกธาตุที่เป็นฝ่ายวัตถุ ฝ่ายร่างกายก็เหมือนกับไม่มีตา ตาบอด ฝ่ายจิตนั้นก็เหมือนกับมีตา พอได้อาศัยกันเข้าก็สมบูรณ์ ก็เป็นชีวิตหนึ่งๆ เรามีร่างกายแล้วก็มีจิตใจ รวมกันเข้าแล้วก็ตั้งอาศัยอยู่ได้ในที่ว่าง.

นี้เรียกว่า ธาตุ..ธาตุ คุณเคยรู้จักธาตุในลักษณะอย่างนี้หรือเปล่า ถ้าเรียนกันแต่วิทยาศาสตร์ ก็รู้ในความหมายอย่างอื่น อธิบายกันอย่างอื่นเป็นเรื่องธาตุแท้ เป็นเรื่องธาตุผสม เป็นเรื่องเปลี่ยนแปลง มีจุดมุ่งหมายเพื่อ

ประโยชน์จะใช้มัน เคี้ยวนี้เราต้องการความรู้ หรือความจริง ที่จะแก้ปัญหาทั้งหมดของชีวิต เรารู้เรื่องธาตุ มี ๖ ธาตุ ชาวบ้านมักจะพูดกันเพียง ๔ ธาตุ เป็นร่างกายเท่านั้นแหละ ให้มันครบ ๖ ธาตุ คือจิตใจด้วย และธาตุว่าง ที่อาศัยของธาตุทั้ง ทางกายและทางจิตใจด้วย นี่เรียกว่ารู้เรื่องธาตุ สิ่งที่เราเรียกว่าธาตุ อย่าไปเห็นว่าครึคระ จำไว้แล้วเอาไปคิดนึกศึกษา มันจะมีประโยชน์ จะใช้ชีวิตหรือร่างกายนี้ ได้ถูกต้องกว่าที่จะไม่รู้.

เรื่องที่สอง ที่เราจะต้องรู้คือ **อายตนะ** .. อายตนะ คำๆ นี้แปลว่าสิ่งที่ติดต่อกันได้ .. ติดต่อกันได้ หรือทำการติดต่อกัน มันติดต่อกันได้ มันถูกติดต่อกัน มันทำการติดต่อกัน เรียกว่า อายตนะ ข้างนอกคือรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ นี่พวกที่อยู่ข้างนอก ข้างในคือตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มี ๖ อย่างด้วยกัน สำหรับติดต่อกันตามคู่ นี้เป็นอายตนะธรรมตาๆ เป็น อายตนะ ฝ่าย 'สังขตะ' ที่มีเหตุมีปัจจัยปรุงแต่ง มีพิเศษอีกชนิดหนึ่ง ไม่มีปัจจัยปรุงแต่งอยู่เหนือสิ่งใด นั่นก็เรียกว่า อายตนะเหมือนกัน แต่เป็น 'อสังขตะ' คือนิพพาน นิพพาน เป็นอายตนะอย่างหนึ่งด้วยเหมือนกัน ซึ่งเป็นสิ่งที่จิตใจสัมผัสได้ด้วยเหมือนกัน แต่ว่ามันอยู่อีกพวกหนึ่งต่างหาก เรียกว่า

ควบคุมยาก มันไม่ต้องควบคุม ที่จะต้องควบคุมนี้ก็คือ
 อายตนะข้างใน อายตนะข้างนอก ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ
 สำหรับจะไปจับคู่กับรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธัมมารมณ.

ธาตุ ธาตุตามธรรมชาติมันปรุงให้เป็นอายตนะ ใจ
 ธาตุที่เป็นวัตถุล้วน ๆ ก็ปรุงให้เป็นวัตถุ ธาตุที่เป็นจิตใจมัน
 ก็ปรุงเป็นจิตใจ ดังนั้นเราจึงมีรูปสำหรับตาเห็น เสียงสำหรับ
 หูได้ยิน กลิ่นสำหรับจมูก รสสำหรับลิ้น สัมผัสผิวหนังสำหรับ
 ผิวหนัง นี้พวกกาย และก็มีธัมมารมณเป็นวัตถุสำหรับจิตใจ
 รู้สึก สิ่งที่จิตใจจะรู้สึกนี้เรียกว่า ธัมมารมณ นี้ธาตุตาม
 ธรรมชาติมันปรุงเข้า เป็นรูปบ้าง เสียงบ้าง กลิ่นบ้าง รสบ้าง
 สัมผัสบ้าง ธัมมารมณบ้าง อีกตำแหน่งก็ปรุงขึ้นมาเป็นตา หู
 จมูก ลิ้น กาย ใจ.

จะเป็นอายตนะภายนอก หรืออายตนะภายใน ก็ปรุง
 ขึ้นมาจากธาตุทั้ง ๖ ทั้งนี้ ที่เป็นวัตถุก็ปรุงวัตถุขึ้นมา ที่เป็น
 จิต เป็นนามธรรม ก็ปรุงเป็นจิตเป็นนามธรรมขึ้นมา ดังนั้น
 อายตนะทั้งภายใน และทั้งภายนอก มันปรุงขึ้นมาจากธาตุ
 แล้วธาตุนั้นมันปรุงอายตนะให้มีขึ้นมา มันจึงมีเรื่อง

หรือเรียกว่ามันมีโลกขึ้นมา ถ้าไม่มีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มันก็ไม่รู้สักว่ามีอะไร ก็เท่ากับไม่มีอะไร จะเอา โลกมาแต่ไหนล่ะ? ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มันทำหน้าที่สัมผัสสิ่งต่างๆ ที่มันเป็นคู่ๆ กับมัน รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ นั้นแหละ มันจึงมีขึ้นมา โลกจึงมีขึ้นมา เพราะมีเครื่องสัมผัสโลก โลกคืออายตนะภายนอก เครื่องสัมผัสโลกคืออายตนะภายใน เมื่อมันมีคู่กันของมันมันก็ปรากฏว่ามี ถ้าไม่มีอายตนะภายนอก ก็เท่ากับไม่มีโลก ไม่มีอายตนะภายในก็เท่ากับไม่มีเครื่องสัมผัสโลก ฉะนั้นปัญหายุ่งยากมันจึงเกิดขึ้น เพราะว่าเรามีอายตนะ ฟังดูให้ดีๆ เพราะมันหลีกไม่พ้น มันมีอายตนะ มี ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ สัมผัส รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ มันจึงมีเรื่อง มีเรื่องไม่หยุดไม่หย่อน.

นี่ก็คือว่าธาตุได้ปรุงให้เกิดอายตนะทั้งฝ่ายที่เป็นรูป และเป็นนาม คือฝ่ายที่เป็นวัตถุและจิตใจ นอกตัวเราไปก็เป็นอายตนะภายนอก ในตัวเราก็เป็นอายตนะภายใน มันก็มีหน้าที่ของมัน คือผัสสะต่อกัน และกัน แล้วก็เกิดอะไรๆ ตามมา.

ที่^๕ เมื่อมีอายตนะ มันก็มีเรื่องของอายตนะมากมาย
มันมากจนไม่ต้องจำทั้งหมดก็ได้ รู้แต่เพียงเท่าที่ควรจะรู้ไว้
เท่านั้น จะพูดทั้งหมดก็ได้เหมือนกันแหละ ลองฟังดู..

เรามีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ๖ อย่าง^๕ เป็นอายตนะ
ภายใน แล้วเราก็มีรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธัมมารมณ
๖ อย่าง^๕ เป็นอายตนะภายนอก เมื่ออายตนะภายใน เช่นตา
เป็นต้น ถึงกับอายตนะภายนอก เช่นรูปเป็นต้น มันก็เกิด
วิญญาณ คือการเห็นทางตา มี ๖ อีกนั่นแหละ วิญญาณก็มี
๖ ไปตาม ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นี้ก็มีวิญญาณ ๖ ที่^๕เมื่อ
มีวิญญาณอยู่กับอายตนะ^๕ ๒ อย่าง^๕อยู่ด้วยกันนี้ เรียกว่า
มีการถึงกันอยู่ คือกระทบกันอยู่ ก็มีผัสสะ ผัสสะแปลว่า
การกระทบ ก็มีอยู่ ๖ นั่นแหละ มันก็ ๖ ทั้งนั้น มีผัสสะ ๖
แล้วก็ออกมาเป็น เวทนา—รู้สึกทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ
เวทณาก็มี ๖ แล้วมันก็มี สัญญา—ความสำคัญมันหมาย หรือ
ความรู้จัก สำคัญมันหมายไว้แล้วก็รู้จัก ก็ว่าจำได้หมายรู้
แล้วก็รู้จักตามที่เคยสำคัญมันหมายที่แรก ว่าอะไรเป็นอะไร
เรียกว่า 'สัญญา'.. สัญญา ความรู้จักด้วยความสำคัญมันหมาย
ว่ามันเป็นอะไร แม้จะไม่รู้จักชื่อ ก็จำได้ เช่นเคยเห็นอะไร

มาก่อน พอเห็นอีกก็จำได้ นี่ความจำได้หรือสำคัญมันหมาย คือ
 จำได้ว่ามันเป็นอะไรเป็นอะไร เพราะฉะนั้นมันจึงมีเรื่องมาก
 สัญญาว่าเป็นอะไร ก็มี ๖ อีกนั่นแหละ สัญญาในรูป ในเสียง
 ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ ในธัมมารมณฺ์ มันก็มี ๖ อีก
 นี้เรียกว่าสัญญา เมื่อมีสัญญามันหมายอะไรว่าเป็นอะไรแล้ว
 มันก็จะมี *สัตถเจตนา* คือความคิดชนิดที่จะทำอะไรสักอย่าง
 หนึ่ง สัตถเจตนาใจความสำคัญอยู่ที่ตรงที่คำว่าเจตนา สัญญา
 มันหมายอย่างไรก็จะมีเจตนาอย่างใดอย่างหนึ่งกับสิ่งที่มีสัญญา
 นั้น ก็มี ๖ อีก เจตนาที่จะจัดการอะไรกับรูป กับเสียง กลิ่น รส
 โผฏฐัพพะ ธัมมารมณฺ์ เมื่อมีเจตนาเกิดขึ้นเป็นความรู้สึกมัน
 ก็ทำคือต้องการ เรียกว่า *ตณฺหา* ตณฺหา ก็มี ๖ อีกแหละ ตาม
 รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธัมมารมณฺ์ เมื่อมันต้องการคือ
 มีตณฺหา ๖ มันก็มี *วิตก* คือความคิดไปตามความต้องการ
 นี้เรียกว่าวิตก.. วิตกมีอยู่ ๖ ตามจำนวนของอายตนะ สัก
 ว่าคิดทั้งคั้งทั้งกลุ่มเรียกว่า 'วิตก' เมื่อคิดทั้งกลุ่มเรียกว่าวิตก
 เมื่อคิดแจกแยกเป็นรายละเอียดย่อยออกไป ก็เรียกว่า *วิจาร*
 ภาษาฝรั่งคั้งแปลกันยากเข้าใจยาก แปลว่าลอท (lot) คือวิตก
 intensive lot แปลว่าวิจาร อธิบายยาก เป็นภาษาฝรั่งนี้ มัน

ก็ได้เป็น ๑๐ หมวด ๆ ละ ๖ ก็เป็น ๖๐ อย่าง คุณสั้นหัวจำ
 ไม่ไหว ซี้เกียจจำ ปล่อยให้มันโง่ไป แต่ก็จำแต่ชื่อเพียง
 ๑๐ อย่างก็ได้ ไม่ต้องจำมากเอาแต่เพียงคอนต้น ๆ ที่สำคัญ
 มีอายตนะภายใน มีอายตนะภายนอก มีวิญญาณ มีผัสสะ
 มีเวทนา. ขอให้เข้าใจ ๕ อย่างข้างต้นนี้ สำคัญที่สุด เพราะ
 ทั่วร้าย.. ทั่วร้ายของมันก็คือเวทนา คนเราเป็นทาสของเวทนา
 ลุ่มหลงในเวทนา อยากจะมีเวทนาชั้นเลิศ โดยเฉพาะทางเพศ
 เวทนาทางเพศสูงสุด จนบูชากันเลย เกยบูชาเป็นพระเป็น
 เจ้าไปเสียก็มี.

นี่เรียกว่า อายตนะ มีเพียงภายในภายนอก พอถึง
 กันปรุ่กัน ๆ เป็นได้ตั้ง ๑๐ จังหวะ ๖ อย่าง ๆ ละ ๑๐ จังหวะ
 มันก็เป็น ๖๐ ชนิด ถ้าเห็นว่าไม่ใช่เรื่องกรี้กระเหลวไหลเข้า
 ใจได้ก็จะดีมาก คือมันจะรู้จักตัวชีวิต ตัวชีวิตในขณะไหน
 ขณะไหนมันเป็นอะไร ในขณะที่เป็นอายตนะภายใน อายตนะ
 ภายนอก เป็นวิญญาณ เป็นผัสสะ เป็นเวทนา เป็นสัญญา
 เป็นสัญญาเจตนา เป็นตัณหา เป็นวิตก เป็นวิจารณ์ ๑๐ ขณะ
 ๑๐ จังหวะ เรา รู้จักชีวิตอย่างละเอียดลออทั่วถึง มันก็ง่าย
 ในการที่จะควบคุม ถ้าไม่รู้ หลับตาเหมา ๆ เอมันก็เปะปะ

เปะปะจัดการอะไรไม่ถูกเรื่อง นี่เรื่องที่ ๑ คือ ธาตุ ๖ ก็ปรุง
เป็นอายตนะขึ้นมา อายตนะนี้มีทั้งหมด ๑๐ ทั้งหมด.

ที่ **เรื่องที่สาม** ที่เราจะคุยต่อไปว่า ในการปรุงของ
อายตนะนั้นนะ มีสิ่งที่เรียกว่า **ขันธุ์**. . . ขันธุ์ทั้ง ๕ ที่นักศึกษา
ปัจจุบันเห็นเป็นเรื่องราวของยายแก่ตามศาลาวัด มันก็เอา
ไปพูดเล่น ไม่อยากจะสนใจ นั่นแหละคือทวิชีวิตชนิดที่
เป็นพื้นฐานที่ต่างอยู่ อย่างแยกๆ กันให้เห็นชัดๆ เป็นอย่างๆ
๕ อย่าง.

อย่างที่ ๑ เรียกว่ารูป..รูปขันธุ์ พวกที่เป็นรูปมี
อยู่ ๑ คือรูปขันธุ์ พวกที่เป็นจิตเป็นวิญญาณเป็นฝ่ายนามมี
อยู่ ๔ คือ เวทนาขันธุ์ สัญญาขันธุ์ สังขารขันธุ์ วิญญาณขันธุ์.

มีรูป เมื่อใครรูปทำหน้าที่ ร่างกายรูปล้วนๆ ทำหน้าที่
เมื่อนั้นเราเรียกว่ามี **รูปขันธุ์** **รูปขันธุ์เกิดแล้ว** ที่นี้พอรู้สึกทาง
จิตใจคือเป็นเวทนา น่าพอใจหรือไม่น่าพอใจก็เรียกว่า **เวทนา-**
ขันธุ์ เกิดแล้ว เวทนาขันธุ์เกิดแล้วก็สำคัญมันหมายถึงในเวทนา
ขันธุ์ว่ามันเป็นอะไร เวทนาของอะไร นี่เรียกว่า **สัญญาขันธุ์**
สัญญาขันธุ์ทำให้เกิดความคิดซึ่งเป็น **สังขารขันธุ์** ความคิดไป

ตามสัญญาขั้นนี้ สัญญาว่าศึกก็จะเอา สัญญาว่าไม่ศึกก็ไม่เอา สัญญาว่าอ่วยก็เอา ไม่อ่วยก็ไม่เอา มันอาจจะโง่ศึกคำบรรพ ก็อกลัววกกลับกันเสียก็ได้ โดยเฉพาะทางเพศแล้ว มันเกิดความคิดที่จะเอาจะลุ่มหลงไปในเรื่องทางเพศ นี้เรียกว่าสังขารขั้นนี้แปลว่าความคิด ความคิดให้เกิดสิ่งใหม่.

อันสุดท้ายเรียกว่าวิญญาณขั้นนี้ อันนี้แปลท่น้อย ที่เอามาใส่ไว้รังท้าย เพราะมันเกิดได้หลายคราว จนไม่แน่ชัดว่าจะเอาไว้ตรงไหนดี จึงเอาไว้รังท้าย วิญญาณขั้นนี้ แปลว่ารู้แจ้งหรือรู้จัก เช่นตากับรูปถึงกันเรียกว่าวิญญาณลงไปที่อยู่ภายนอก ครั้นแล้วก็มีวิญญาณของจิตใจ มารู้จักลงไปเที่ยวหนานนั้นอีกทีหนึ่ง ถ้าเป็นสังขารเป็นความคิดอะไร ต่อมาอีก มันมีวิญญาณในทางจิตใจที่จะรู้จักสิ่งเหล่านั้น ฉะนั้น วิญญาณนี้ทำหน้าที่หลายครั้งหลายตอน จึงเอามาไว้ท้ายเสีย รูปขั้นนี้เอาเป็นอันแรกเพราะเป็นพื้นฐานทั่วไป แล้วก็เวทนา นี้เกิดจากการสัมผัสของพวกอายตนะฝ่ายรูป แล้วก็เกิดสัญญา ถ้ามีเวทนา มันก็ต้องมีสัญญาหมายมันในเวทนานั้น เมื่อมีสัญญาหมายมันแล้ว มันก็มีสังขารคือความคิดอย่างนั้นอย่างนี้

โดยมากคิดที่จะจัดการกับสิ่งเหล่านั้น เรียกว่าสังขาร วิญญาณ
นั้นมีหลายจังหวะ เมื่อจะรู้จักอะไรลงไปก็เรียกว่า วิญญาณชั้น ๕.

กรีหรือไม่กรีก็ลองคิดดูเถอะ เป็นเรื่องกรีของยายแก่
ตามศาลาวัดหรือไม่ ค่อยไปเรียนมหาวิทยาลัยทั่วโลกมา มัน
ก็ไม่รู้ ไม่รู้เรื่องที่คนพัน ๆ ปีเขารู้กัน เรื่องชั้น ๕ คือตัว
ชีวิต มันแบ่งได้เป็น ๕ ส่วน แล้วยังแยกออกมาเป็น ๒ ส่วน
คือส่วนรูป กับส่วนนาม เมื่อรู้จักมันเท่านั้นแหละที่จะควบคุมมันได้
ไม่ต้องมานั่งร้องไห้ หัวเราะ เป็นบ้าไปในที่สุด
หมวดนี้เราเรียกว่า หมวดชั้น ๕ ชั้นที่ ๕ ชั้นที่แปลว่ากลุ่ม
หรือ พวก หรือ กอง มันเป็นกลุ่ม ๆ พวกธาคูทำให้เกิดอายตนะ
พวกอายตนะทำหน้าที่แล้วแยกได้เป็นชั้น เป็น ๕ ชั้นตาม
หน้าที่ของมัน นี่คือชีวิตที่มันยังแยกเป็นกอง ๆ เป็น ๕ กอง.

เรื่องที่ ๕ คือ ปฏิjosสมุปบาท ปฏิjos แปลว่า
อาศัย อาศัยกัน สมุปบาท แปลว่าเกิดขึ้น ปฏิjosสมุปบาท
ก็แปลว่า อาศัยกันแล้วเกิดขึ้น อาศัยกันหลาย ๆ อย่างแล้ว
เกิดอย่างใหม่ขึ้นมา ๆ นี่มันก็มุ่งหมายที่จะดูตรงที่มันอาศัยกัน
คือมันเนื่องกัน ชั้น ๕ นั้นมันแยกเป็นอย่าง ๆ คล้าย ๆ กับว่า

๕ กอง ส่วนปฏิจสมุปบาทนั้นมี ๑๒ อากาและเนื่องกันที่
 ปรุ่่งแ่่งกัน ปรุ่่งแ่่งกัน เพราะมีสิ่งนี้จึงมีสิ่งนี้ เพราะมีสิ่งนี้
 จึงมีสิ่งนี้ เพราะมีสิ่งนี้จึงมีสิ่งนี้ มันก็เรื่องเดียวกับขันธ
 นั้นแหละ หากแต่ว่าเรามามองกันในแง่ที่ว่ามันปรุ่่งแ่่งกัน
 แล้วมันเนื่องกัน เรียกว่า 'ปฏิจสมุปบาท' เป็นเรื่องที
 ก่อนข้างจะยากหรือเข้าใจยากแต่ก็ไม่เหลือวิสัย พระพุทธเจ้า
 ตรัสรู้เรื่องนี้ การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ก็รู้เรื่องปฏิจสมุป-
 บาท คืนวันที่ตรัสรู้ขึ้นก็คิดกันแต่เรื่องปฏิจสมุปบาท และ
 รู้แจ้งแทงตลอดซ้ดเจนเมื่อหัวรุ่งของวันตรัสรู้ ตามพระบาลี
 ทั่ว ๆ เป็นอย่างนั้นแต่บาลีบางแห่งอธิบายเป็น รุ้ยาม ๓ ปุ่ฟเพ-
 นิวาสนาสุสติญาณ จุ่ตูปปาตญาณ อาสวัักขยญาณ อย่างนั้น
 ก็ได้ แต่ว่าเนื้อแท้ันก็คือกันเรื่องปฏิจสมุปบาทจนรุ้ ท่องได้
 ก็ดี แต่บางคนจะคิดว่ามันเยอะ.. บั่วยการ มันก็วิกระยะยาว.

ปฏิจสมุปบาท มันก็คืออายตนะทั้งกัน อายตนะเช่น
 ตากับรุ่ปมาด้งกันเข้าก็เรียกว่า จักขุวิญญาณ เมื่อ ๓ อย่างนี้
 ทำงานอยู่ต่่วยกันก็เรียกว่า ผัสสะ เพราะมีผัสสะจึงมี เวทนา
 ออกมาเป็นความรุ้สึกพอใจไม่พอใจ.

เมื่อมีเวทนาแล้วก็มีตัณหา อยากไปตามอำนาจของเวทนาที่มันจะให้อยากอย่างไร ถ้าเป็นบวkmันอยากจะได้ ถ้าเป็นลมมันก็อยากจะฆ่า มันอยากจะทำลาย ถ้าไม่แน่ว่าเป็นบวกหรือลม มันก็ได้แต่สงสัยๆ วิ่งตาม วิ่งวนเวียนอยู่รอบๆ นี้เวทนาให้เกิดตัณหา.

พอตัณหามีความอยากเกิดขึ้นในใจ แล้วมันก็โง่ว่า 'กูๆๆ ผู้อยาก' สิ่งที่ยากนั้นคือ 'กู' คือ 'ตัวกู' คือ 'ตัวตน' เรียกว่าอุปาทาน.

อุปาทานอย่างนี้เกิดขึ้นในจิตใจแล้ว ก็เรียกว่า ความตั้งต้นแห่งความมีตัวตนมันได้เกิดขึ้น เรียกว่า ภพ การตั้งต้นแห่งความมีตัวตนออกจากอุปาทาน เปรียบเหมือนกับตั้งกรรม ทอนนี้ตั้งกรรม ภพ...ภพ...ภวะนี้ตั้งกรรมตั้งกรรมแห่งความมีตัวตน แล้วกรรมมันก็แก่ๆ แก่ๆ พอถึงเวลาหนึ่งมันก็กลอด เรียกว่าชาติ ก็เกิด 'ตัวกู' 'ของกู' ขึ้นมาเต็มที่ มันก็คิดว่าเอาทั้งหมดทุกอย่าง เป็นตัวตน เป็นของตน มันก็ไปคว้าเอา ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย อะไรหลายๆ อย่าง ทุกอย่างมาเป็นตัวตน มาเป็นของตน มันก็ได้มีความทุกข์เพราะไปคว้าเอามายึดถือไว้ โดยความเป็น

ตัวคน นี้เรียกว่า ‘กระแเส’ ที่มันเื่องกัน ๆๆ เป็นลูกโซ่
เรียกว่า ปฏิจจสมุปบาท.

แต่ถ้าจะให้ละเอียดกว่านี้ก็ต้งตั้งคำถามว่า “อายตนะ
ที่แรกมาจากไหนเล่า?” มีอายตนะแล้วมีวิญญาณ มีผัสสะ
มีเวทนา มาจากไหน? มันก็ข้ามไป ว่า เพราะมี ‘อวิชชา’
ธาตุแห่งความไม่รู้ อวิชชาธาตุ—ธาตุแห่งความไม่รู้ มี อวิชชา
ก็มีอำนาจที่จะปรุงแต่งให้เกิดสิ่งใหม่ มันสัปคน มันชุกชน
มันจะปรุงแต่งให้เกิดสิ่งใหม่ เพราะมีความโง่ ไม่รู้ในสิ่ง
ทั้งปวงก็เกิดอาการปรุงแต่ง เรียกว่าสังขาร อวิชชาให้เกิด
สังขารการปรุงแต่ง ปรุงแต่งนี้ก็ไปคว้าเอา วิญญาณธาตุ
ตามธรรมชาติมาปรุงแต่งให้เป็นวิญญาณทางอายตนะ พอมี
วิญญาณทางอายตนะขึ้นมาก็เป็นเหตุให้มีครบทั้งกายและใจ คือ
นามรูป เพราะมีนามรูปจึงมีอายตนะ ๖ มีอายตนะก็เข้ามา
สายเดียวกับที่ว่าตะกั เราจะต้องตั้งที่อายตนะ ไปถึงความทุกข์
ก็ได้ มันก็ ๘ หรือ ๘ อย่าง ถ้าจะตั้งที่อวิชชาเรื่อยมา
ผ่านอายตนะถึงความทุกข์ก็ได้ มันก็มีอยู่ ๑๒ อย่าง ๑๒ อาการ
๑๒ การปรุงแต่ง นี้เรียกว่าอายตนะมีอยู่ตลอดเวลา แต่เรา
จะรู้สึกหรือไม่รู้สึก นี้เรียกว่า ปฏิจจสมุปบาท.

หัวข้อเรื่องที่ ๕ ก็ตามมา คือเรื่อง **ความทุกข์** ในกระแสแห่งปฏิจสมุปบาท มี 'อุปาทาน' ยึดมั่นถือมั่นอะไรว่าเป็นตัวตนว่าเป็นของตน ไปยึดมั่นถือมั่นอะไรว่าเป็นของตน มันก็เป็นทุกข์เพราะเหตุนี้ เพราะมันทำให้เกิดความหนัก... ให้เกิดความหนักขึ้นมา.

นี่ที่ควรจะรู้จักให้ละเอียดว่า **ชีวิตนี่คืออะไร** ในแง่ที่เป็น ธาตุหลายๆ อย่าง ธาตุปรุงเป็นอายตนะหลายๆ อย่าง อายตนะ ปรุงเป็นขันธหลายๆ อย่าง ขันธ มีอาการแห่งปฏิจสมุปบาทหลายๆ อย่าง ต่อมาก็คือความทุกข์.

นี่ชีวิต..ชีวิตคือเรื่องของสิ่งเหล่านี้ กิริยาอาการ ปรุงแต่งอันมากมายของสิ่งเหล่านี้ว่าสิ่งนี้คือชีวิต..ชีวิต มีธาตุทำให้เกิดอายตนะ อายตนะทำให้เกิดขันธ ขันธทำให้เกิดปฏิจสมุปบาท หรือมีอาการแห่งปฏิจสมุปบาท มีปฏิจสมุปบาทก็คือมีทุกข์ **เรา ๕ เรื่องนี้แหละ เรื่องชีวิตโดยสมบูรณ์.**

วิทยาศาสตร์ของโลกปัจจุบันที่ว่าเก่งกันนัก ออกสำหไปเรียนวิทยาศาสตร์จากเมืองนอกเมืองนามา เมื่อถามว่าชีวิต

คืออะไร? ชีวิตคืออะไร? มันไม่เคยรู้เรื่องนี้ มันก็ตอบว่า เมื่อโพโทพลาส คือเยื่อที่อยู่ในเซลล์หนึ่งๆยังสคอยู่ เมื่อโพโทพลาสของเซลล์ยังสคอยู่ นั่นคือชีวิต ถ้าโพโทพลาสนั้นเน่าตายเหี่ยวแห้งไปคือตาย คือไม่มีชีวิต ไม่มีสารอะไรที่จะกับทุกซ์ เป็นเรื่องบอกธรรมชาติล้วนๆ ว่าชีวิตคือโพโทพลาสในแต่ละเซลล์ยังสคอยู่ แล้วมันจะได้ประโยชน์อะไร มันก็จริงเหมือนกันแหละ ถ้าไปบัญญัติอย่างนั้น ก็จริงตามแบบนั้น รู้จักชีวิตในแง่วิทยาศาสตร์ มันจึงไม่กับทุกซ์ แล้ววิทยาศาสตร์ก็ตั้งไปหาประโยชน์ทางวัตถุทั้งนั้น ไม่มารู้เรื่องทางจิตใจ.

ถ้าเราจะรู้จักชีวิตที่ถูกต้องในทางจิตใจ มันก็ต้องรู้ ๕ เรื่อง ดังกล่าวมาแล้วนั้น คือรู้เรื่องธาตุ เรื่องอายตนะ เรื่องขันธ เรื่องปฏิจจสมุปบาท แล้วก็เรื่องความทุกซ์.

ที่เราจะ **ควบคุมกระแสแห่งชีวิต** จะควบคุมกระแสแห่งชีวิต ก็คือควบคุมสิ่งเหล่านี้ให้ถูกต้อง คือควบคุมเรื่องธาตุให้ถูกต้อง ควบคุมเรื่องอายตนะให้ถูกต้อง เรื่องขันธให้ถูกต้อง เรื่องปฏิจจสมุปบาทให้ถูกต้อง ควบคุมเรื่องความทุกซ์ให้ถูกต้อง นั่นก็คือควบคุมชีวิตที่เป็นไปอย่าง

ถูกต้อง มันไม่กั๊กเจ้าของ มีความสงบเย็นและเป็นประโยชน์
 อย่างที่ว่ามาแล้ว.

ควบคุมในจุดแรก นี้ก็เรียกว่าควบคุมอายตนะ ที่จะ
 ไปควบคุมธาตุตามธรรมชาตินั้น มันเป็นเรื่องของธรรมชาติ
 มันทำกันอยู่ตามธรรมชาติ เราไม่อาจจะไปควบคุมธาตุ ๖ ออก
 ธรรมชาติมันจัดการของมันเอง อยู่นอกวิสัยที่เราจะไปควบคุม
 มัน แต่พอมันปรุงเป็นอายตนะเข้ามาแล้วนี้ เราจะสามารถ
 เข้าไปจัดการหรือควบคุม ฉะนั้น สิ่งแรกที่เราจะต้องควบคุม
 ก็คือควบคุมอายตนะ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ที่มันจะไปทำงาน
 กับรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ นี้จะต้องควบคุม
 จะต้องควบคุม.

อายตนะ — สิ่งที่จะรู้สึก หรือถูกรู้สึก หรืออาการที่
 มันรู้สึก ต้องการว่าจะไม่เป็นโทษของอายตนะ ความมุ่งหมาย
 ที่แท้จริงนะเราจะไม่เป็นโทษของอายตนะ ที่นักธรรมคา
 ทว้ไปมันเป็นโทษของอายตนะ คือคอยแสวงหาความอ่วยมา
 ให้ตา ความไม่ไพเราะมาให้หู ความหอมมาให้จมูก ความอ่วย
 มาให้ลิ้น ความนิ่มนวลมาให้ผิวหนัง และความรู้สึกที่กล่อม
 อารมณ์มาให้จิตใจ ตลอดเวลาเราเป็นโทษของอายตนะ ต้อง

การจะแสวงหาสิ่งที่บำรุงบำเรอ ตา หู จมูก ล้น ภายใจ ถ้าเรา
 ควบคุมได้เราจะไม่ต้องทำถึงขนาดนั้น ก็ไม่ต้องเป็นทาสของ
 อายตนะ ซึ่งมันจะนำไปสู่ความเป็นทาสของกัณหะ เป็นทาส
 ของกิเลสกัณหะ ถ้ามันเป็นทาสของอายตนะเสียแล้ว มันก็
 ไปสู่ความเป็นทาสของกิเลสกัณหะ.

ควบคุมอายตนะ มีความหมายกว้างมาก เป็นการ
 ควบคุมชีวิตในวงกว้าง มีพระพุทธบาทที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า
 “อายตนะ คือรูป เสียง กลิ่น รส โสภณรูปะ ธรรมารมณ์นี้
 ตา หู จมูก ล้น ภายใจนี้ คือ มหาสมุทร มหาสมุทร
 ที่ตกลงไปแล้วจมถึงตาย ข้นมามาก” ทกมหาสมุทรคือตกลง
 ไปในอายตนะ คือ ตา หู จมูก ล้น ภายใจ รูปเสียงกลิ่น
 รส โสภณรูปะ ธรรมารมณ์ อายตนะจึงเปรียบเหมือนกับ
 มหาสมุทร ซึ่งลึกกว่ามหาสมุทรธรรมตา มหาสมุทรธรรมตา
 นี้ตกลงไปยังไม่ร้ายเท่ากับทกมหาสมุทรของ ตา หู จมูก ล้น
 ภายใจ ที่น่าสนใจยิ่งขึ้นไปอีกก็คือว่า นรก.. ก็อยู่ที่ ตา หู จมูก
 ล้น ภายใจ สวรรค์.. ก็อยู่ที่ ตา หู จมูก ล้น ภายใจ เมื่อทำ
 ความผิด ผิดกฎธรรมะที่ตา หู จมูก ล้น ภายใจ ก็เป็นนรก
 ข้นมาที่ตา หู จมูก ล้น ภายใจ พอทำถูกต้องตามกฎของ

ธรรมะขึ้นมาที ๑๒ หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มันก็เกิดสวรรค์
ขึ้นมาที ๑๒ หู จมูก ลิ้น กาย ใจ พระพุทธเจ้าท่านสอนว่า
นรกหรือสวรรค์อยู่ที่ ๑๒ หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็อายตนะ.

“สวรรค์ทางอายตนะ นรกทางอายตนะ ฉันเห็น
แล้ว” พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่าอย่างนี้ ที่เขาสอนกันอยู่ก่อน
นั้น ก่อนพระพุทธเจ้า เขาสอนกันว่านรกอยู่ที่किनใต้บาดาล
สวรรค์อยู่บนฟ้า อยู่ตรงไหนก็ไม่รู้ สูงสุดอยู่บนฟ้าโน่น
สอนกันอยู่อย่างนั้น พระพุทธเจ้าเกิดขึ้นมา ท่านไม่กำ
กอก นี้คุณช่วยจำไว้จนตลอดชีวิตด้วยว่า พระพุทธเจ้าจะ
ไม่กำ *จะไม่ขัดแย้ง จะไม่กำ* ‘คุณพูดอย่างนั้นคุณก็พูดไป
แต่ฉันจะบอกอย่างนี้ ตามความรู้ความคิดของฉัน’ เรื่อง
ขัดแย้งจึงไม่มี พระพุทธเจ้าจึงไม่ถูกฆ่าตายในเวลาอันสั้น
เหมือนพระเยซู พระเยซูเป็นศาสดาได้ ๓ ปีก็ถูกฆ่าตาย เพราะ
มันมีการขัดแย้ง ถ้าเป็นพุทธบริษัทที่ถูกต้อง ไม่ขัดแย้ง จะ
หลีกเลี่ยงเสีย ไม่ให้เกิดการขัดแย้ง แล้วมีอะไรก็พูดไป
พระพุทธเจ้าท่านไม่ไปทะเลาะว่า ‘โอ.. บ้า, สวรรค์บนฟ้า
นรกใต้ดิน.. มันบ้า มันอยู่ที่ ๑๒ หู จมูก ลิ้น กาย ใจ.. ท่างหาก
เล่า, ท่านไม่พูดอย่างนี้ เพราะมันเป็นการขัดแย้ง แต่พูดว่า

‘ฉันเห็นแล้ว ฉันเห็นแล้ว แกกู่ให้คี่ซี มันอยู่ที่ ตา หู จมูก ล้น ภายใจ’.

การที่ควบคุมอายตนะ ก็คือควบคุมนรก ควบคุมสวรรค์เลย ไม่ให้นรกเกิดขึ้น แต่ให้สวรรค์เกิดขึ้น เพราะมีการควบคุมทางอายตนะนั่นเอง ควบคุมสูงสุดขึ้นไป จนกระทั่งว่าแม้สวรรค์ก็ไม่ให้เกิดขึ้น ก็จะถึงว่างเป็นนิพพาน ควบคุมตอนไหนจึงจะสะดวกที่สุด? ก็คือควบคุมตอนที่มันเป็นผัสสะ อายตนะ ๒ ฝ่ายถึงกันเข้า เกิดวิญญาณ ๓ อย่างนี้ คืออายตนะ ๒ กับ วิญญาณ ๑ ทำงานร่วมกันอยู่ เรียกว่า ‘ผัสสะ’ ตอนนั้นแหละควบคุม โดยอย่าให้มันโง่ อย่าให้มันโง่ตอนผัสสะ ให้มันฉลาดตอนผัสสะ มันก็ควบคุมอายตนะได้ ควบคุมในขณะที่มันสัมผัส สัมผัสที่แรกเรียกว่า สัมผัสทางวัตถุ มีความหมายอย่างไร มโนวิญญาณสัมผัสอีกทีหนึ่งเรียกว่า อธิวจนะสัมผัส.

สัมผัสมีอยู่เป็น ๒ ชั้น สัมผัสทางวัตถุเรียกว่าปฏิบัติสัมผัส, สัมผัสในความหมาย ในคุณค่าของมันอีกที ซึ่งจะ เป็นเหตุให้เกิดกัณหานั้น เรียกว่า อธิวจนะสัมผัส ทั้งใน

ตอนปฏิฆะสัมผัสเราก็บอก ในตอนอิฉาจะสัมผัสก็บอก
 เมื่อควบคุมผัสสะอย่างนี้ได้ ก็เรียกว่าควบคุมอายตนะได้ แต่
 เราไม่เคยนึก ไม่เคยรู้สึก ไม่เคยได้ควบคุม ปล่อยให้ตามเรื่อง
 มันก็เลยโง่ เป็นเรื่องชอบใจ ถูกใจ ก็ได้ ไม่ถูกใจก็ได้ ก็มันเป็น
 เป็นบวก หรือเป็นลบขึ้นมา เป็นบวกก็คือถูกใจ จะเอา จะได้
 จะรักใคร่ จะห่วงแหน จะยึดถือ ถ้าเป็นลบขึ้นมาก็จะฆ่า จะ
 ทำลาย ความเป็นบวก เป็นลบ มันเกิดขึ้นมา เพราะโง่เมื่อ
 ผัสสะ ฉะนั้นเราต้องฉลาดเมื่อผัสสะก็สามารถควบคุมผัสสะ
 นี้คือควบคุมอายตนะ. หนักมาถึงควบคุมขั้น :-

ควบคุมขั้น ควบคุมการที่ว่าอายตนะมันจะปรุง
 แต่งให้เกิดขั้นขึ้นมา รูปขั้น เวทนาขั้น สัญญาขั้น สังขาร-
 ขั้นและวิญญาณขั้น ให้มันอยู่ในการควบคุมของ 'วิชา'
 ถ้าปล่อยให้ตามเรื่องมันก็เป็น 'อวิชา' ก็ไม่มีการควบคุม
 ควบคุมให้รู้จักตามที่เป็นจริง แล้วจะไม่หลงในรูป ในเวทนา
 ในสัญญา ในสังขาร วิญญาณ เขาพูดอย่างทีคนธรรมดาฟัง
 ไม่ได้ คือรูปมันก็สักว่าธาตุตามธรรมชาติ เวทนามันก็สักว่า
 ธาตุตามธรรมชาติ สัญญามันก็สักว่า ธาตุตามธรรมชาติ

สังขารมันก็สักว่า ธาตุคามธรรมชาติ วิญญาณมันก็สักว่า ธาตุคามธรรมชาติ กวบกุมอย่าให้มันโง่ขึ้นมาเป็นตัวตน ..

เรา รู้จักชั้นทั้ง ๕ ชัดเจน เหมือนกับที่เรา รู้จักสิ่งเหล่านี้ไหม? สิ่งของเครื่องใช้ไม่สอย ในห้อง ในบ้าน ในเรือน เรา รู้จักหรือเกินรู้จัก แต่สิ่งที่เรียกว่าชั้นทั้ง ๕ อยู่ในภายใน เป็นหัวใจ เป็นเรื่องสำคัญ เรากลับไม่รู้จัก ฉะนั้น ศึกษาให้รู้ ให้รู้ เหมือนกับที่เรา รู้จักทุกสิ่งรอบตัวเรา ศึกษาให้รู้จักชั้นทั้ง ๕ อย่าให้มันหลอกว่าเป็นตัวตน ไม่ไปโง่ว่าเป็นตัวตน ชั้น ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ หรือจัก .. รู้จักมันให้เหมือนกับรู้จักสิ่งของเครื่องใช้เหล่านี้.

‘ชั้น’ มีเป็น ๒ ชนิด คือชั้นที่ความโง่หรืออวิชาเข้าไปจับฉวยเอาด้วย อุปาทาน ว่า ‘ตัวฉัน’ ว่า ‘ของฉัน’ ชั้นนี้ก็ได้ชื่อว่าชั้นที่ถูกยึดถือด้วยอุปาทาน เรียกว่า อุปาทาน-ชั้น ชั้นนี้ไม่ว่าง ชั้นนี้มีเจ้าของ มีความโง่เข้าไปยึดถือเป็นเจ้าของ คือจิตโง่เข้าไปยึดถือว่า เป็นตัวตน หรือของตน มันก็เป็นของหนักแกจิต มันก็เป็นความทุกข์ เมื่อใดมันเป็นอุปาทานชั้น คือชั้นที่จิตเข้าไปยึดถือว่าเป็นตัวตนของตน เมื่อนั้นมันก็จะทุกข์.

ขั้นนี้อีกประเภทหนึ่งยังไม่เกี่ยวข้องกับอุปาทาน ยังไม่มีอุปาทานยึดถือ ก็ว่าไม่มีอุปาทานยึดถือก็แล้วกัน ก่อนแต่จะเกิดอุปาทาน เช่นเด็ก ๆ ยังไม่รู้จักรักการยึดถือ ขั้นของมันก็ยังเป็นขั้นที่ไม่ถูกยึดถือ เรียกว่าขั้นล้วน ๆ ขั้นล้วน ๆ ที่ไม่มีอุปาทาน โดยเฉพาะเด็กในท้อง เมื่อเด็กคลอดออกมาใหม่ ๆ ยังไม่ทันมีอุปาทานในสิ่งใด แต่มันก็มีความรู้สึกเป็นรูปเป็นเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ นี้เรียกว่าขั้นล้วน ๆ ก็ได้เหมือนกัน.

ที่นี้ ขั้นของพระอรหันต์ ที่ทำลายกิเลสหมดแล้ว ไม่เกิดกิเลสอุปาทานอีกต่อไป ขั้นของพระอรหันต์ก็เป็นขั้นล้วน ๆ ไม่มีอุปาทาน เรียกว่า วิสุทธขั้น . . วิสุทธิขั้น—ขั้นล้วน ๆ ไม่มีอุปาทาน ไม่มีความทุกข์ ถ้ามีอุปาทานก็เรียกว่า อุปาทานขั้น ต้องมีความทุกข์ เหมือนกับเราไปหยิบอะไรมาถือไว้ หนักเท่าไรก็เป็นทุกข์เท่านั้น.

นี่.. อุปาทานขั้น จะเป็นทุกข์, วิสุทธิขั้น จะไม่เป็นทุกข์ รู้จักขั้นไว้ทั้ง ๒ อย่าง อุปาทานขั้นมันก็แล้ว แต่ว่าไปอุปาทานในอะไร อุปาทานในรูป เสียง กลิ่น รส ก็ได้ อุปาทานในอะไร ๆ มันสารพัดอย่าง มันออกมาเป็นอุปาทานได้

แม้พระนิพพานมันก็ไปคว่ำเอามาเป็นอุปาทานว่า 'ของกู' ก็ได้ ซึ่งความจริงมันเป็นไปได้ แต่ความโง่มันทำได้ มันไปยึดถือเอาอะไรมาเป็นของตนได้ทั้งนั้น ยึดถือร่างกาย อวัยวะ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง อะไรเป็นตัวกูเป็นของกู มันยึดถือได้ทุกอย่าง โดยเฉพาะยึดถือชีวิต ชีวิต ว่าตัวกู ว่าของกู ชีวิตมันก็หนักขึ้นมา แล้วก็กักเจ้าของ.

ที่ไม่มีความยึดถือว่าตัวกูว่าของกู มันก็ไม่หนัก เหมือนกับว่ามีมือไม่ได้ถืออะไรมันก็ไม่หนัก ถือก้อนอิฐมันก็หนัก ถือเพชรพลอยมันก็หนัก ถือทองคำมันก็หนัก ถือขหม้ามันก็หนัก ถ้าว่ายึดถือแล้วมันก็เป็นของหนัก ถ้าเรารู้จักขั้นที่ไม่ยึดถือ หรือไม่ถูกยึดถือ ก็ไม่เป็นของหนัก เรารู้จักชีวิต ชีวิตที่ไม่ถูกยึดถือก็เป็นชีวิตที่ไม่หนัก เป็นชีวิตที่ไม่มีความทุกข์ ชีวิตที่ไม่มีความทุกข์เราต้องการ. นี่เราควบคุมกระแสของชีวิต ไม่ยึดถือขั้นใดขั้นหนึ่ง โดยความเป็นตัวตน.

ที่นี้ตัดไปที่ **ควบคุมปฏิจสุมุบาท** ควบคุมธาตุณะไม่ต้อง ไว้เป็นหน้าที่ของธรรมชาติ, ควบคุมอายตนะหน้าที่ของเรา ควบคุมขั้นไม่ให้ยึดถือเป็นหน้าที่ของเรา ที่นี้ควบคุมปฏิจสุมุบาท อย่าให้มันยึดถือ ไม่ยึดถือทุกชั้นตอน

ว่าเป็นตัวตน ถ้าเอามาตั้งแต่อวิชชาก็ไม่ยึดถืออวิชชา ไม่ยึดถือสังขาร ไม่ยึดถือวิญญาน ไม่ยึดถือนามรูป ไม่ยึดถืออายตนะ ไม่ยึดถือผัสสะ ไม่ยึดถือเวทนา ไม่ยึดถือกัณฑ์อุปาทาน ภพชาติ จะไม่ยึดถือส่วนใดส่วนหนึ่งว่าเป็นตัวตนนี้เรียกว่า **ไม่ยึดถือปฏิจสมุปบาท** ที่มันเป็นเรื่องของสิ่งที่มีชีวิต.

อาการ ปฏิจสมุปบาทนี้ ถ้ามันเป็นเรื่องของสิ่งที่มีชีวิต รู้สึกเป็นทุกข์ได้ก็เรียกว่า **ปฏิจสมุปบาท** แต่ถ้าเป็นอาการทั่วไป ๆ ของสิ่งที่ไม่มีชีวิตเราไปเรียกว่า **อิทัปปัจจยตา** อิทัปปัจจยตามันกว้าง ปรุงแต่งเกิดขึ้น ปรุงแต่งเกิดขึ้น ปรุงแต่งเกิดขึ้น ของอะไรก็ได้ แต่ถ้าว่าปรุงแต่งเกิดขึ้น . ปรุงแต่งเกิดขึ้นของสิ่งที่มีชีวิตจิตใจรู้สึกได้ นี้เรียกว่า ปฏิจสมุปบาท ระวัง พุท ๒ คำนี้ให้ถูกต้อง ถ้าพูดกับสิ่งที่มีชีวิตเป็นทุกข์ได้ก็เรียกว่า ปฏิจสมุปบาท ถ้าไปพูดกับอะไรก็ได้ ก้อนหิน คินทรายก็ได้ มันมีอาการปรุงแต่งเกิดขึ้น เป็นลำดับไปก็เหมือนกัน อย่างนั้นเรียกว่า อิทัปปัจจยตา.

ในเมืองไทยนี้ก็ยังมีพูดผิดกันบ่อย ๆ แทนที่จะพูดว่า อิทัปปัจจยตา กลับไปพูดว่า ปฏิจสมุปบาท มันกลายเป็น

ปฏิจสุมุปบาทของก้อนหินดินทรายไปเสีย อย่างนั้นมันผิด ถ้ามันเป็นเรื่องของสิ่งที่มีชีวิต รู้สึกकिनได้ เราจึงจะเรียกอาการนี้ว่า ปฏิจสุมุปบาท แต่ถ้าเป็นอาการของทุกสิ่งแม้ไม่มีชีวิตเราเรียกมันว่า อิทัปัจจยทา.

ทุกอย่างมันมีกฎ อิทัปัจจยทา ทำให้เปลี่ยนแปลงไป เช่น ก้อนหินนั้นมันก็เปลี่ยนแปลงไปตามกฎของธรรมชาติ มันก็มีลักษณะของอิตัปัจจยทา แต่มิได้มีลักษณะของปฏิจสุมุปบาท.

สงวนเอาคำว่า ปฏิจสุมุปบาท ไว้ใช้เฉพาะสิ่งที่มีชีวิตรู้สึกได้ มีชีวิตวิญญานรู้สึกได้ ถ้ามันไม่มีชีวิตวิญญานไม่รู้สึกได้ เรียกว่าอิตัปัจจยทา คำว่าอิตัปัจจยทาใช้กับสิ่งที่มีชีวิตวิญญานก็ได้ ไม่มีชีวิตวิญญานก็ได้ มันกว้าง มันรวมหมด : ถ้าใช้กับสิ่งที่มีชีวิตรู้สึกได้ ก็จะพูดให้ถูกต้องว่า ปฏิจสุมุปบาท ถ้าใช้กับสิ่งไม่มีชีวิตรู้สึกอะไรไม่ได้ ก็จะพูดให้ถูกต้องว่า อิตัปัจจยทา. แต่พระบาลีมักจะพูดเต็มหมดเลย อิทปปัจจยทาปฏิจสุมุปปาโท คือ เป็นปฏิจสุมุปบาทอิตัปัจจยทา นี้พระบาลีอย่างนี้ก็มิ.

ถ้าเราจะแยกควบคุมปฏิจสมุปบาท เป็นสายที่
 ตั้งต้นมาจาก อวิชา สังขาร วิญญาณ นามรูป आयตนะ ฯลฯ
 นี้ก็ควบคุมได้ ควบคุมอวิชาคืออย่าให้มันโง่ ศึกษาเอาไว้
 ให้มันพอ ศึกษาให้มาก ศึกษาให้ถูกต้อง มันก็ควบคุมไม่ให้
 เกิดอวิชา เมื่อไม่มีอวิชา มีวิชา มีปัญญาอยู่ มันก็ไม่
 ปรุ่งแต่ง ก็เท่ากับว่าควบคุมสังขารได้ เมื่อควบคุมสังขารได้
 ก็ควบคุมวิญญาณทางอายตนะได้ ก็ควบคุมนามรูปได้ ควบคุม
 ไปตามลำดับได้ ถ้าตั้งต้นที่อายตนะ ก็ควบคุมตา หู จมูก ลิ้น
 กาย ใจ มาเลย ถ้าตั้งต้นเอากันถึงอวิชา ทันทีก็กำบรรพโน้น
 ก็ควบคุมอวิชามาเลย จะควบคุมเป็นสายอันยาวยืดยาวก็ได้ จะ
 ควบคุมตั้งแต่อายตนะมาก็ได้ ก็เรียกว่าควบคุมปฏิจสมุปบาท
 ด้วยกันทั้งนั้น นี้เรียกว่าควบคุมปฏิจสมุปบาท มันจะควบคุม
 ไปได้ถึงธาตุแหละ ถ้าเรามีวิชา ปัญญา มันจะไม่ให้เกิดการ
 ปรุ่งแต่งอย่างโง่เขลา แต่ที่เราถือว่ามันไม่ได้อยู่ในวิสัยเรา
 ธาตุมันก็ปรุ่งแต่งของมันเอง แต่พอมาถึงอายตนะนี้ 'ฉันจะ
 ควบคุมแก่' จะควบคุมขั้นนี้ไม่ให้ถูกยึดถือ ควบคุมปฏิจสมุป-
 บาทไม่ให้ถูกยึดถือ แม้แต่อาการใดอาการหนึ่งก็ไม่โง่ว่าเป็น
 ตัวกูหรือเป็นของกู เช่นเวทนาเกิดขึ้น ก็เวทนาของธรรมชาติ

ตามธรรมชาติ ตามความรู้สึกของระบบประสาท ไม่ใช่ตัวกู
เป็นผู้รู้สึกเวทนา หรือรู้สึกคันหาอุปาทาน มีชีวิตชนิดที่ไม่มี
ตัวกู มีแต่ธาตุตามธรรมชาติเป็นไป ไม่มีความทุกข์..ไม่มี
ความทุกข์.

คำนี้เป็นคำที่แปลกดี ถ้าจำไว้ได้หรือเข้าใจได้ก็จะมี
ประโยชน์มาก คือ “**ตัวตนซึ่งมิใช่ตัวตน**” พุคหยาบกาย
หน้อยกว่า ‘ตัวกู ซึ่งมิใช่ตัวกู’ ตัวกู ตัวตนของธรรมชาติ..
ของธรรมชาติ ไม่ใช่ของตัวกู หรือของตัวตน แต่อวิชชามัน
โง่หรือคนมันโง่ มันเอาเป็นตัวตน เป็นของตนไปเสียหมด
ชั้นธทั้ง ๕ แต่ละอย่างก็เอาเป็นตัวตน ปฏิจจสมุปบาทแต่ละ
อาการก็เอาเป็นตัวตน มีความรู้สึกอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นมาใน
จิตก็ว่าเป็นตัวตน ตัวตนเป็นผู้รู้สึก เป็นผู้เสวย เป็นผู้ได้รับ
ประโยชน์ เสียประโยชน์ เป็นตัวตนไปทั้งหมด.

ที่นี้ก็มาถึง **เรื่องทำ สุตท้าย** คือ **ควบคุมความ
ทุกข์** ควบคุมความทุกข์ ก็อย่าให้มันเกิดทุกข์ มีคำที่กำกวม
อยู่ ก็คำว่า “**ชาติ**” ชาติแปลว่า ความเกิด ในอริยสัจ ๔
พระพุทธเจ้าตรัสว่า ชาติเป็นทัวความทุกข์ อะไรเป็นทัวความ
ทุกข์? ชาติปี ทุกขา ชราปี ทุกขา มรณัมปี ทุกขัง ในเรื่อง

อริยสัจสี่สิ่งที่เรียกว่า 'ชาติ' นั้นเป็นทั่วความทุกข์ พอมาถึงเรื่อง
 ปฏิจจสมุปบาท พระพุทธเจ้าตรัสว่า ชาติบังจายา ชรามรณังลา
 'ชาติ' กลายเป็นเป็นบังจายแห่งความทุกข์ คนโง่ก็คิดว่า เอ!
 พระพุทธเจ้าพูดอะไรไม่อยู่กับร่องกับรอย เคี้ยวว่าชาติเป็น
 ความทุกข์ เคี้ยวว่าชาติเป็นบังจายแห่งความทุกข์.

นั่นก็เพราะพูดในความมุ่งหมายอย่างหนึ่ง ชาติ
 เมื่อมันเป็น 'ตัวผล' เป็นตัวผลมันก็เป็น 'ทั่วความทุกข์' เมื่อ
 มันเป็น 'ตัวเหตุ' มันก็เป็นเหตุแห่งความทุกข์ อย่าไปเข้าใจ
 ผิด ทว่าพระพุทธเจ้าพูดอะไรไม่อยู่กับร่องกับรอย เคี้ยว
 ชาติเป็นทุกข์เคี้ยวชาติเป็นบังจายแห่งทุกข์ ถ้ามองอยู่ที่ตัวชาติ
 ที่เป็นผลที่เกิดอยู่เป็นทั่วทุกข์ ถ้ามองอยู่ที่เหตุว่าเพราะมี 'ชาติ'
 เพราะมีตัวกู ตัวกูอุปาทานว่าตัวกูเกิดขึ้น มันจึงไปคว้าเอา
 ทุกอย่างมาเป็นของกู ชาติในความหมายนี้มันก็เป็นบังจายให้
 เกิดทุกข์.

'ชาติ' เกิดจากท้องแม่เป็นทั่วทุกข์ แต่ถ้าชาติเกิดทาง
 อุปาทานมันเป็นบังจายหรือเป็นโอกาสให้เกิดความทุกข์ เพราะ
 ฉะนั้นเราจงจัดการกับสิ่งที่เรียกว่า 'ชาติ' เกิดจากท้องแม่ หรือ
 เกิดจากอุปาทาน เพียงเกิดแต่ท้องแม่ยังไม่สำเร็จประโยชน์

ยังไม่เต็มตามความหมาย จนกว่าจะมีอุปาทาน เกิดแห่ง
อุปาทานว่าตัวกู จึงจะมีความหมายเต็ม.

เด็กคลอดออกมาจากท้องแม่ มี 'ชาติ' แต่เพียง
ร่างกาย ยังไม่สมบูรณ์ แต่พอเด็กนั้นรู้จักคิดนึกเป็นตัวกู
เป็นของกู นี้เรียกว่าชาติทางอุปาทานได้เกิดขึ้นแล้วโดย
สมบูรณ์ เรียกว่าชาติโดยสมบูรณ์ ก็ต่อเมื่อมีความรู้สึกทาง
อุปาทานทางจิตใจว่าตัวกู ตัวกู.

คำว่าชาติทางวัตถุเพียงแต่คลอดจากท้องแม่ก็เรียกว่า
'ชาติ' ชาติทางจิตใจต้องมีตัวกู ตัวกูเกิดขึ้นเป็นความงอแง
ในจิตใจ จึงจะเรียกว่าชาติโดยสมบูรณ์ เราก็ควบคุมอย่าให้
เกิดชาติความงอแงขึ้นมา มันก็ไม่เกิดความทุกข์ เพราะมันไม่
มีปัจจัยแห่งความทุกข์ ไม่มีชาติซึ่งเป็นปัจจัยแห่งความทุกข์
มีแต่ชาติที่เป็นผลเกิดมาจากท้องแม่ นั่นก็ไม่เท่าไรหรอก
ที่เดียวพอแล้ว.. ที่เดียวก็เสร็จแล้ว แต่ถ้าว่าชาติที่เกิดจาก
อุปาทานนี้ เกิดขึ้นวันหนึ่งไม่รู้กี่ครั้ง ก็ร้อยก็พันครั้ง เกิด
ทุกวัน.. ทุกวันจนกว่าจะตาย นี้.. ชาติอย่างนี้มันตัวทุกข์
แท้จริง แล้วมีวันละหลายๆ เกิดจากท้องแม่ที่เดียวแล้วมันก็
เล็กกัน จนกว่าจะเข้าโลง.

เราจะควบคุมชีวิตต้องควบคุมสิ่งที่เรียกว่าชาติให้มัน ถูกต้อง ถ้ามีอุปาทานขึ้นมาเป็นตัวคนมันก็เป็นทุกข์ ไม่มี อุปาทานก็ไม่มีตัวทุกข์ ถ้ามีอุปาทานก็จะคิดว่าเป็นอะไร เป็นอะไร? เป็นภพ ภาวะเป็นภพ 'ฉันเป็นอะไร' 'ฉันเป็น ผู้ชาย' 'ฉันเป็นผู้หญิง' 'ฉันเป็นนาย' 'ฉันเป็นบ่าว' 'ฉัน เป็นลูกจ้าง' 'ฉันเป็นนายจ้าง' 'ฉันเป็นผี' 'ฉันเป็นเมีย' นี่เรียกว่า ชาติโดยอุปาทาน อย่างนี้เกิดกันนับไม่ไหวในแต่ละ วัน ๆ จนนับได้ همینชาติ แสนชาติ จนกว่าจะตาย เอาไว้ใช้ สำหรับว่าต้องเกิดอีก همینชาติ แสนชาติ จึงจะนิพพาน มันก็ ใกล้เคียงกัน ก็นับเหมือนกัน.

เราจะควบคุมความรู้สึก ว่าตัวกู ว่าของกู อย่าให้มัน เกิดขึ้นมา เกิดขึ้นมาเมื่อไร กัดเจ้าของเมื่อนั้น ถูกกัดหลาย ๆ หนเข้ามันเจ็บ ที่มันก็ไม่กล้าใจให้กัด บ๊องกันไว้ได้ด้วย สติ สติ สติ พอมีสติก็ไม่โง่ว่าตัวกู ไม่โง่ว่าของกู ฉะนั้น ถ้าฝึก อานาปานสติได้สำเร็จเหมือนที่ตั้งใจฝึก ถ้าฝึกอานาปานสติ ได้สำเร็จ ก็จะมีสติมากพอ มากพอที่จะไม่ไปโง่ยึดถือมันนี่ ว่าเป็นตัวตน หรือของคน และมีปัญญาศึกษาเรื่องอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา แม้กระทั่งตถาคตญาณตาไว้เพียงพอ มันก็

ไม่ไฉนว่าเป็นตัวตนของตน คือสติมันไปเอาบัญญัติคือความรู้ ที่ถูกต้องมาต่อต้านอารมณ์ที่เข้ามากระทบ มันก็บ่วงกันไม่ให้ เกิดตัวตนหรือของตน.

ความรู้เราเรียนไว้มาก แต่พอจะมาเผชิญกับ เหตุการณ์ เอมาย่างเดียวที่ตรงกับเหตุการณ์ที่มันเกิดขึ้น เหมือนกับเรามีอาวุธครบทุกอย่าง พอเกิดอันตรายที่จะต้องใช้อาวุธก็เอามาเฉพาะอย่างที่จะแก้ไขปัญหานั้น หรือเหมือนกับว่าในคู้ยามียาครบทุกอย่างแต่พอจะกิน กินอย่างเดียวนั่นแหละ บัญญามีเอาไว้มากๆ พอมีเรื่องเกิดขึ้นทางอายตนะแล้ว สติไปเอาบัญญัติมาเฉพาะอย่างๆ ให้ตรงกับเรื่องที่กำลังเกิดขึ้น อย่างนี้เรียกว่า 'สัมปชัญญะ' บัญญาเยอะเยะทั้งหมดนั้นเอามาอันเดียวเรียกว่าสัมปชัญญะ สำหรับจะเล่นงาน กับ เหตุการณ์ที่มันเกิดขึ้น สัมปชัญญะ ก็ทำหน้าที่จัดการกับ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ถ้าว่ากำลังจิตมันอ่อน กำลังจิตมันอ่อนสู้เหตุการณ์ไม่ไหวก็เพิ่ม 'สมาธิ' ลงไป เพราะเราฝึกความเป็นสมาธิ ไว้อย่างเพียงพอเหมือนกัน เพิ่มกำลังให้แก่สมาธิ สัมปชัญญะก็สามารถต่อสู้กับเหตุการณ์ มันก็ชนะ ชนะ ชนะ นี้เรามี 'เทคนิค' ที่จะจัดการควบคุมความทุกข์ ว่ามีสติเอา

'ปัญญา' มาเป็น 'สัมปชัญญะ' แล้วก็เอา 'สมาธิ' มาให้กำลัง แก่สัมปชัญญะ ปัญญาก็ดี สัมปชัญญะก็ดี มันเป็นแต่เพียง ความคม.. ความคม ความคมถ้าไม่มีน้ำหนัก มันไม่ตัดคอก คุณควรจะมีมองเห็นชัดๆว่า แม้จะคมยิ่งกว่ามีตโกน แต่ถ้า ไม่มีน้ำหนักที่จะกดลงไป มันก็ไม่ตัดคอก เป็น 'หมัน' เปล่าๆ ปัญญาแม้จะคมอย่างไร ถ้าไม่มีน้ำหนักของสมาธิมาช่วยกด ลงไป มันก็ไม่ตัด เราจึงฝึกสมาธิ.

ถ้าฝึก 'อานาปานสติ' ตามแบบที่พระพุทธเจ้าท่าน ทรัสไว้ ที่เราเอามาใช้เป็นหลักปฏิบัติ มันจะเกิดธรรมะครบ หหมดเลย อานาปานสติอย่างเดียวจะเกิดสติ เกิดปัญญา เกิด สัมปชัญญะ เกิดสมาธิ และเกิดอย่างอื่น ๆ อีกมากมายครบถ้วน พอใช้ ขอให้สนใจฝึกอานาปานสติ จะได้ธรรมะนี้มาเพียงพอ สำหรับควบคุมความทุกข์ที่มันจะผลุนผลันออกมาเมื่อไหร่ก็ไม่รู้ ธรรมะสี่เกลอนี้ คือ สติ ปัญญา สัมปชัญญะ สมาธิ ฝึกไว้ให้คล่องแคล่ว.. คล่องแคล่วเหมือนกับคู่มือ คู่มือ ที่คล่องแคล่วมันก็จะกำจัดทุกข์ได้.

เรามีธรรมะอยู่ ๒ ประเภท คือ ธรรมะที่เป็นตัว ประชาน.. ประชานทำหน้าที่ และธรรมะที่เป็นอุปกรณ์ คือ

ช่วยเหลือ ช่วยเหลือเหมือนกับกองทัพ จะต้องมีความช่วยเหลือที่จะรบ ต้องมีพลธิการที่จะช่วยให้ทหารรบได้ นี่มันมีอยู่ ๒ ชั้นอย่างนั้น ธรรมะนั้นก็เหมือนกัน มีธรรมะโดยตรง เช่น **สติปัฏฐานสี่** นี้ธรรมะโดยตรง แล้วก็ มี ธรรมะช่วยเหลือ เช่น **อิทธิบาทสี่** เป็นธรรมอุปการณ เป็นธรรมะช่วยเหลือ **พละ ๕ อินทรีย์ ๕** ก็อยู่ในลักษณะเป็นธรรมอุปการณ ทัวจริงที่จะรบกับข้าศึกนั้น คือ **สติปัฏฐาน** เราจึงมี ธรรมะหัวหน้า ที่จะรบกับข้าศึก มี **ธรรมอุปการณ** ที่จะช่วยให้สำเร็จได้โดยง่าย ธรรมะนี้มีครบแล้ว มันก็ชนะ ชนะ ชนะ ชนะ ชนะ ชนะกิเลสคือข้าศึก.

เมื่อเรากิเลส ทำผิด ความโง่งนี้เรียกว่า กิเลส เป็นเรื่องกิเลส ทางโลภะ โทสะ โมหะ ๓ อย่างนี้เกิดขึ้นแล้ว เรียกว่ากิเลส พอมีกิเลสเสร็จไปแล้ว มันก็มีความเคยชินที่จะเป็นอย่างนั้นอีก เรียกว่า **อนุสัย** อนุสัยความเคยชินสะสมไว้มาก สะสมไว้มาก มันก็จะกลับออกมาอีก เป็น **อาสวะ**.

กิเลสที่แรกเรียกว่า 'กิเลส', กิเลสที่เป็นความเคยชินเก็บไว้เรียกว่า 'อนุสัย', เมื่ออนุสัยมากเข้ามันก็จะล้นออกมา เรียกว่า 'อาสวะ' เราจะต้องจัดการกับ **กิเลส** กับ **อนุสัย** กับ

อาสา จะจัดการกับกิเลส จัดการกับความเคยชินแห่งกิเลส จัดการกับที่กิเลสมันจะไหลกลับออกมา.

ถ้าเราทำ *สทกัปปฐาน* ถึงที่สุด เราก็จะบ๊องกันไม่ให้ เกิดกิเลส หรือถ้าเกิดกิเลส แล้วมีอนุสัยเก็บไว้ มันก็จะ ทำลายอนุสัย ทำลายอนุสัย ทำลายอนุสัย บรรลุมรรคผล เมื่อ ไม่มีอนุสัยแล้วก็ไม่มีอาสวะอะไรเหลือที่จะกลับออกมา เรียกว่า *สันอาสาสะเป็นพระอรหันต์* เรื่องควบคุมชีวิตมันก็จบ ไม่มีกิเลส ไม่มีอนุสัย ไม่มีอาสวะ. กิเลส, ความเคยชินแห่งกิเลส, ใจที่ มันจะกลับออกมาอีก เมื่อมีโอกาส เมื่อมีอารมณ์ เพราะ อนุสัยมันเก็บไว้มากนัก; เราควบคุมกิเลส ควบคุมอนุสัย ควบคุมอาสวะ สันอาสาสะ บัญหาก็หมด เป็นพระอรหันต์ นั้นแหละชีวิตหมดบัญญัติ ชีวิตหมดบัญญัติ นี่ชีวิตสมบุรณ์ ชีวิตที่หมดบัญญัติ จะเอาหรือไม่เอาก็ตามใจ เรื่องมันมีอย่างนี้ มันต่อรองกันไม่ได้อีกแล้ว เรื่องมันมีเท่านั้น คุณจะเอาหรือไม่เอาก็ตามใจคุณ แต่ถ้าจะเอากันแล้วมันก็ต้องมีอย่างนี้.

นี่เรียกว่า ควบคุมกระแสแห่งชีวิต ให้มันเป็นไป แต่ในทางที่ไม่เป็นทุกข์..ไม่เป็นทุกข์ มี ๒ เรื่อง คือเรื่อง ความทุกข์กับความไม่มีทุกข์ มี ๒ เรื่องเท่านั้น ทำให้ไม่มี

ความทุกข์กับทุกข์ ก็เรียกว่าทำไมให้เกิดความทุกข์ อย่าไปรบ
 กับความทุกข์ บัวยการ ทำอย่าให้มันเกิดความทุกข์ ตัดคันเหตุ
 ของมันเสีย พระพุทธเจ้าท่านใช้คำว่า ดับทุกข์ แต่พอถามว่า
 อะไร ๆ ทำอย่างไร? พระพุทธเจ้าท่านกลับตรัสว่า ดับตัณหา
 ไม่ใช่ดับทุกข์ ดับทุกข์ คือไปดับเหตุของความทุกข์ อย่าไปสู้
 กับฝ่ายกิเลส อย่าไปสู้กับความทุกข์ ไปจัดการกับต้นเหตุแห่ง
 ความทุกข์ เหมือนจะดับไฟ ดับไฟนี้ อย่าไปดับที่ไฟ มันจะ
 ไหม้เอา ดับที่ต้นเหตุของไฟ เช่นเอาน้ำสาดเข้าไปที่เชื้อเพลิง
 ก็ไม่ทำให้เกิดไฟ ไฟเกิดไม่ได้ นี้เรียกว่าจะดับทุกข์ ต้องดับ
 ที่ต้นเหตุแห่งความทุกข์ ถ้าไปดับที่ปลายเหตุ มันก็เลอะเทอะ
 แล้วก็ไม่สำเร็จ แล้วมันจะโง่เป็นหมา พุคคำถามหน้อยนะ
 แต่ว่าพูดอย่างนี้มันเข้าใจได้ก็.. มันโง่เป็นหมา ก็หมามัน
 จะไปดับที่ปลายเหตุ.

คุณลองเอาไม้แห้งหมาชี แห่หมา หมามันจะกั๊กที่ปลาย
 ไม้ แต่ถ้าคุณไปแห่เสื่อ หรือราชสีห์นี้ มันไม่กั๊กที่ปลายไม้ มันจะ
 กระโจนเข้าไปหากคนที่ถือไม้ ราชสีห์หรือเสื่อ มันไปจัดการกับต้นเหตุ
 โง่เป็นหมา มันก็ไปจัดการที่ปลายเหตุ..ที่ปลายเหตุ ไม่มีจุดจบ

ฉะนั้น เราจึงต้องจัดการที่ต้นเหตุ อย่าไปจัดการที่ปลายเหตุ อย่าไปจัดการกับผล ไปจัดการที่ต้นเหตุดีกว่า มันจะควบคุมชีวิตให้เป็นไปอย่างถูกต้อง จงจัดการที่ต้นเหตุแห่งความไม่ถูกต้องอย่างที่กำลังมาแล้ว ควบคุมธาตุตามธรรมชาติ ควบคุมอายตนะ ควบคุมเบญจขันธ์ ควบคุมปฏิจสมุปบาท ควบคุมความทุกข์ ให้ถูกต้องมาตามลำดับ ตามลำดับ ก็เรียกว่าประสบความสำเร็จในการควบคุมกระแสแห่งชีวิต กระแสแห่งชีวิตได้รับการควบคุมอย่างถูกต้องแล้ว มันก็ไหลไปสู่พระนิพพาน มิฉะนั้นมันจะไหลไปสู่ความทุกข์เมื่อควบคุมมันไม่ถูกต้อง.

เมื่อควบคุมถูกต้องแล้ว มันไหลไปสู่พระนิพพาน เรียกว่า ไสตะ.. ไสตะ.. ไสตะบันนะ พระไสตะบัน-ผู้ถึงกระแสแห่งนิพพาน คนธรรมดามีแต่ 'กระแสแห่งความทุกข์' พระอริยเจ้ามี 'กระแสแห่งพระนิพพาน' นี้เรียกว่าควบคุมกระแส อย่าให้ไปในทางทุกข์ ให้ไปในทางสิ้นสุดแห่งความทุกข์ นี่วันนี้เราพูดกันเรื่องควบคุมกระแสแห่งชีวิต ซึ่งเราจะมีชีวิตที่ถูกต้องโดยพื้นฐาน สำหรับที่จะไม่มีความทุกข์อีกต่อไป.

ขอให้การได้บวชได้เรียนของคุณทุก ๆ องค์นี้ ได้มีโอกาสศึกษา ศึกษาชีวิตตามหลักของธรรมะ ซึ่งไม่มีมหาวิทยาลัยไหนในโลกสอน นอกจากมหาวิทยาลัยของพระพุทธเจ้า 'ตัวร่างกาย' นี้เป็นมหาวิทยาลัย เรียนในมหาวิทยาลัยนี้ ไม่ต้องไปเรียนที่เมืองนอก ถ้าจะเรียนเรื่องกับทุกข์เอาตัวชีวิตนั้นแหละเป็นตำราเรียนทั้งหมด เรียนกันที่นั่น สอบได้กันที่นั่น รู้กันที่นั่น คับทุกข์กันที่นั่น จึงพูดสั้น ๆ ว่า *ควบคุม กระแสแห่งชีวิตที่จะไม่เกิดความทุกข์ได้อีกต่อไป .. อีกต่อไป ..*

ขอให้ทุก ๆ องค์ก้าวหน้า ก้าวหน้า ก้าวหน้าในเรื่องนี้ไปตามลำดับตามลำดับ ถ้าทำให้ดี ๓ เดือน .. บวช ๓ เดือนนี้ ทำให้รู้อะไรได้มากเหมือนกัน พอจะใช้เป็นเครื่องมือควบคุมชีวิตในอนาคต ขอให้ประสบความสำเร็จด้วยกันจงทุกองค์.

ขอยุติการบรรยาย โดยความสมควรแก่เวลา.

หนังสือชุดหมอนต์ธรรมจักร

เรื่องสุดท้ายของการประพาศิพรหมจรรย์

เพื่อนสหายมิกสพรหมจารีทั้งหลาย *

วันสุดท้ายนี้ จะพุกกันถึงเรื่องสุดท้าย เรื่องสุดท้ายของการประพาศิพรหมจรรย์ การประพาศิพรหมจรรย์ เพราะยังไม่จบ มันก็ประพาศิเพื่อดับทุกข์ ทำที่สุดแห่งความทุกข์ แต่ถ้าว่าเป็นผู้ที่หมกทุกข์แล้ว ก็ประพาศิพรหมจรรย์ เพื่อเสวยความหมกทุกข์ จะเรียกว่า สุขก็ได้. นี้ก็มีอยู่เป็น ๒ ชั้นตอน : ถ้ายังไม่หมกทุกข์ ก็ประพาศิเพื่อให้หมกทุกข์, ถ้าเป็นผู้ที่หมกทุกข์แล้ว มันก็เป็นการเสวยสุขโดยสมมติ ซึ่งก็มักจะเรียกกันว่า 'วิมุตติสุข' ซึ่งที่จริงมันเหนือสุข เหนือทุกข์ ไม่มีเรื่องสุขเรื่องทุกข์ เสวยผลของความไม่มีทุกข์

---

* ธรรมบรรยายอบรมนวกภิกษุ ในพรรษา ปี พ.ศ. ๒๕๓๓

นั้นแหละถูกแล้ว ถ้าว่าเสวยผลของความสุข มันเป็นเรื่อง
 ที่อรองเข้ามาอีกจึงยังไม่ถูก เสวยผลของความไม่มีทุกข์ สิ้น
 สุขแห่งทุกข์... นี้ถูก.

เราเคยบัญญัติคำไว้ ง่าย ๆ ว่า **เยือกเย็นและ**
เป็นประโยชน์ ถ้าประพาศิพรหมจรรย์สำเร็จ ชีวิตนี้ก็เยือก
 เย็น แล้วไม่เยือกเย็นเปล่ายังเป็นประโยชน์แก่ทุกฝ่ายทุกคน
 ทุกคน ทุกหนทุกแห่ง นี้เรียกว่า เสวยผลแห่งการประพาศิ
 พรหมจรรย์.

ที่นี้ เราจะพูดถึงคำว่า 'สงบเย็น' เพราะเป็นคำที่ยัง
 เข้าใจผิดกันอยู่มาก ที่แล้วมามีคนเอาไปวิพากษ์วิจารณ์ เขียน
 ทำนองล้อก็มี ทำนองตำก็มี ว่านิพพานเป็นเรื่องเย็น เป็น
 ความเย็น เพราะเขาศึกษากันในแง่อื่น ผมอยากจะให้ศึกษา
 ถึงใจความสำคัญของคำว่า 'นิพพาน' กันโดยเฉพาะ ว่าคำๆ นี้
 มันแปลว่า 'เย็น' เพราะไม่มี 'ไฟ' คือ 'กิเลส' ซึ่งเป็นของ
 ร้อน เมื่อไม่มี 'ร้อน' ก็คือ 'เย็น' นี้ก็เป็นคำพูดพิเศษด้วยคือ
 'เย็น' ที่ไม่คู่กับ 'ร้อน' ที่มันคู่กับ 'ร้อน' คือ 'หนาว' ที่ว่าร้อนนี้
 ทนไม่ได้เป็นทุกข์ ถึงหนาวก็ทนไม่ได้และเป็นทุกข์ ถ้าเย็น

ก็สบายดี แต่มักจะพูดกันว่า 'เย็น' เป็นคู่กับ 'ร้อน' พูดไปตาม
 ประสาทที่ชาวบ้านธรรมดาพูดกัน คำว่านิพพานนั้นมันแปลว่า
 เย็น เย็นมาตั้งแต่ก่อนมีพุทธศาสนา ก่อนมีพระพุทธศาสนา
 ประชาชนผู้มีสติปัญญา นักบวช ฤๅษี มุนี ชีไพร ออก
 เทียวแสวงหา ในสิ่งที่เรียกว่า 'เย็น'.

คำว่า 'ฤๅษี' ในภาษาไทย เต็กๆ ไปकुหนึ่งตกลง เห็นฤๅษี
 เหาะเหินเหินอากาศได้ มีฤทธิ์มีเดช ทำอะไรให้ก็ได้ พระเอก
 หนุ่มนั้นก็ได้รับประโยชน์จากฤๅษี แล้วก็ไปครองบ้าน
 ครองเมือง นี่..คำว่า 'ฤๅษี' ของพวกเต็กๆ.

แต่ถ้า 'ฤๅษี' ในภาษาไทยนั้น ก็คือ วิชิ ฤชิ ในภาษา
 สันสกฤต อิติในภาษาบาลี แปลว่า ผู้แสวง..แสวง..แสวง
 วรรณกรรมบางเรื่องก็เรียกพระพุทธเจ้าว่า 'มหาฤๅษี'—*ผู้แสวง
 หาที่ยิ่งใหญ่* แสวงหาอะไร? แสวงหาสิ่งที่เรียกว่า 'นิพพาน'
 นั้นแหละ เพราะเขาพูดกันมาก่อนโน้นแล้วว่า นิพพาน
 นิพพาน นิพพาน เย็น, นิพพาน เย็น ไม่ร้อน แล้วก็ไม่มี
 หนาวด้วย.

พวกฤๅษี ฤๅษีเหล่านั้นหาพบกันแต่เพียง 'สมาธิ'
 สมาธิทำสุกนั้นก็เรียกว่า เพียง พรหมวิหาร เมตตา กรุณา มุทิตา

เมื่อพระพุทธเจ้าเกิดขึ้น คนก็รู้จักทำสมาธิ สูงสุด ก็คือเนวสัจญานาสัจญายกนะ อ่านอยู่ในพุทธประวัติเถระ อุทกคาบสรามบุตร อาจารย์คนสุดท้ายของพระพุทธเจ้า ยืนยันว่าอันนี้หมดแล้ว จบแล้ว ให้พระพุทธเจ้า คือพระสิทธัตถะ ตอนบวชแล้วแสวงหาโมกขธรรม อยู่สอนลัทธินี้กันต่อไป พระสิทธัตถะโพธิสัตว์ไม่เอาด้วย ขอไปหาของพระองค์เอง.

นี่ควรจะตั้งข้อสังเกตกันไว้หน่อยว่า ใครเป็นอาจารย์ของพระพุทธเจ้า อาจารย์ตอนแรกๆ ของพระพุทธเจ้า ก็คือครูบาอาจารย์ที่เขาสอนกันอยู่ที่นั่น เวลานั้น จนกระทั่งอาฬารคาบส อุทกคาบส จนกระทั่งพระพุทธเจ้าทำนบอเล็ก แล้วท่านก็ไปมีอาจารย์ใหม่ ชื่อว่า 'อาจารย์กล้า' ชื่อว่า นาย 'กล้า' นายกล้า อาจารย์ 'กล้า' ท่านก็กล้าไป กล้าไปจนกว่าจะพบความเย็นที่แท้จริง คือ ความสิ้นตัวตน สิ้นความยึดมั่น ถือมั่นว่าตัวตน คือสิ้นเรื่องอัตตา กลายเป็นเรื่องอนัตตา.

พวกที่แล้วมาแต่หนหลัง มันจะมีก็สยบอย่างก็ร่อยอย่างก็สุกแท้ มันมีอัตตามีตัวตนทั้งนั้น ที่นั่นท่านมาพบสูงสุด ถึงกับว่ามีใช้อัตตา ตรงนี้ก็ควรจะเข้าใจกันให้ถูกเสียหน่อยว่า

ที่มันผิดๆ อยู่ก่อนมันก็มีทั้ง ๒ ด้าน ด้านหนึ่งมีอัทธา อัทธา อัทธา อย่างนั้นอย่างนี้ มีอัทธา มีอัทธา ที่นี้อีกฝ่ายหนึ่งไม่มีอะไรเลย ไม่มีอะไรเลย ไม่มีอัทธา ไม่มีอัทธา ฝ่ายหนึ่งมีอัทธา อีกฝ่ายหนึ่งว่าไม่มีอัทธา เป็นเรื่องสุดโต่ง ผิดสุดโต่ง.

พระพุทธเจ้าเกิดขึ้น ท่านก็พบที่ตรงกลางที่อยู่ตรงกลาง คืออัทธาซึ่งมิใช่อัทธา เรียกว่า อนัทธา อนัทธา เพื่อความแน่นอนไม่ผันผวน คุณจำไว้สัก ๓ คำเท่านั้นแหละพอฝ่ายนี้อัทธา..อัทธา คือมีอัทธา ฝ่ายนี้นิรัทธา นิรัทธา..ไม่มีอัทธา ไม่มีอัทธา, ที่ตรงกลางนี่อนัทธา คืออัทธาซึ่งมิใช่อัทธา อัทธาซึ่งไม่ควรเรียกว่าอัทธา เพราะมันมิใช่อัทธา จึงใช้คำว่าอนัทธา ก็จำไว้เลยถ้าคุณจะถูกให้ถูกต้อง ไม่พูดส่งเดชหลับตาพูด ต้องพูดว่า 'มิใช่ตน..มิใช่ตน' อนัทธา แปลว่ามิใช่ตน อย่าแปลว่า ไม่มีตน. มันมีตนแต่มันมิใช่ตน มันมีตนของคนไม่รู้ มีตนของอวิชา มีตนติดมาโดยสัญชาตญาณ จิตตามสัญชาตญาณต้องมีตน มีตน ตน ตน มาเรื่อยๆ จนโตจนเป็นคนหนุ่มสาวแก่เฒ่าเข้าโลงมันก็ยังมิใช่ตน..ตน..ตน ทัวตน ของตน.

ที่นี้ตามความจริง 'คน..คน..คน' ที่รู้สึกว่าคุณนี่
มันไม่ใช่คน มันไม่ใช่คน เรามันโง่ไปเอง สำคัญผิดเอาเอง
ว่าคุณ คน คน ก็พูดว่า ตัวคน..ของคน, ตัวคน..ของคน
นี่ถ้าพูดภาษาไทยธรรมดาที่ว่า ตัวกู..ของกู ตัวกู..ของกู,
เป็นความรู้สึกเกิดมาจากอวิชชา อวิชชา มันโง่ มันพูดไป
ตามอวิชชา อวิชชามันให้พูดอย่างไร ก็พูดไปอย่างนั้น มัน
จึงมีตัวคนเกิดขึ้นมาโดยความโง่ ซึ่งมีใช้ตัวคนที่แท้จริง.

ที่สัตว์ทั้งหลายมีกันอยู่ตลอดเวลา และพูดว่า 'ตัวคน
ตัวคน' นี่มีใช้ตัวคนที่แท้จริง เป็นตัวคนของความโง่ แล้ว
ก็โง่อย่างคักทาน โง่อย่างคักทาน โง่ถึงที่สุด โง่สุดเหวี่ยง
โง่เป็นนิสัยเลย มีคำเรียกความโง่ชนิดนี้ให้ชัดเจนมาก เป็น
ภาษาบาลีว่า อะหังการะมะมังการะมานานุสัย อนุสัยแปลว่า
ความเคยชิน มานะ แปลว่า ทำความสำคัญมั่นหมาย อะหังการะ
แปลว่า 'ตัวกู' มะมังการะแปลว่า 'ของกู' ว่าตัวคน ว่าของคน.
อหังการะมะมังการะมานานุสัย ก็แปลว่า ความเคยชินที่ให้เกิด
ความสำคัญมั่นหมายขึ้นมาว่าเป็น *อะหัง* เป็น *มะมัง* อะหังว่า
ตัวเรา มะมังว่าของเรา มันชินเป็นนิสัยยิ่งกว่าคักทาน นั่นนะ
เป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ ความร้อน ถ้าหมกอันนี้ละก็ เย็น..

เย็น เป็นนิพพาน พระอรหันต์ก็คือเสร็จสิ้น อหังการะมะมัง-
การะมานานุสัย พุทธานุกัพอ แล้วมันก็เย็น เย็น.

ถ้ามองดูในแง่ที่ว่า มันไม่มีตัวตนที่แท้จริง มันมีแต่
ตัวตนที่เกิดมาจากความโง่ เป็นตัวตนที่เป็น 'มายา' คือไม่จริง
เป็นตัวตนที่สำคัญผิดด้วยอวิชา ตัวตนที่เป็นมายาคือไม่มีตัว
จริง ที่มันเกิดขึ้นมาจากความโง่ ให้เกิดขึ้นมาที่จะเรียกขึ้นมาว่า
อย่างนั้น นี่เป็นวิสัยของสัจธรรมตามธรรมศาสตร์ทุก ๆ ไป มัน
มีตัวตนอย่างนี้ ที่จะไม่ให้มีความรู้สึก ว่า ตัวตน นี่มันเป็นไป
ไม่ได้ต่อก เพราะว่ามันเกิดได้ตามธรรมชาติ ตามสัญชาตญาณ
ยึดมันถือมันจนตลอดเวลา ว่า 'ตน' ว่า 'ของตน'.

เด็กอยู่ในท้อง ไม่มีความคิดนึกอย่างนี้ เพราะมัน
ไม่มีเหตุปัจจัยที่จะทำให้คิดนึกอย่างนี้ เด็กอยู่ในท้อง มันยัง
ไม่ได้เสวยอารมณ์ ยังไม่มีการเสวยอารมณ์ ถึงแม้จะมีการ
หล่อเลี้ยงจากมารดาทางสายโลหิต มันก็ไม่เกี่ยวกับอายตนะที่
รู้สึกอารมณ์ มันก็เลยไม่มีอารมณ์ จึงไม่มีความคิดว่า 'อัทธา'
หรือตัวตน.

เข้าใจตอนนี้ให้ดีขึ้น พอออกมาจากท้องแม่แล้ว
 อายุนะก็เริ่มทำงาน ทา หู จมูก ล้น ภาย ใจ ๖ อย่าง อย่าง
 ที่พูดแล้ววันก่อน อายุนะเหล่านี้มันก็เริ่มทำงาน ทาก็เริ่ม
 ทำงานเห็นรูป, หูก็เริ่มทำงานฟังเสียง, จมูกก็ได้กลิ่น, ล้นก็
 ไตรัส, ผิวกายก็ได้ไผฏฐัพพะ, จิตก็ได้ธัมมารมณฺ์ ใจได้
 ธัมมารมณฺ์ นี่เป็นต้นเหตุ เป็นบัจจัยปรุงแต่ง.. ปรุงแต่ง.

ที่มันจะได้ที่แรกก่อน ก็เป็นเรื่องกิณนม จะกิณนม
 มันก็รู้สึกอรรอย รู้สึกอรรอยคือความรู้สึกที่เป็นฝ่ายบวก จึง
 เกิดความรู้สึกว่า ‘กู’ อรรอย ‘เรา’ อรรอย มีตัวตนสำหรับอรรอย
 ขึ้นมา นี่ตัวตนมันเพิ่งเกิด หลังจากรู้สึกต่อความอรรอยแล้ว
 หรือความไม่อรรอยก็เหมือนกันแหละ พอไม่อรรอยมันก็เกิด
 ‘ตัวตน’ ‘ตัวกู’ ที่ไม่อรรอย.

ที่นี้ พอมาถูกกันเข้ากับ ไผฏฐัพพะ คือสัมผัสทาง
 ผิวหนัง เมื่ออยู่ในท้องแม่ก็ไม่มีอะไรกระทบ แข็งกระทบ
 เจ็บปวด พอออกมาจากท้องแม่แล้ว มันมาอยู่ในมือคน
 มาอยู่บนผ้า เต็กๆ ธรรมคาบ้านนอกมันอยู่ในกระทัง มันก็
 มีสัมผัสทางผิวหนังเกิดขึ้น เป็นระกายเคือง เป็นสบาย หรือ
 เป็นไม่สบาย มันก็เกิดความรู้สึกเป็นบวกเป็นลบ.

ทางตากี้ได้เห็น สวย..ไม่สวย ที่เขาเอาปลาตะเพียน มาให้ดู แขนงให้ดูที่แปล ทางเสียงก็ขับกล่อมเพลงอะไร ทางจมูกเขาก็ให้เต็กได้รับกลิ่น ที่จะเป็นหยูกยา หรือปลอกภัย จึงเกิดความรู้สึกคิดนึก อาศัย ทา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นี้เป็น ความรู้สึกเป็นอารมณ์ บวก อารมณ์ ลบ ขึ้นมาในใจ มโนก็ได้ ธรรมารมณ์มาครบทั้ง ๖ อย่าง มันรู้สึกสัมผัสในอะไร รู้สึก ของอะไร มันเกิดความงိုใหม่ขึ้นมาว่า 'ตัวกู' ได้รับ ตัวกูได้รับ ตัวกูอ่อย ตัวกูไม่อ่อย นั้น 'ตัวกู' สัมผัสนี้มีนวล ไม่มีนวล นี้ มันก็เกิดขึ้นมาเป็นความรู้สึก 'บวก' คือถูกใจ 'ลบ' คือไม่ ถูกใจก่อน เมื่อเกิดความรู้สึกถูกใจ ไม่ถูกใจแล้ว มันจึงเกิด ตามมาเป็นอารมณ์ว่า กู..กู. หรือตัวฉัน หรือตัวตน ใน อารมณ์อย่างนั้น ๆ.

ฉะนั้น ความรู้สึกว่า 'ตัวตน' นี้ เป็นของเพิ่งมีมา ไม่ได้ติดมาแต่ในท้อง แล้วก็เกิดที่หลังอารมณ์ที่ได้กระทบ ค้ำย เพราะมีความรู้สึกอ่อยจึงจะเกิดความรู้สึกว่า 'ตน' อ่อย ตนอ่อย มันไม่ได้เกิดไว้ก่อนว่า 'ตน..ตน' รออยู่กว่าจะได้ รับอ่อย อย่างนี้ไม่มี 'ตน' อย่างนี้ไม่มี มีแต่ 'ตน' ที่เกิด ขึ้นภายหลัง จากการกระทบค้ำยอารมณ์แล้ว กระทบรูป

กระทบเสียงกระทบกลิ่น กระทบรส กระทบโผฏฐัพพะ กระทบ
 รั้มมารมณฺ์ แล้วมันจึงเกิดตัวตน กังนั้น จึงเป็น ของใหม่
 คือความโง่ หรืออวิชชาสร้างขึ้นมา เมื่อได้รับอารมณ์แล้ว.

นี่มันเป็นเรื่องที คนธรรมดาเขาฟังไม่ถูก ไม่มีตัว
 ตน แต่รู้สึกอารมณ์ได้ ซึ่งทำให้เราต้องพูดว่า 'ตัวผู้กระทำ'
 มาทีหลัง 'การกระทำ' มันมีการกระทำ คือการรับอารมณ์
 แล้วจึงมีผู้รู้สึกอารมณ์ แล้วเกิดเป็นตัวตนขึ้นมา 'ผู้กระทำ'
 เกิดทีหลัง 'การกระทำ'.

เด็ก ๆ มันก็ไม่เชื่อ ว่า ผู้กระทำ เกิดทีหลัง การกระทำ
 แล้วอะไรละมันกระทำ? มันไม่เชื่อ การกระทำมิได้ตาม
 ธรรมชาติ ความรู้สึกทาง ตาหู จมูก ลิ้น กายใจ มิได้ตาม
 ธรรมชาติ พออายตนะเหล่านี้ทำหน้าที่แล้ว ความโง่จึงเกิด
 ตามมาทีหลังว่า 'กู' ว่า กู ผู้กระทำการได้เห็น ได้ยิน ได้ดม
 ได้อะไรไปทุกอย่าง นี้ 'ตัวกู' ผู้กระทำ มาทีหลัง 'การกระทำ'.

คนที่ไม่เคยเรียน แม้แต่พวกฝรั่ง ก็ว่า อินลोजิก
 อินลोजิกัล (inlogical) 'ไม่เป็นลोजิก ฉันทไม่เชื่อ' แต่ความจริง
 มันเป็นอย่างนั้น เพราะตัวผู้กระทำนั้นมันเป็นเพียงผี.. มายา

ชนิดที่เพิ่งเกิดตามมาจากการกระทำ ถ้าคุณเข้าใจข้อนี้ คุณจะรู้ พุทธศาสนาอย่างถูกต้อง ที่ว่าไม่มี 'ตัวตน' นั้นหมายความว่า ไม่ใช่ตัวตน มันมีแค่ 'ตัวตน' ของอวิชชา.. ความโง่ ตัวตน ที่แท้จริงมิได้มี เพราะว่าสิ่งที่เรียกว่า 'ตัวตน' นั้นมันเกิด ที่หลังการกระทำ การกระทำ ทำให้เกิดมายาวว่าตัวตน 'ฉัน' เห็น 'ฉัน' ได้ยิน 'ฉัน' ได้กลิ่น 'ฉัน' อะไรนี่นะ มันมาที่หลัง การกระทำ ต้องได้เห็น ต้องได้ยิน ต้องได้สัมผัส ต้องอะไร ก่อน จึงเกิด 'ตัวกู' ผู้ได้รับอารมณ์นั้นๆ นี้เรียกว่า 'ตัวตน' ที่มิใช่ 'ตัวตน'.

ถ้าเรามองเห็น และรู้สึกทันทั่วทั้งที่ ทุกที่ที่ได้เห็นรูป ฟังเสียง คมกลิ่น ลิ้มรส เกิดรู้สึกขึ้นมาแล้วก็รู้สึกชั้วว่า "โอ้! ตัวตน ซึ่งมิใช่ตัวตน ตัวตน ซึ่งมิใช่ตัวตน" มันก็จะไม่เกิด กิเลส ไม่เกิดกิเลสใดๆ มันก็หยุดไป แต่เดี๋ยวนี้ทำไม่ได้ ทำ อย่างนั้นทำไม่ได้ เพราะมันไม่ได้ฉลาดมาแต่ในท้อง มันไม่ ได้รู้เรื่องอะไรมาจากในท้อง มันเอาความโง่มาเติมที่ พอมาได้ รับอารมณ์มันก็เกิดความรู้สึกอย่างนี้ นี้ 'ตัวกูตัวกู' เกิดขึ้นๆ เติมไปหมกในจิตใจของเต็กทหารที่ค่อยๆ โทขึ้นมาตามลำดับ.

ที่มันมีเกิดต่อไป เมื่อมีความรู้สึก 'ตัวตน' หรือ 'ตัวกู' เสียแล้ว สิ่งอะไรที่เข้ามา 'เนื่อง' กันกับตัวกู หรือตัวตน มันก็เกิดเป็น 'ของตน' ขึ้นมา 'ของกู' ขึ้นมา ที่เป็นตัวตน เรียกว่า 'อัตตา' ที่เข้ามาเป็น 'ของตน' เรียกว่า 'อัทคนียา' อัทคนียา กำเนิดแปลว่า 'เนื่องด้วยตน', อัททา แปลว่า *ตน*, อัทคนียา แปลว่า *เนื่องด้วยตน*.

เมื่อมี 'ตน' แล้ว มันต้องมีของ 'เนื่องด้วยตน' แผลง แล้วมันก็เกิดความรู้สึกอันที่สอง ว่า 'ของตน' หรือ 'ของกู' เช่นว่าได้รับความอ่ร่อย ก็เกิดความรู้สึกว่า 'กู' อ่ร่อย แล้วก็เกิดความรู้สึกต่อไปว่า ความอ่ร่อยนั้นของกู ความอ่ร่อยนั้นของกู แล้วอะไรๆ ที่มาทำให้อ่ร่อย ก็เป็นของกูไปด้วย.

ฉะนั้น สิ่งที่เนื่องด้วยตน มันก็เป็นของตนหมด อะไรก็ตามที่มันสัมผัสได้ กระทั่งที่มันรู้สึกมากขึ้น .. มากขึ้น บิคา มารดา พ่อของกู แม่ของกู เวื่อนของกู อะไรของกู มัน เป็นของกู จึงเต็มไปด้วย 'ตัวตน' และ 'ของตน'.

ถ้าเรียนเรื่องนี้ ก็คือรู้เรื่อง ปฏิิจสมุปบาท อย่างที่ พุทฺธมา แล้ว ว่า *ตา* เห็นรูป เกิด *จักขุวิญญาณ* หู จมูก ลิ้น กายใจ

ก็เหมือนกันแหละ เมื่อได้ 'กู' ของมันแล้วมันก็เกิด 'วิญญาณ' ทางนั้น มันก็เลยเป็น ๓ เรื่องขึ้นมา ทา+รูป+จักขุวิญญาณ— การเห็นทางตา เมื่อ ๓ อย่างนี้กำลังทำหน้าที่ด้วยกันอยู่ก็เรียกว่า 'ผัสสะ' มี 'ผัสสะ' แล้วไม่ต้องสงสัย มันต้องมี 'เวทนา' รู้สึกไปตาม ผัสสะ มี เวทนา อย่างไรแล้วมันก็เกิด 'ตัณหา' ก็คือความอยากไปตามอำนาจของเวทนานั้น เวทนาพอใจ ก็อยากได้ เวทนาไม่พอใจก็อยากฆ่า อยากทำลาย เวทนาที่ยังไม่รู้ว่าจะอะไรก็สงสัย ก็ติดตามอยู่ 'เวทนา' ทำให้เกิด 'ตัณหา' พอมีความอยาก ๆ แล้ว ตัณหาก็กทำให้เกิด 'อุปาทาน' ยึดมั่นสิ่งที่อยากนั้น ว่าเป็น 'ของกู' มีตัวผู้อยากว่า 'ตัวกู' นี้เรียกว่า อุปาทาน.

พออุปาทานได้เกิดขึ้นในจิตแล้ว ก็หมายความว่า 'ตัวกู' 'ตัวกู' หรือสิ่งที่จะเป็น 'ตัวกู' นั้นได้เกิดเป็นจุดตั้งกัน จุดตั้งกันขึ้นมาแล้ว เรียกว่า 'ภพ . ภพ' .. ภพ (ภาวะ) อุปาทาน ให้เกิด 'ภพ'.

การเกิด 'ภพ' นี้ ก็เหมือนตั้งกรรมแหละ ตั้งกรรม เป็นเด็กขึ้นมา อยู่ในกรรม เด็กก็โต ๆ ๆ ขึ้นมา จนถึงเวลาคลอด ก็เรียกว่า 'ชาติ' มี 'ภพ' แล้วก็มี ชาติ, มีชาติแล้ว

เกิดเป็น ตัวกู ตัวคน ขึ้นมาโดยสมบุรณ์ ไม่ใช่เกิดจากท้องแม่ มันเกิดจากท้องแม่มาแล้ว มันจึงเกิดอาการอย่างนี้ .. อย่างนี้ .. อย่างนี้ จนเกิด 'ชาติ ชาติ' เป็น 'ตัวกู' นี้ พอมีตัวกูแล้ว มันก็คว้าว้าเอาอะไร ๆ ที่มาเกี่ยวข้อง เป็นของกุ่มหุด ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ก็ของกู อะไรก็ของกู ได้มา ถูกใจก็ของกู ได้มาไม่ถูกใจก็ของกู ความทุกข์หนักมันก็เกิดขึ้น นี้เรียกว่า "ชาติ" ชาติโดยสมบุรณ์ ท้องมาถึงตอนนี้.

ถ้าเพียงแต่กลอดมาจากท้องแม่นั้น มันเป็น 'ชาติ' ของคนที่ไม่รู้ เป็นชาติของความรู้สึกธรรมดาของคนโง่ คนไม่รู้ว้า 'ชาติ' แต่มันก็เป็น 'ชาติ' เหมือนกัน เพียงแต่เกิดมาจากท้องแม่แต่ทางธรรมะถือว่ายังไม่สมบุรณ์ ต้องรู้สึกมาตามลำดับ จึงเกิด 'ชาติ' อย่างที่ว้านี้. มีวิญญาณ มีผัสสะ มีเวทนา มีตัณหา มีอุปาทาน มีภพ แล้วก็มี 'ชาติ' ซึ่งเป็นความรู้สึกคึกคึก ยึดถือ นี้ 'ชาติ' นี้เกิดเมื่อไร เรียกว่าการเกิดนั้นสมบุรณ์ แล้วก็มี ความทุกข์ เพราะมันเป็นการเกิดแห่งตัวกู ของกู มันจึงเป็นทุกข์ นี้เรื่องมันมีอยู่อย่างนี้.

เราที่ตุ ๆ มาตลอดสาย มันมีแต่ตัวกู ซึ่งไม่ใช่ตัวกู เป็นตัวกู ที่เกิดมาจากอวิชา ในขณะผัสสะ ตัวกูซึ่งมิใช่

ทั่วๆ นี่ก็บอกว่า อนัตตา..อนัตตา ในพระพุทธศาสนา แปลว่ามีใจตัวตน..ตัวตนซึ่งมีใจตัวตน ตัวตนซึ่งมีอยู่ใน ความรู้สึกของทุกคนตามธรรมคานั้น มีใจตัวตน เราได้ ความรู้ที่ถูกต้องว่า อัตตา อัตตา มีตัวตน มันโง่ถึงสุด เหยียง นิรัตตา นิรัตตา ไม่มีอะไรเลย มันก็โง่สุดเหยียง ตรง กลางคือ อนัตตา อนัตตา ตัวตนซึ่งมีใจตัวตน มีตัวตนแต่ มีใจตัวตน นี่คือฉลาด ก็อู้ ถูกต้องเป็นสัมมาทิฏฐิ ไม่ยึดมั่น ถือมั่นว่าเป็นตัวตน หรือเป็นของตนแล้ว มันไม่มีความทุกข์ ไตๆ มันไม่ไต่ยึดมั่นถือมั่นโดยความเป็นของตน มันก็ไม่เกิด ความทุกข์ใดๆ ไม่เกิดความร้อน แต่ถ้ามันมีตัวตนที่ยึดมั่น ถือมั่น มันก็มีความร้อน ก็มีกิเลส.

กิเลสนี้ จำกั่นง่าย ๆ ก็เป็น ๓ ประเภท ๓ ความหมาย :-

กิเลสประเภทบวก คือจะเอา จะยึดครอง จะมี จะ เสวย จะสะสม ซึ่งก็ร้อนไปตามความต้องการที่จะมี จะเสวย จะสะสม เป็นกิเลสประเภทบวก เรียกว่า โทณะ บ้าง ราคะ บ้าง อีกหลายๆ ชื่อ หลายสิบชื่อ.

อีกประเภทหนึ่งเป็น กิเลสประเภทลบ คือเมื่อไม่ต้องการ ไม่ได้ตามต้องการ มีความรู้สึกเป็นลบ มันก็คิดจะทำลาย คิดจะต่อสู้ คิดจะฆ่าเสีย หรือโกรธแค้น นี่..กิเลสประเภทลบ ก็ร้อนไปตามแบบลบ บวกก็ร้อนไปตามแบบประเภทบวก.

ทีนี้ถ้าว่าไม่แน่ มันยังโง่ ไม่แน่ว่าจะเป็นบวกหรือเป็นลบ มันก็สงสัย มันก็กังวล มันก็ติดตามอยู่นั้นแหละ เรียกว่าประเภทโมหะ ติดตามอยู่เรื่อย นั้น..ความโง่.

ถ้าบวกมันจะเอา ถ้าลบมันจะทำลาย ถ้ามันไม่แน่ว่าบวกว่าลบ ก็ได้แต่สงสัยและติดตาม กิเลสนี้มีชื่อเป็นร้อยเป็นพันเลย แต่ถ้ามาจัดพวกจัดหมวดแล้ว มี ๓ พวกเท่านั้น เรียกสั้นๆว่า โลกะ..โทสะ..โมหะ บางทีก็เรียกว่า ราคะ..โทสะ..โมหะ จะมีกิเลสใดก็ตาม มันก็เป็นไฟแหละ ไฟรักไฟจะเอา มันก็มีไฟที่จะเอา ร้อนเพราะความอยากที่จะเอาเมื่อลบ..ไม่อยาก มันก็เคียดร้อน เพราะความไม่อยากความเกลียด ความอยากจะให้มันไปเสียให้พ้น.

ที่ว่าถ้าไม่บวกไม่ลบ มันก็สงสัย ความสงสัยก็กักกิน หัวใจมันก็ร้อนเหมือนกัน ฉะนั้น ขึ้นชื่อว่ากิเลสแล้วมันก็เป็นของร้อน รากคคิ—ไฟคือรากะ, โทสคคิ—ไฟคือโทสะ, โมหคคิ—ไฟคือโมหะ นั่นมันเป็นไฟทั้งนั้น.

แต่คนโง่งนะ คนโง่งบุดูชนธรรมา ถ้าได้อะไรมามัน ตีใจ ไม่รู้สึกว่าเป็นไฟ ต่อเมื่อไม่ถูกใจมันจึงจะเกิดความรู้สึกว่าเป็นไฟ แล้วความสงสัย ความไม่แน่ใจมันก็ไม่ค่อยจะรู้สึกว่าเป็นไฟ มันเป็นของแปลกที่ยังไม่รู้จัก มันก็สนุกไปเรื่อย ๆ มันจึงรู้สึกว่าเป็นไฟกันโดยมากก็แต่เฉพาะที่เป็นโทสะ แต่มันก็ล้วนเป็นไฟด้วยกันทั้งนั้นแหละ.

รากะ.. รักจะเอาจะได้จะมีจะยึดครอง มันก็ต้องเรียกว่าไฟเบียด เราจะไม่เรียกว่าไฟเย็น เพราะเย็นมันความหมายของนิพพาน มันเป็นไฟเบียด แต่มันร้อน ของเบียดที่มันร้อน. โทสะ..มันเป็นไฟแห้ง ไฟเผาไหม้ คือมันร้อน. โมหะ..โมหะเป็นไฟมืด. นี้ผมคิดเอาเองนะ เพื่อจะอธิบายให้มันง่าย เข้าใจง่าย ๆ ง่าย ๆ.

มีไฟเบียด คือพวกโรคะ โลกะนี้ *ไฟเบียด* แล้วโทสะ โทระ นี้ก็เรียก *ไฟแห้ง* ไฟเผาไหม้ไฟแห้ง โมหะ..โมหะอันนี้ เป็น *ไฟมืด* ในความหมายว่าเบียดก็ยุ่งยาก ในความหมายว่าแห้งก็ยุ่งยาก ในความหมายว่ามีคัมภ์ยุ่งยาก ไม่มีทั้ง ๓ อย่างนี้คือ สบาย..คือเย็นสบาย ไม่มีกิเลสคือไม่มีไฟ สิ้นโรคะ สิ้นโทสะ สิ้นโมหะ คือนิพพาน นิพพาน.

นิพพานจะไม่ให้แปลว่าเย็น แล้วจะให้แปลว่าอะไรเล่า มีบาลีชัดๆว่า รากกขโย โทสกขโย โมหกขโย อย์ วุจฺจติ นิพฺพานํ—ความสิ้นไปแห่งโรคะ ความสิ้นไปแห่งโทสะ ความสิ้นไปแห่งโมหะ นี้เรียกว่า นิพพาน.

เมื่อถามว่า นิพพานคืออะไร? พระพุทธเจ้าท่านก็ตอบอย่างนี้ รากกขโย โทสกขโย โมหกขโย ..นิพฺพานํ สิ้นไปแห่งโรคะ สิ้นไปแห่งโทสะ สิ้นไปแห่งโมหะ นี้คือ นิพพาน เราจรรู้จักนิพพานในฐานะที่ไม่มีไฟ ไม่มีไฟมันก็เย็นสบาย คือไม่ร้อน ไม่หนาว.

เอ้า! ที่นี้ที่จะต้องรู้กันไว้ เป็นความรู้ที่สำคัญอีก อย่างหนึ่งก็คือว่า ธรรมะหรือคำสอนหรือศาสนานี้ เพิ่งเกิด

ทีหลัง มนุษย์เกิดเป็นมนุษย์ พุดจา ทำงาน ดำรงชีวิต อะไร
กันมาก่อนนานแล้ว มีคำพูดอยู่ครบทุกอย่างแล้ว สำหรับ
เรื่องโลกๆ นะ ที่นั่นพอมาเกิดธรรมะ เกิดคำสอนส่วนธรรมะ
ที่ลึกซึ้ง มันก็ไม่มีคำจะพูด ถ้าจะตั้งขึ้นมาใหม่ คนฟังไม่ถูก
คนฟังไม่เข้าใจ จึงต้องไปยืมเอาคำที่เขาพูดกันอยู่แล้ว มาให้
ความหมายใหม่ เกิดเป็นเรื่องฝ่ายจิตใจ ฝ่ายศาสนาอะไรขึ้นมา.

แต่คำว่า 'เย็น' นี้ เป็นคำสูงสุดเ็นทางศาสนา คือ
นิพพาน...นิพพาน เพราะมนุษย์ได้รู้จักสิ่งที่เรียกว่า 'เย็น'
มาดีแล้วก่อนหน้านี้ แต่ที่เขารู้จักนั้นมันต่ำไป เอา
'กามารมณ์' มาเป็นนิพพานนี้มันต่ำไป แต่ก็ยังเหลืออยู่จน
กระทั่งบัดนี้ เอา 'สมาธิสมาบัติ' เป็นนิพพานสูงขึ้นมาก็จริง
แต่ไม่ถึงที่สุด ครั้นเอาความไม่มีกิเลสทั้งหลายเป็นนิพพาน
นี้แหละถูกต้อง กิเลสเป็นไฟ เอาออกไป ก็เป็นนิพพาน.

พระพุทธเจ้าท่านก็ได้ใช้คำที่เขาพูดกันอยู่ก่อนนั้น
มาพูด แล้วก็ให้ความหมายเสียใหม่ที่ถูกต้อง ว่า เย็น..เย็น..
นี่เย็นเพราะไม่มีไฟคือกิเลส เย็นเพราะกามารมณ์ มันหลอก
ชั่วคราว ไม่เอา เย็นเพราะสมาธิ สมาบัติ มาช่วยชั่วคราว
ก็ไม่เอา เอาเย็นแท้จริงเย็นตลอดกาล คือไม่มีกิเลส นั่นแหละ

คือนิพพาน เพราะฉะนั้น 'นิพพาน' ในความหมายสุดท้าย จึง
มาอยู่ที่ 'เย็น' เย็นเพราะไม่มีกิเลส.

เมื่อไม่มีกิเลสมันคือเย็น มันเป็นเองก็เย็นเอง ทำขึ้น
มามันก็เย็นเพราะทำขึ้นมา แล้วทำให้ถึงที่สุดที่สุด มันก็เย็น
ถึงที่สุด.

สำหรับคำที่พูดกันอยู่ตามธรรมดา ของชาวบ้านชาว
เมืองนั้น พูดอยู่ในบ้านเหมือนคนธรรมดาพูด เด็กเล็กก็พูด
กันว่า 'นิพพาน' มันหมายถึงว่าเย็น เย็นลง เด็กบอกมาแต่
ในครัวว่า เทียว รอเทียว 'ข้าวต้มยังไม่เย็น' ก็ยังไม่นิพพาน
ข้าวต้มยังไม่นิพพาน รอให้มันนิพพานจะได้มากินกัน แล้วไฟ
ดับลงไป ก็เรียกว่า ไฟมันนิพพาน ถ่านไฟแดงๆ เย็นลงไป
ดับลงไป จำลงไป เย็นสนิทเรียกว่ามันนิพพาน อะไรร้อนๆ
ร้อนๆ อยู่ ทำให้มันเย็นลง เรียกว่า ทำให้มันนิพพาน.

กระทั่งว่าช่างทอง หลอมทอง ร้อนจัด เหนียวร้อนให้
เย็นลงก็เรียกว่า ทำให้มันนิพพาน คำว่า 'นิพพาน.. นิพพาน'
นี้ มันใช้อย่างนี้ ใช้ในครัว ใช้ตามบ้านเรือน ใช้ในกิจการ
งานอะไรที่ทำของร้อนให้เย็น ก็เรียกว่า 'นิพพาน' แล้วเลย

ขึ้นมาถึงสัตว์ สัตว์เคราะห์จวนที่ครุร้ายอันตราย ถึงเป็นถึงตาย เช่น ช้าง ควาย ของอยู่ในป่า อันตราย เอามาฝึกๆ ฝึกๆ จน เชื่องเหมือนกับแมว หมอคอันตราย นี่ก็เคยใช้คำว่า ทำให้มัน นิพพานเหมือนกัน ก็มันเย็นจากอันตราย นี่คำว่า นิพพาน เขาใช้อยู่ก่อนในชาวบ้านประชาชน แล้วก็นำมาใช้ในทาง ศาสนาหมายถึงว่าเย็นเพราะหมดไฟคือกิเลส ฉะนั้น นิพพาน จึงแปลว่า 'เย็น'.

นิพพานในทัวความจริง ที่อยู่ในจิตใจของมนุษย์ นิพพานที่มีอยู่ในจิตใจของมนุษย์มีอยู่อย่างเดียว มีอย่างเดียว คือ เย็น เพราะไม่มีไฟคือกิเลส ส่วนนิพพานในโรงเรียน นิพพานในห้องเรียน ในบาติ ในอรรดกถา ที่เล่าเรียน มีหลายสิบชนิด คุณช่วยจำไว้แบบนี้ด้วยนะว่า นิพพานแท้จริง ในหัวใจมนุษย์มีอย่างเดียวคือ เย็น เพราะไม่มีไฟคือกิเลส.

ส่วนนิพพานในห้องเรียนนั้น มีหลายสิบชนิด ไป ดูเอาเอง ขี้เกียจเอามาพูดเสียเวลา มันหลายสิบชนิดนัก แม้ แต่คำว่า 'อชรา — ไม่รู้จักรา' อย่างนี้ก็เอามาเป็นชื่อของ นิพพาน 'อนันตะ — ไม่สิ้นสุด' อย่างนี้ก็เอามาเป็นชื่อของ

นิพพาน คำว่านิพพาน นิพพานในห้องเรียน เรียนบาลี
 อรรถกถา ฎีกา มีหลายสิบชนิด นิพพานแท้จริงในหัวใจคน
 ในจิตใจคนมีอย่างเดียว คือเย็นเพราะไม่มีไฟคือกิเลส สนใจ
 แท่นนิพพานแท้จริงในหัวใจคนอย่างเดียวกันก็ได้ คือเย็นเพราะ
 ไม่มีกิเลส ส่วนนิพพานในห้องเรียนหนังสือ อีกหลายสิบชนิด
 ก็เก็บไว้ในตู้ ในคัมภีร์ในห้องเรียนก็แล้วกัน จงมาท่อง
 ทั้งใจเย็นแท้จริง เย็นในจิตใจเพราะไม่มีไฟคือกิเลส แล้ว
 พอเข้าใจแล้วก็ปฏิบัติให้ได้ คำว่า 'ไค' นี้ คือ ได้รับความเย็น
 ความเย็น.

เราก็พูดกันมาแต่วันก่อนแล้วว่า ต้องเรียนเรื่อง
 ปฏิจสมุปบาท ว่าความทุกข์ หรือความร้อน เกิดขึ้นอย่างไร
 แล้วก็ จะทำให้มันสิ้นสุดลงไปได้อย่างไร ก็ขอให้รู้และให้ทำให้
 ได้ จะได้รับผลคุ้มค่า คุ้มค่าที่ลงมือทำ คุ้มค่าของชีวิตที่ได้
 เกิดมา ได้รับสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้รับ ก็คือนิพพาน
 นิพพาน นิพพาน ดังที่กล่าวแล้ว.

ที่นี้ ก็มาพูดถึงตัว 'การปฏิบัติ' เกี่ยวกับการปฏิบัติ
 โดยเฉพาะ เราใช้ระบบปฏิบัติที่เรียกว่า อานาปานสติภาวนา
 ที่อื่นเขาจะใช้ระบบอื่น ชื่ออื่น ก็ตามใจเขา เป็นเรื่องของเขา

จะใช้ชื่ออื่นก็ได้ ถ้าความหมายมันยังเป็นอันเดียวกันก็ใช้ได้
 แต่เราใช้คำว่า 'อานาปานสติภาวนา' แปลว่า *ทำจิตให้เจริญ*
กำหนดสิ่งที่ควรกำหนดอยู่ทุกครั้งที่หายใจ เข้า—ออก กำหนดสิ่งที่
 ควรกำหนดอยู่ ทุกครั้งที่หายใจ เข้า—ออก.

ทีนี้ *สิ่งที่ควรกำหนดมีอะไรบ้าง ?* มันมีมาก ๆ แล้ว
 ก็มีตามลำดับ ตามลำดับ ตามลำดับ สูงขึ้นไป เราจึงกำหนด
 ในสิ่งที่ เป็นเบื้องต้นที่สุด คือเรียกว่าง่ายที่สุดก็ได้ ไปตาม
 ลำดับ ยากขึ้น ยากขึ้น ยากขึ้น จนอันสุดท้าย แล้วเราก็
 พบกันกับพระนิพพาน คือกำหนดพระนิพพานนั่นแหละเป็น
 อารมณ์เสีย.

หมวดที่ ๑. เป็น เรื่อง 'กาย' เบื้องต้นที่สุด ก็คือ
 กำหนดลมหายใจ นั่นเองแหละ กำหนดลมหายใจอยู่ทุกครั้งที่
 หายใจ กำหนดลมหายใจอยู่ทุกครั้งที่หายใจ ยาว กำหนดว่า
 ยาว สั้น กำหนดว่าสั้น สิ่งแรกที่กำหนด คือกำหนดลมหายใจ.

ต่อมา ก็กำหนดลมทั้งปวง คือ 'ร่างกาย' กับ 'ลมหายใจ' นี้ กายลม กายเนื้อ *กายทั้งปวงคือ กายลม กายเนื้อ* มากำหนด
 อยู่ที่ กาย คือ กายลม และ กายเนื้อ ทุกครั้งที่หายใจ.

ขั้นต่อมาเป็นขั้นที่ ๔ กำหนดความรำับแห่งกาย
ทั้งปวง แห่งกายสังขาร เครื่องปรุงแต่งกาย คือสมมติใจ
รำับ แล้วร่างกายรำับ กำหนดอยู่ที่ความระงับ.

มันไม่เหมือนกันนะ หมวดแรก ๔ ขั้นนี้ มันไม่
เหมือนกันดอก มันเหมือนกันแต่เพียงว่า 'ทุกครั้งที่ยาใจ'
แต่สิ่งที่ถูกกำหนดนะ มันต่างกัน :— ขั้นแรก — กำหนด
สมมติใจยาวอยู่ทุกครั้งที่ยาใจ, ขั้นที่ ๒. — กำหนดสมมติใจ
สั้นอยู่ทุกครั้งที่ยาใจ, ขั้นที่ ๓. — กำหนดกายทั้ง ๒ กาย อยู่
ทุกครั้งที่ยาใจ, ขั้นที่ ๔. — กำหนดกายสังขารที่รำับ อยู่
ทุกครั้งที่ยาใจ; ก็เลยเป็น ๔.

พอมารู้ **หมวดที่ ๒.** เป็นเรื่อง 'เวทนา' เวทนา..
กำหนดเวทนาที่หยาบ บิณฑิ เรียกว่า เวทนา หรือความสุข
ที่หยาบ.. กำหนดบิณฑิ บิณฑิปฏิสังเวทิตี — กำหนดสุขเวทนา
ที่หยาบ คือบิณฑิ.

ต่อมากำหนดเวทนาที่ละเอียด คือ สุข.. สุข..
สุขปฏิสังเวทิตี — กำหนดสุขเวทนาที่ละเอียด คือสุข.

ต่อมากำหนดจิตตสังขาร คือการที่เวทนาปรุงแต่งจิต
 เวทนาปรุงแต่งจิต จิตตสังขารปฏิสังเวที — กำหนดการที่
 เวทนาคือปีติและสุขปรุงแต่งจิต.

ขั้นต่อมากำหนดการที่จิตตสังขาร ถูกรำงับ รำงับ
 ลง จิตก็ระงับลง ความคิดก็ระงับลง บัณฑิตสมัยนี้ จิตตสังขารัง
 — กำหนดอยู่ที่การทำจิตให้สงบรำงับ.

มันก็เป็น ๔ อย่างอีกเหมือนกัน หมวดที่ ๒ นี้ ก็
 กำหนด ๔ อย่าง.

หมวดที่ ๓. เป็นเรื่อง 'จิต' ก็กำหนดจิต ๔ ชั้น
 ตอน คือ — กำหนดจิตทั้งปวงเป็นอย่างไรบ้าง — ทำจิตให้
 ปีติปราโมทย์ — ทำจิตให้ตั้งมั่น — ทำจิตให้ปล่อยวาง.

เป็น ๔ ลักษณะของจิต กำหนดอยู่ทุกครั้งที่หายใจ
 เข้า—ออก หมวดที่ ๓ นี้ ก็มี ๔ ชั้น ๔ อย่าง ๔ อารมณ.

พอมາหมวดที่ ๔. หมวดสุดท้าย เป็นเรื่อง
 'ธรรมะ' ก็มี ๔ ชั้นตอนอีก คือ — กำหนดอนิจจัง — กำหนด
 ทวิราคะ — กำหนดอนิโรธะ — กำหนดปฏินิสสัคคะ.

ถ้าท่านไม่สนใจ ไม่รัก ก็ยุ่ง รำคาญ ยุ่งยาก ภาษา
อะไรก็ไม่รู้ เลยไม่สนใจ ไม่เรียน ไม่ศึกษา ไม่ปฏิบัติ ก็ตามใจ
มันก็ไม่ต้องรู้ แต่ถ้าสนใจที่จะรู้ มันจะดีมาก.

เอาแต่หมวดที่ ๔ นั้นมันก็พิเศษแล้ว เห็นความไม่
เที่ยงของสิ่งที่ไม่เที่ยงอยู่ตลอดเวลา ไม่เที่ยงไปเสียทุกอย่าง
นอกจากพวก 'อสังขตะ' คือ นิพพาน นอกนั้นไม่เที่ยงทั้งนั้น
ร่างกายไม่เที่ยง จิตใจไม่เที่ยง เวทนา อารมณ์อะไรไม่เที่ยง
เห็นความไม่เที่ยง เปลี่ยนแปลงไปเสียทุกสิ่งทุกอย่าง มันก็
หายโง่ มันก็หายโง่ มันจึงไม่ยึดมั่นถือมั่น ให้เป็นท้าวกู ให้เป็น
ของกู ทั้งที่กล่าวแล้ว.

ถ้าเด็ก ๆ ในท้องมันมีความรู้อันนั้นมาแต่ในท้อง เกิด
ออกมามันก็ไม่ยึดมั่น ถือมั่นอะไร แต่ที่มันไม่มี มันไม่มี
ความรู้เรื่องนั้นมาแต่ในท้อง มันก็มายึดมั่นถือมั่นเต็มไปหมด
แล้วจะคลายความยึดมั่นถือมั่น ต่อเมื่อมาเห็นความไม่เที่ยง
ฉะนั้น จึงยก 'ความไม่เที่ยง' ขึ้นมาก่อน เห็นความไม่เที่ยง
ของสิ่งทั้งปวง ตามที่จะเห็นได้เท่าไร เท่าไร ทุกอย่างก็ยิ่งดี.

พอเห็นความไม่เที่ยงของสิ่งที่เคยยึดมั่นถือมั่น ว่า
 ทั่วๆ ทั่วของกูแล้ว มันก็คลาย คลายความยึดมั่นว่า 'ทั่วๆ' ของ
 กู' ต่อสิ่งนั้นๆ นี้เรียกว่า วิราคะ—คลายออก งามออก เพราะ
 เห็นความไม่เที่ยง เพราะเห็นความไม่เที่ยงจึงทำให้เกิดวิราคะ
 สิ่งเคยยึดมั่น ถือมั่นแน่น เข้มแข็ง มันก็คลายออก งามออก.

ถ้ามันคลายออก งามออก อยู่เรื่อยไป มันจะเป็น
 อย่งไรก็รู้ได้เอง มันก็ 'หมดสิ้น' ถ้ามันคลายออกงามออก
 อยู่เรื่อยไป มันก็หมด รู้จักหมด นี้ก็เรียกว่า นิโรธะ.

พอ นิโรธะ..ไม่มีความยึดมั่นถือมั่น คับหมดแล้ว
 คับหมดแล้ว มาเรียกทับคอนท้ายอีกที่ว่า ปฏิณิสิกส์คะ แปลว่า
 โยนคืนหมดแล้ว โยนคืนออกไปหมดแล้ว ที่เคยยึดมั่นถือมั่น
 อยู่ เคี้ยวโยนคืนโยนกลับไปหมดแล้ว นี่มันก็จบอีก ๔ ชั้น.

๔ หมวด หมวดละ ๔ ชั้น เป็น ๑๖ ชั้น สิ่งที่ควร
 กำหนดทุกครั้งที่ทำใจเข้า—ออกนี้ มีตั้ง ๑๖ ชั้น หรือ
 ๑๖ อย่าง ๑๖ อย่างโดยหัวข้อ แต่ละหัวข้อก็แยกรายละเอียด
 ได้อีกมากมาย เพราะฉะนั้นนับไม่ไหว ก็เอาแต่หัวข้อๆ
 ที่สำคัญที่ควรกำหนด มันก็ ๑๖ อย่าง.

นี่พระพุทธเจ้าท่านแนะ วิธีที่จะดับทุกข์ คือการ
เจริญอานาปานสติ มีสติสัมปชัญญะ มีความเป็นสมาธิ
เพียงพอ..เพียงพอที่จะไม่ให้อัง ไม่ให้อัง ว่ามีอะไรเป็นตัวตน
ไม่เอาความบวกเป็นตัวตนบวก ไม่เอาความลบเป็นตัวตน
ลบ มันก็ไม่มีตัวตน มันก็ไม่มีความทุกข์.

ขอให้เราได้รับประโยชน์อันนี้ คือมีความรู้ชั้น
แล้ว 'ปฏิบัติ' ชั้น แล้วก็ 'ได้รับผลของการปฏิบัติ' ชั้น ก็จะ
ไม่เสียที่ที่เกิดมาเป็นมนุษย์ และพบพระพุทธศาสนา ถ้ามัน
ไม่รู้อะไร ก็ต้องเรียกว่า โง่เท่าเค็ม โง่เท่าเค็ม โง่เท่าเค็มมันก็
คือเสียชาติเกิด พุคอย่างนี้เสียให้มันรู้แล้วรู้รอดไป ว่ามัน
'เสียชาติเกิดมา' มันต้องรู้อะไรมากขึ้น มากขึ้น..มากขึ้น จึง
จะไม่เสียชาติเกิด.

มาบวชรู้เท่าไร สึกกลับออกไปยังโง่เท่าเค็ม นี่ลองคิด
ดูเถอะว่าจะเป็นอย่างไร มันจะเป็นอย่างไร ถ้ามาบวชรู้เท่าไร
สึกออกไปก็โง่เท่าเค็ม คำว่าโง่เท่าเค็ม มันก็เสียหายมาก
เสียหายเหลือประมาณ เสียหายจนบอกไม่ถูก มันต้องฉลาดขึ้น
ทุกวัน ฉลาดขึ้นทุกวัน ฉลาดขึ้นทุกวัน อย่าโง่เท่าเค็ม ให้มี
ความฉลาดขึ้นทุกวัน.

แม้แต่สัตว์ไตรภพจะมันก็นั่งลงนอนทุกวัน มันผ่านชีวิตมาในลักษณะใหม่ ๆ ใหม่ ๆ มันก็นั่งลงนอนทุกวัน อายุมากมันก็นั่งลงนอนทุกวัน มันไม่โง่เท่าเดิมนอก ถ้าโง่เท่าเดิม ก็ไม่รู้จะเรียกว่าอะไร มันทำอะไรไม่ได้ มันโง่เท่าเดิม.

เด็กคลอดออกมาจากในท้อง แล้วไม่ได้มีความรู้ อะไรเพิ่มขึ้น มันจะเป็นอะไรก็ไม่รู้ จะเป็นก้อนหิน หรือจะเป็นอะไรก็ไม่รู้ มันต้องนั่งลงนอนทุกครั้งที่มีผัสอารมณ์ สัมผัสอารมณ์ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ... ๖ ทาง ได้สัมผัสอารมณ์ไหนก็ตาม มันก็นั่งลงนอนเกี่ยวกับอารมณ์นั้น สัมผัสในแง่ไหนก็ตาม มันก็นั่งลงนอนยิ่งขึ้นไปในแง่ไหน แล้วมันก็นั่งลงนอนทุกอารมณ์ และทุกแง่ทุกมุมของอารมณ์ มันก็รู้ความจริงของชีวิต รู้ความจริงของชีวิต ไม่ดำเนินชีวิตอย่างผิดพลาด ก็ไม่เกิดความทุกข์ ก็ทำให้มันถูกรื่องกับของธรรมชาติ มันก็ไม่เกิดความทุกข์.

ที่มันโง่ ไปเอาของธรรมชาติมาเป็นของกู ของมีอยู่ตามธรรมชาติ แต่เอามาเป็นของกู มาเป็นตัวกู เช่น 'ชาติ' ทั้งหลาย ที่เราพูดกันอยู่เมื่อนานนี้ มันมีอยู่ตามธรรมชาติ

ก็ไปเอามาเป็นของกู เกิดเป็นอายคนะขึ้นมา ก็เอามาเป็น
 ของกู อารมณ์อะไรเกิดขึ้นมาจากอะไร ก็เอามาเป็นของกู
 เอา 'เบญจขันธ์' ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติมาเป็นของกู มันก็
 ได้เป็นทุกข์

ตลอดกระแสแห่งปฏิจสมุปบาท เอาเป็นของกูหมด
 เอา 'อวิชชา' มาเป็นของกู เอา 'สังขาร' มาเป็นของกู เอา
 'วิญญาณ' มาเป็นของกู เอา 'นามรูป' เป็นของกู 'อายตนะ'
 เป็นของกู 'ผัสสะ' เป็นของกู 'เวทนา' เป็นของกู 'ตัณหา'
 เป็นของกู 'อุปาทาน' เป็นของกู 'ภพ' เป็นของกู 'ชาติ' เป็น
 ของกู อะไร ๆ เป็นของกู นี่มันก็มีความทุกข์เหลือประมาณ.

พอโง่ ๆ มันก็หมดแหละ มันก็ถึงที่สุดแห่งความโง่
 พอฉลาด ๆ ก็ถึงที่สุดแห่งความฉลาด ไม่เอาอะไรมาเป็น
 ของกู หรือเป็นตั๊กกู มันก็ไม่เกิดไฟ.. ไม่เกิดไฟราคะ โทสะ
 โมหะ นี่ก็เอียน เอียน เอียนเพราะไม่มีไฟ เพราะไม่มีไฟ.

ทำไมไม่มีไฟล่ะ? เพราะมันไม่โง่ มันไม่โง่ ไฟ
 มันไม่อาจจะเกิด มันไม่ก่อไฟ มันไม่ติดไฟ แล้วมันก็สามารถ
 ป้องกันไม่ให้ไฟเกิด นี่เรียกว่าดับทุกข์.

ช่วยจำไว้ให้ตื๊ๆ ขอย้ำอีกครั้งหนึ่งว่าคับทุกข์ คับทุกข์นั้นไม่ใช่คับที่ตัวทุกข์ แต่คับที่ 'ต้นเหตุ' แห่งความทุกข์ คับ 'ทุกข์' ก็ยุ่งนะซิ แล้วก็คับไม่ได้เสียด้วย แต่ถ้าไปคับที่ 'ต้นเหตุ' แห่งความทุกข์ มันจะคับได้.

ในอริยสัจ ๔ อะไรเป็นทุกขนิโรธ? ก็คับค้นหา, ไม่ใช่คับทุกข์ คับทุกข์คือคับค้นหาก็คือคับต้นเหตุแห่งความทุกข์ คุณจำไว้เป็นหลักตลอดกาลเลยว่า จะดับปัญหาต้องดับที่ต้นเหตุแห่งปัญหา จะแก้ปัญหอะไร จะดับความทุกข์อะไร ก็ขอให้คับ.. จัดการที่ต้นเหตุของมัน จะคับที่ตัวผลนั้น มันก็ไม่มีปัญญา จะเป็นหมาง.

เมื่อวานพูดกันที่หนึ่งแล้วว่า หมางมันมัวกั๊กที่ปลายไม้ที่คนเขาแห่ มันไปกั๊กที่ปลายไม้ ถ้ามันเป็นเสือหรือเป็นราชสีห์ มันกระโจนมากั๊กที่คนที่ถือไม้ มันไม่มัวกั๊กปลายไม้.. หมางมันมัวกั๊กที่ปลายไม้.. ที่ผล แต่ถั้ราชสีห์มันกั๊กที่ต้นไม้.. ที่ต้นเหตุ คือคนที่ถือไม้ เราจะเป็นหมาหรือเป็นราชสีห์กันตื๊ก็ไปคิดเอาเอง ถั้จัดการที่ 'ต้นเหตุ' ก็เป็นราชสีห์ ถั้มัวแต่จัดการที่ 'ปลายเหตุ' มันก็ง่เป็นหมา ในโลกนี้จะมี

มากที่โง่เป็นหมานี่ จะมีมากกว่าที่จะเป็น ราชสีห์ไปจัดการที่
ทันเหตุ.

นักการเมืองที่มันแก้ปัญหอะไรไม่ได้ ก็เพราะมัน
ไปจัดการที่ปลายเหตุ นักการเมืองที่ฉลาดจัดการที่ทันเหตุ ก็
แก้ปัญหอะไรได้ อย่างนี้มันเป็นกันทั้งโลกแหละ ไม่ใช่
เฉพาะประเทศไทยดอก เป็นกันทั้งโลก ถ้าจัดการที่ทันเหตุ
มันก็ดับผลได้ ไปจัดการกับความทุกข์มันก็เลอะเทอะหมด
ถ้าไปจัดการที่ทันเหตุของความทุกข์ ทุกข์ก็ดับไปโดยที่ไม่ยุ่ง
ยากลำบากอะไรมากมาย.

นี่เรียกว่าเรื่องอริยสัจ กำจัดความทุกข์ที่ทันเหตุของ
ความทุกข์ แล้วผลก็ออกมาเป็นความเย็น เย็น.. เป็น
นิพพาน มีความหมายอย่างเดียวกับตัวเดิม ๆ ของมัน ก่อน
จะเกิดพุทธศาสนา เขาใช้คำว่า 'นิพพาน.. นิพพาน' กันที่
บ้านเรือน หมายถึงเย็น..เย็น..เย็น ยืมเอามาใช้เป็นคำทาง
ศาสนาก็คงความหมายเดิมว่าเย็น..เย็น..เย็น..เย็น แต่มัน
เปลี่ยนเป็นเรื่องทางจิตใจ ก่อนโน้นมันเย็น..เย็น..เย็น
แต่ทางวัตถุ วัตถุเย็น แต่เดี๋ยวนี้เป็นเรื่องทางจิตใจ เย็น เย็น
เย็น ดังนั้นเย็นทางจิตใจจึงเป็นนิพพาน แปลว่าเย็น จงมี

ความเย็นทางจิตใจ ก็จะมีนิพพานตามมากตามน้อย น้อยก็ยังคงว่าไม่มีเสียเลย แล้วก็มีเหตุที่ช่วยให้เย็นชั่วคราวก็ได้ ชั่วเวลาก็ได้ ไม่เย็นตลอดไป เย็นชั่วคราว อย่างนี้ก็เรียกว่า นิพพานชั่วคราวเย็นชั่วคราว.. 'สามายิกนิพพาน' สามายิกะ แปลว่าชั่วสมัย สมัย..สามายิกะ คือ ชั่วสมัย นิพพานชั่วสมัย.. เป็น สามายิกะ แล้วมันก็มีเหตุสิ่งหนึ่งสิ่งใด บังเอิญเข้ามาทำให้เย็น.

'เหตุ' คือสิ่งที่ทำให้เย็นนั้น เรียกว่า องค์นั้น ๆ องค์นั้น ๆ ตทั้งหมด แปลว่า องค์นั้น ๆ 'ตทั้งหมดนิพพาน' แปลว่า เย็นเพราะองค์นั้น ๆ เช่นมีอารมณ์อะไรมาช่วยจิตใจไม่ให้เกิดกิเลส อันนั้นก็เป็น ตทั้งหมด — องค์นั้น ๆ.

หรือว่าเราเจริญสมาธิได้ สมาธิก็เป็นองค์นั้น ๆ ที่ทำให้จิตใจเย็น มีสมาธิขั้นไหนก็ได้ สมาธิขั้นนั้นอันนั้น จะเป็น 'องค์นั้น ๆ' คือ ตทั้งหมด เป็นองค์ที่ทำให้เกิดความเย็น เย็นชั่วเวลา เย็นชั่วขณะก็ได้ เย็นตลอดไปก็ได้ แต่ว่าความเย็นทุกชนิด ต้องรู้สึกด้วยจิตใจของตนเอง รู้สึกด้วยจิตใจของตนเอง เลยเรียกว่า สันติปฏิริกนิพพาน — นิพพาน

เป็นสิ่งที่จะต้องรู้สึกด้วยจิตใจของตนเอง ด้วยจิตใจของตน
เอง.

บทพระธรรมคุณนั้นแหละแสดงพระนิพพานได้ ที่
คุณสวดอยู่ทุกวันนี้ว่า . .

สุวากุขาโต ภควตา ชมฺโม — ธรรมะนี้อันพระผู้มี
พระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว เปลี่ยนเป็นว่า สุวากุขาติ ภควตา
นิพฺพานิ—นิพพานอันพระพุทเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว; สนฺทิกฺขิกโก
เป็น สนฺทิกฺขิกิ — คนนั้น เห็นได้ด้วยตนเอง; อกาลิกโก
เป็น อกาลิกิ — ไม่จำกัดเวลา; เอหิปสฺสิกโก เป็นเอหิปสฺสิกิ
— ควรอย่างยิ่งที่จะเรียกกันมาดู เรียกกันมาทำความเข้าใจ;
โอบนยิกโก เป็น โอบนยิกิ — ควรน้อมนำเข้ามาใส่ตน ให้
มีในตน; ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหิ เป็น ปจฺจตฺตํ
เวทิตพฺพํ วิญฺญูหิ — เป็นสิ่งที่วิญญูชนจะรู้ได้เฉพาะตน ๆ.

อย่างนี้ก็อธิบายกันได้กับคำว่า ชมฺโม เพราะว่ามี
นิพฺพานิ มันเป็นอย่างนั้น มันก็เป็นอย่างนั้น ที่นั่นมันสำคัญ
ที่สุดที่อยากจะให้รู้กันไว้บ้างว่า ชีวิต ชีวิตของเรา ที่มันรอด

อยู่ได้แต่ละวัน แต่ละวัน ๆ นี้ เพราะมันถูกหล่อเลี้ยงอยู่ด้วย
นิพพาน ซึ่งเป็นของเย็น.

เหมือนกันไม่ทุกต้นนี่ มันถูกหล่อเลี้ยงอยู่ได้ด้วย
ความเย็น ความชื้นที่เบนน้ำ มันถึงอยู่ได้.. มีชีวิตรอคอยอยู่ได้
ถ้าไม่มีความเย็นความชื้นที่เบนน้ำหล่อเลี้ยงเลย ต้นไม้เหล่านี้
มันตายหมด ไม่มีเหลือสักต้นเดียว นี่มันหล่อเลี้ยงอยู่ด้วย
ความเย็น ต้นไม้จึงอยู่ได้.

ชีวิตนั้นก็เหมือนกัน ต้องมีความเย็นหล่อเลี้ยงอยู่
พอสมควร มันจึงจะเป็นชีวิตอยู่ได้ มิฉะนั้นมันจะต้องตาย
ข้อนี้ก็หมายความว่า เวลาบางขณะนะ ไม่มีกิเลส ชีวิตของ
เราไม่ได้มีกิเลสทุก ๆ นาทีตลอด ๒๔ ชั่วโมง มันมีนาที หรือ
มีชั่วโมง ที่ไม่ได้มีกิเลสเกิด กิเลสไม่ได้เกิด ตอนนั้นมันเย็น
มันก็หล่อเลี้ยงชีวิตเย็น แล้วก็อยู่ได้.

ถ้าสมมติกันว่ากิเลสเกิดทุกนาที ตลอด ๒๔ ชั่วโมง
ก็ตายแล้ว! หรืออย่างน้อยก็เป็นบ้าแล้ว แล้วก็จะต้องตาย
ด้วย จะต้องเป็นบ้า แล้วจะต้องตายด้วย ถ้ากิเลสมันเผาผลาญ
อยู่ทั้ง ๒๔ ชั่วโมง.

ฉะนั้นใน ๒๔ ชั่วโมงนี้ มันมีเวลาที่มันว่าง ว่างจากกิเลส โดยธรรมชาติ ตามธรรมชาติอยู่มาก แล้วถ้าเราเป็นนักปฏิบัติ และ ทำให้ว่างจากกิเลสได้มากขึ้นไปอีก...มากขึ้นไปอีก ชีวิตนี้มันก็รอก เย็น เย็น เย็นเต็มขนาดแท้จริงก็เป็นพระนิพพาน ถ้ายังไม่เต็ม ขนาด มีไต่ตามขนาดในบ้านในเรือน ในชีวิตประจำวัน ถ้าจะเรียกว่านิพพาน ก็ต้องเรียกโดยอ้อม..โดยอ้อม นิพพานชั่วขณะนี้โดยอ้อม แต่ว่าเราจะไม่ได้ยิน นิพพาน ชั่วขณะ หรือโดยอ้อม เพราะมันมีคำอื่นเข้ามาแทน ไต่แก่ คำว่า นิพพุติ..นิพพุติ..นิพพุติ แต่เป็นที่น่าเสียดายที่ว่าใน ภาษาไทย ไม่ค่อยจะใช้กัน แต่ถ้าเป็นภาษาบาลีในครั้งพุทธกาล โน้น แล้วก็ใช้ ใช้ ใช้ นิพพุติ นิพพุติ นิพพุโต นิพพุตา.

ผู้ชาย.. เย็น เรียกว่า นิพพุโต

ผู้หญิง..เย็น เรียกว่า นิพพุตา

ทั่วความเย็น เรียกว่า นิพพุติ

นิพพุติ แปลว่าเย็น คือเย็นออกเย็นใจ เย็นออกเย็นใจ ให้พรกันว่า 'ให้มีนิพพุติเกิด'. อานิสงส์ศีลที่บอกทุกคราวที่ ให้ศีลก็ใช้คำนี้ แต่พระที่ให้ศีลก็ไม่รู้ ว่าแบบหลับตา ว่าไป อย่างนั้น.. สีเลน สุคติ ยนฺติ สีเลน โภกสมฺปทา สีเลน นิพพุติ ยนฺติ

พระที่ว่าก็ไม่รู้ว่าอะไร ก็ว่าส่งเดชไป. โกรธเคยให้ศีลก็ง
 จะเป็นอย่างนั้น *กตมา สัต วิโสธเย* - เพราะเหตุฉะนั้น
 ท่านจงมีศีล ที่บริสุทธิ์เด็ก นิพพุติ นิพพุติ เอามาผูกกัน
 เป็นผลของศีล คือชีวิตเย็น ชีวิตเยือกเย็น ชีวิตเย็นนี้.. เรียก
 ว่า นิพพุติ.. นิพพุติ นิพพุตก็คือนิพพานชั่วคราว นิพพาน
 ชั่วขณะ นิพพานในบ้าน ในเรือน นิพพานตามธรรมกาสამัญญ
 เรียกว่านิพพุติ แต่ก็คือนิพพานชั่วขณะ นิพพานบางระดับ
 นิพพานชั่วคราว เรียกว่านิพพุตก็คือนิพพาน นิพพานจะค่อย
 แปลว่าเย็นเสมอ แล้วก็กำจัดความร้อนออกไป เหลือเป็นความเย็น
 ไม่ร้อนและไม่หนาว คือความสบาย.

นี่อยากจะพูดวันนี้ก็พูดเรื่องสุดท้ายของพรหมจรรย์
 คือ นิพพาน แล้วก็บอกให้รู้ว่าเป็นคำที่เขาเข้าใจกันไม่ค่อยจะ
 ถูกต้อง เพราะเขาไปเรียนนิพพานในห้องเรียน ซึ่งมีหลาย
 สิบอย่างนัก นิพพานที่ในหัวใจคนมีเพียงอย่างเดียว คือเย็น.

มีคนเขียนทำนองล้อ ทำนองตำผมในหนังสือพิมพ์
 บางฉบับ ไปอ่านเอาเอง เราออกคำโฆษณาว่า นิพพานสำหรับ
 ทุกคน ทุกคนนิพพานได้ เมื่อใดไม่มีกิเลสครบถ้วน เมื่อนั้นเป็น
 นิพพานของคนนั้น ฉะนั้น นิพพานมีสำหรับทุกคน จงระมัดระวัง

ให้ตี จักสรรให้ตี ให้มีโอกาที่จะเย็น เย็น เขาหาว่าพูดโกหก
พูดหลอกลวง พูดเป็นมิจนาทิฏฐิ อะไรเยอะ คุณไปหาอ่าน
เอาเอง.

ผมก็ยังยืนยันว่า นิพพานจะต้องแปลว่าเย็น และ
เป็นสิ่งหล่อเลี้ยงชีวิตของมนุษย์ให้รอดอยู่ได้ ทำให้ชีวิตไม่
ไหม้ ไม่ตายเพราะความไหม้ไปเสีย เพราะมันมีความเย็นเข้า
มาหล่อเลี้ยงเป็นขณะ ๆ เมื่อใดไม่มีกิเลสรบกวนอยู่ในจิตใจ
เมื่อนั้นเรายู่ด้วยนิพพานชั่วขณะ ชั่วขณะ เรียกว่า สามายิกะ
นิพพาน ดังที่กล่าวแล้ว.

ขอให้จำเรื่องนี้ไว้ตลอด.. ตลอดชีวิต แล้วให้มัน
เย็นมากขึ้น เย็นมากขึ้น เย็นมากขึ้น จนเป็นชีวิตเย็น ถ้าเป็น
ชีวิตเย็นแล้วมันจะเป็นประโยชน์ ถ้ามันเป็นชีวิตร้อนแล้ว
จะเอาเวลาไหนไปทำอะไรให้ใครได้ มันร้อน มันร้อน มันร้อน
ต้องรคน้ำอยู่เสมอ จะไปทำอะไรได้ มันเย็นแล้วจึงจะมี
โอกาสทำประโยชน์.

เพราะฉะนั้น ขอให้เรามีชีวิตเย็นเถิด เราก็จะทำ
ประโยชน์ส่วนตัว ส่วนตัวเรา หน้าที่ของเราได้ดี แล้วก็ทำ

ประโยชน์ผู้อื่นไกลออกไปได้ก็ เพราะมีประโยชน์ทั้งแก่ตนเอง และแก่ผู้อื่น.

คำว่า ‘ประโยชน์ .. ประโยชน์’ นี้ ขอให้จำไว้สัก ๓ ความหมายเดอะ คือ ประโยชน์ตนเอง ทางหนึ่ง ประโยชน์ผู้อื่น นอกจากตนอีกอย่างหนึ่ง แล้วประโยชน์ที่มันเกี่ยวข้องกับกัน แยกจากกันไปได้ นี่อีกประโยชน์หนึ่ง เป็น ๓ ชนิด จึงประกอบประโยชน์ ๓ ชนิดนี้ให้ถูกต้องและให้มีอยู่เสมอ ประโยชน์ส่วนเราก็อำ ประโยชน์ผู้อื่นก็ทำ ประโยชน์ที่มันเนื่องกันอยู่แยกกันไม่ได้ ก็ช่วยกันทำ.

อย่างแรกเรียกว่า ‘อัตตัตถประโยชน์’ ประโยชน์ตนเอง
อย่างที่สองเรียกว่า ‘ปรัตถประโยชน์’ ประโยชน์ผู้อื่น

อย่างที่สามเรียกว่า ‘อุภยัตถประโยชน์’ คือ ประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกัน ที่คุณสวดอยู่ทุกวัน มันมีคำสวดอยู่ทุกคราว ที่สวดเวลาเทศน์วันเสาร์จบ จะพูดถึงประโยชน์ทั้ง ๓ นี้อยู่ทุกครั้ง ถ้าไม่เข้าใจก็ไม่เข้าใจ ถ้าเข้าใจก็เข้าใจว่าเรามันมีประโยชน์อยู่ ๓ ประโยชน์ เราสงบเย็นแล้วก็สามารถจะบำเพ็ญประโยชน์ ประโยชน์ตนเอง ประโยชน์ผู้อื่น ประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกัน.

ถ้าเราไม่สงบเย็นแล้ว ประโยชน์ตัวเองก็เห็นจะยากที่จะทำ คือมันร้อนเป็นไฟเสียแล้ว จะทำงานอะไรก็ทำไม่ได้ก็อย่างทำงานอะไรก็ได้ดี ศึกษาเล่าเรียนก็ได้ดี ทำหน้าที่การงานในอาชีพก็ได้ดี ก็เพราะว่ามีจิตใจปรกติ มีจิตใจเย็นเป็นปรกติ เพราะความเย็น ถ้ามันร้อนอยู่ด้วยกิเลสแล้ว มันทำอะไรไม่ได้ เคี้ยวคนมีกิเลส เขาจึงทำอะไรไม่ค่อยได้ ถ้าเขาชนะกิเลสก็ทำได้ดี จะเป็นประชาชนก็ได้ เป็นนักการเมืองก็ได้ เป็นทหาร เป็นครู เป็นหมอ เป็นข้าราชการชนิดไหน ก็ทำได้ดีทั้งนั้นแหละ ถ้าชีวิตมันเย็นเป็นปรกติ.

ขอให้พยายาม.. พยายามให้มันเย็นเป็นปรกติเท่าที่จะทำได้ ถ้าไม่ถึงที่สุดก็ให้มันมีเท่าที่จะทำได้ พอถึงที่สุดก็เป็น 'พระอรหันต์' เป็นพระพุทธรเจ้าไป ก็ยังทำได้มาก พระอรหันต์ พระพุทธรเจ้าท่านไม่อยู่เฉยๆ ทำประโยชน์อย่างยิ่ง เพราะว่าชีวิตของท่าน เย็น เย็นเป็นปรกติ แล้วท่านก็เป็นประโยชน์แก่ทุกคน ก็ไม่เสียที่ที่เกิดมา ไม่เสียชาติที่เกิดมา สามารถจะทำประโยชน์สูงสุดตามที่มนุษย์จะทำได้.

ทันทีที่ขอกล่าวเป็นเรื่องสุดท้ายว่า ^๔ชีวิตนี้เป็นเสมือน ^๕หนึ่งเดิมกัน ^๖เดิมพันที่ธรรมชาติให้มา ^๗สำหรับพัฒนาหรือ ^๘ทำการค้าเอาเอง ^๙ทำการค้าเอาเอง.

เมื่อเราจะไปทำอะไร จะไปค้าขายก็ต้องมี 'ทุน' เป็น ^๑เดิมพัน ^๒แม้แต่จะไปเล่นการพนัน ^๓ชนไก่ ^๔กั๊กปลา ^๕ก็ต้องมี ^๖เงินจำนวนหนึ่งเป็นเดิมพัน ^๗ติดกระเป๋าวัว ^๘เพื่อเอาไปลงทุน ^๙สำหรับทำให้มันมากขึ้น ^{๑๐}นี้เรียกว่าเดิมพัน..เดิมพัน.

^๑ชีวิตนี้เป็นเสมือนหนึ่ง ^๒'เดิมพัน' ^๓เท่านั้นแหละ ^๔ไม่ ^๕ใช่กำไรยังไม่ใช่กำไร ^๖ใครจะหาว่าเป็นกำไร ^๗มันก็โง่ ^๘เป็น ^๙เดิมพัน ^{๑๐}ที่ต้องเอามาลงทุน ^{๑๑}ลงทุนทำให้เกิดผลกำไรขึ้นมา.

ทันที ^๑ถ้าว่าเชื่อพระเจ้า ^๒มีพระเจ้า ^๓เชื่อพระเจ้ายก ^๔พระเจ้าให้มาสำหรับเป็นเดิมพัน ^๕ถ้าไม่มีพระเจ้า ^๖มีธรรมชาติ ^๗ก็ธรรมชาติให้มาสำหรับเป็นเดิมพัน ^๘ท่านจงเอามาลงทุนทำ ^๙ให้เป็นประโยชน์ ^{๑๐}ประโยชน์ ^{๑๑}ประโยชน์ ^{๑๒}ประโยชน์ ^{๑๓}แล้วก็ ^{๑๔}สูงสุดในชีวิตนี้ ^{๑๕}เป็นสิ่งที่ได้ใช้ให้มันถูกต้อง ^{๑๖}ได้รับประโยชน์ ^{๑๗}สูงสุด ^{๑๘}ดังที่กล่าวแล้ว ^{๑๙}ว่ามันมีอยู่ ^{๒๐}๓ อย่างด้วยกัน.

ถ้าทอดอาลัยไม่รู้ไม่ชี้ ก็คือโง่ที่สุด เติมพันมันก็เสียเปล่า ไม่ได้ใช้มันก็ไม่เกิดประโยชน์ เขียวก็เอาไปใช้อย่างอื่นหมดไม่มีอะไรเหลือ จึงต้องถือว่าเป็นเติมพันที่ต้องนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ คือ พัฒนา พัฒนา ให้ถูกต้องในความหมายของคำว่า 'พัฒนาพัฒนา' ทำให้ถูกต้องในความหมายของคำว่า 'พัฒนาฯ' ก็เป็นสิ่งที่ดีมีประโยชน์ ไม่เพียงแต่ว่าหลับหูหลับตาทำไปให้มันยุ่งยากลำบาก อย่างนั้นไม่ใช่พัฒนา แม้มันจะมากขึ้น ๆ มันก็ยุ่งยากลำบาก แม้ว่าจะทำอะไรได้มาก มีเงินเยอะ ๆ แต่ถ้ามันร้อน มันยุ่ง วุ่นวายไป ก็ไม่ใช่พัฒนา มันต้องเย็น เย็น เย็นเป็นสุข.

ฉะนั้นคนขอทานอาจจะมึนจิตใจเยือกเย็นยิ่งกว่าเศรษฐีก็ได้ นี่ ช้อนข้าวจะนึกกันไว้บ้าง ถ้ามีจิตใจเย็นก็คือถูกต้อง ถ้ามีจิตใจเร่าร้อน มันก็ไม่ถูกต้อง ถ้าขอทานรู้จักทำจิตใจให้ถูกต้องก็เย็น แล้วมันก็อาจเย็นกว่ามหาเศรษฐีในโลกก็ได้ มหาเศรษฐีในโลกนี้มีการงานมาก มีฐานะมาก ทิวกระหายอยู่ตลอดเวลา มันไม่เย็น แต่ขอทานมันเย็น..เย็น ถึงจะขอทานเขาก็กิน ก็รู้จักทำชีวิตให้เย็น.

นิทานเก่าๆ.. คุณเหมือนจะเป็นของพวกจีน นิทานเก่าๆ นี้มักจะเป็นของพวกจีนเล่าๆ กันมา เพราะจีนเป็นชาติโบราณ เล่ากันมาว่า.. มีขอลานคนหนึ่งอาศัยอยู่ริมรั้วบ้านเขตบ้านของบ้านเศรษฐี ปลุกกระท่อมอยู่ในเขตบ้านของเศรษฐี แต่เขาเป็นขอลาน กลางวันก็ไปขอลาน มีสมบัติคือ ซออยู่คันหนึ่ง พอกลับมาจากขอลานกินข้าวกินน้ำเสร็จแล้วก็สี่ซอ สี่ซอทุกคืน หลังจากเสร็จการงานในการขอลาน เขามีความสุข เยือกเย็น.

เผอิญวันหนึ่ง ไปขอลานได้มากโดยบังเอิญ ได้มากเป็นร้อยเป็นพัน เหลือกินเหลือใช้ วันนั้นสี่ซอไม่ได้ สี่ซอไม่ได้ เจียบ..สี่ซอไม่ได้ คือเป็นห่วงว่าไม่รู้ว่าจะเก็บยังไง จะทำอย่างไรกับเงินจำนวนนี้ ไม่มีจิตใจที่จะสี่ซอ.

รุ่งขึ้นแต่เช้า เศรษฐีก็ถามว่า “เมื่อคืนเก่าทำไมไม่สี่ซอล่ะ? ฉันท้ายินแก่สี่ซอทุกคืนๆ เมื่อคืนไม่ได้ยินแก่สี่ซอ”.

มันก็บอกอันนี้แหละ บอกอย่างนี้แหละ “เมื่อวานนี้เผอิญขอลานมาได้เกินธรรมดา.. ทั้งร้อยทั้งพัน เลยคิดเสียยุ่ง

ไปหมก สีซอไม่ได้” เศรษฐีก็เลยฉลาด เศรษฐีกลายเป็นคนฉลาดขึ้นมา เพราะคนขอทานมันบอกให้ อย่างนี้.

นี่แหละ ผมจึงอยากจะพูดว่า แม้จะเป็นขอทาน มันก็มีจิตใจเยือกเย็นกว่าเศรษฐีก็เป็นได้ ถ้าเราเป็นคนยากจนทางวัตถุทางโลก เราก็เป็นคนมั่งมีในทางธรรมะ หรือในทางจิตใจได้ ขอให้จัดชีวิตให้เป็นไปในลักษณะเช่นนี้ คือให้เย็นมากขึ้น เย็นมากขึ้น เย็นมากขึ้น มีสมบัติแห่งความเย็นตามความหมายของคำว่า ‘นิพพาน’ มีชีวิตเยือกเย็น แล้วก็เป็นที่ประโยชน์.

ถ้าพ่อบ้านเป็นคนเย็นและมีประโยชน์ กรอบครว้นนั้นมันก็ไม่มีปัญหาอะไร ถ้าพ่อบ้านเป็นอันธพาล มันก็ไม่มีความเย็นในกรอบครว้นนั้น มันก็มีปัญหา แล้วมันจะล้มละลายด้วย ฉะนั้นผู้ที่เตรียมตัวจะไปเป็นพ่อบ้าน จึงควรศึกษาเรื่องนี้ไว้ให้ถี่ ๆ รู้จักทำชีวิตให้เย็น ให้เย็น แล้วก็เป็นที่ประโยชน์ เป็นประโยชน์ ทำงานสนุก ทำงานสนุก เป็นสุขตลอดเวลาที่ทำงาน แล้วเหงื่อมันก็ออกมาเป็น ‘น้ำมนต์’ ไม่ใช่ น้ำร้อน ถ้ามีกิเลส เหงื่อออกมาเป็นน้ำร้อนทนไม่ได้คอก ถ้ามีธรรมะทำงาน ทำงาน เหงื่อออกมาก็เป็นน้ำมนต์ คือเย็น เย็น.

ฉะนั้น ขอให้เรามีชีวิตอยู่ด้วยความรู้ ก็ถูกต้องในเรื่องทำความเย็น มีชีวิตเย็น มีชีวิตเย็น ทำงานสนุกเป็นสุขตลอดเวลา นี่เป็นพรอันประเสริฐ ไม่ต้องใครให้ดอก ทำเอาเอง พรแท้จึงทำเอาเองอย่างนี้.

หวังว่าคงจะมีความเข้าใจในเรื่องที่กล่าวมาแล้วนี้ พอที่จะสรุปเอาไปได้ว่า จะทำอะไร จะจัดการกับชีวิตนี้อย่างไร โดยหลักการใหญ่ๆ ดำเนินชีวิตนี้ให้มันก้าวหน้า ลาศึกษา กลับออกไป ขอย้ำโง่เท่าเดิม ขอให้มีความรู้อะไรเพิ่มขึ้นๆ โง่เท่าเดิม มันก็รอดได้ ก็มีความรอด.

ขอยุติการบรรยาย ด้วยความสมควรแก่เวลาชั่วโมงครึ่ง ขอให้จงจำเอาหัวข้อๆ ให้เข้าใจให้ถูกต้อง..ถูกต้อง แล้วปฏิบัติให้ตรงตามนั้น ก็จะได้รับผลจากพระพุทธศาสนาไม่เสียที่ที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ และพบพระพุทธศาสนา เป็นแน่นอน.

ขอยุติการบรรยาย และขอปิดการประชุม.

สิ่งที่รู้จักยากที่สุด

สิ่งที่รู้จัก ยากที่สุด กว่าสิ่งใด
 ไม่มีสิ่ง ไหนไหน ได้ยากเท่า
 สิ่งนั้นคือ ตัวเอง หรือตัวเรา
 ที่คนเขลา หลงว่ากู รู้จักดี

ที่พระดี๊ ฌรดี๊ และเด็กดี๊
 ไม่มีรู้ มีสร้าง อย่างหมุนจี๊
 เพราะความรู้ เรื่องตัวกู มันไม่มี
 หรือมีอย่าง ไม่มี ที่ถูกตรง

อันตัวกู ของกู ที่รู้ลึก
 เป็นตัวหลง เหลือลึก ให้คนหลง
 ส่วนตัวธรรม เป็นตัวจริง ที่ยิ่งยง
 หมดความหลง รู้ตัวธรรม ล้ำเลิศตน ฯ

(หัวข้อธรรมในคำกลอน ของ พุทธทาสภิกขุ)

บันทึกการจัดพิมพ์

ธรรมสภา ขอกราบนำมติการขอพระคุณ พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณ
อาจารย์พุทธทาสภิกขุ แห่งสวนโมกขพลาราม องค์บรรยายหนังสือ ชุด
หมุนล้อธรรมจักร รักษาต้นฉบับเดิม เป็นอย่างสูง

ขอกราบขอพระคุณ คุณเมตตา พานิช ประธานมูลนิธิธรรมทาน ที่ อนุญาต
และสนับสนุนการจัดพิมพ์ ขอกราบขอพระคุณ มูลนิธิเผยแพร่ชีวิตประเสริฐ
องค์การฟื้นฟูพระพุทธศาสนา ผู้จัดพิมพ์ในครั้งแรก เป็นอย่างสูง

หนังสือชุดหมุนล้อธรรมจักรของพุทธทาสภิกขุ

๑ ชุด มี ๒๐ เล่ม ราคาเล่มละ ๑๐๐ บาท

๑. ความสุขสามระดับ	๒. ความหมดทุกข์
๓. คุณพระไม่ตาย	๔. ความวิเวก
๕. ธรรมะคุ้มครองโลก	๖. ชีวิตคือขั้น ๕
๗. พระไตรลักษณ์	๘. สัมมาทิฏฐิ
๙. กระแสชีวิต	๑๐. กุศของชีวิต
๑๑. คู่มืออานาปานสติ	๑๒. มาร - นีวรณ
๑๓. พระพุทธองค์จริง	๑๔. อะไรเป็นอะไร
๑๕. อคัมมยตากถา	๑๖. อคัมมยตาประยุกต์
๑๗. การศึกษาของโลก	๑๘. พระ - ครู - แพทย์
๑๙. สากถพรหมจรรย์	๒๐. หัวใจธรรมศาสตร์

ท่านที่ประสงค์มีไว้เพื่อศึกษาหรือจัดพิมพ์เป็นธรรมทาน โปรดติดต่อที่...

ธรรมทานมูลนิธิ ๖๘/๑ หมู่ ๖ ต. เลม็ด อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี ๘๔๑๑๐

โทร. (๐๗๗) ๔๓๑๕๖๖-๗, ๔๓๑๖๖๑-๒ โทรสาร. ๔๓๑๕๖๗

ธรรมสภา ๑/๔-๕ ถนนบรมราชชนนี เขตทวีวัฒนา กรุงเทพฯ ๑๐๑๗๐

โทร. (๐๒) ๔๔๑๑๕๓๕, ๘๘๘๗๕๔๐, ๔๔๑๑๕๘๘ โทรสาร. (๐๒)๔๔๑๑๕๑๗

